

Oppilashuoltolaki muutoksessa – kohti ennaltaehkäisevää työtapaa?

Helsingin yliopisto
Käyttätymistieteellinen tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos
Luokanopettajan koulutusohjelma
Pro gradu -tutkielma
Kasvatustiede
Joulukuu 2014
Pamela Tompuri

Ohjaaja: Elina Kontu

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Käyttäytymistieteellinen		Laitos - Institution - Department Opettajankoulutuslaitos	
Tekijä - Författare - Author Pamela Tompuri			
Työn nimi - Arbetets titel Title Oppilashuoltolaki muutoksessa – kohti ennaltaehkäisevää työtapaa?			
Oppiaine - Läroämne - Subject Kasvatustiede			
Työnlaji/Ohjaaja-Arbetetsart/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -työ/ Elina Kontu		Aika - Datum - Month and year Joulukuu 2014	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 80 s.
Tiivistelmä - Referat - Abstract <p><i>Tavoitteet.</i> Uusi oppilashuolto astui voimaan 1.8.2014 ja mullisti oppilashuollon kentän Suomessa. Uusi laki siirtää oppilashuollon painopistettä aiemmasta, totutusta yksilö- ja ongelmakeskeisestä oppilashuollon mallista kohti ennaltaehkäisevää, yhteisöllistä oppilashuoltoa. Myös varhaisen tuen tärkeys painottuu laissa. Laki mullistaa suurelta osin totuttuja käytänteitä, ja antaa uudenlaiset raamit kouluissamme tehtävään oppilashuoltoon tuoden uusia toimintatapoja, kuinka kouluissa toteutetaan oppilashuoltoryhmyötä, kuinka työtä suunnitellaan, toteutetaan, kirjataan ja arvioidaan sekä millaisia oppilashuoltopalveluja yksilöoppilaille tarjotaan. Tämän tutkimuksen tutkimustehtävänä oli koulutuksen kentän neljän suurimman vaikuttajan (Opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, OAJ ja Kuntaliitto) laatimien asiakirjojen perusteella arvioida, millaiset lähtökohdat uusi oppilashuoltolaki antaa oppilashuoltotyön käytänteisiin, oppilashuoltoryhmyöskentelyyn, oppilashuoltohenkilöstöön sekä yksilöoppilaan oppilashuoltopalveluihin. Lakia yleisesti ottaen pidetään positiivisena muutoksena sen painottaessa yhteisöllistä ja ennaltaehkäisevää toimintatapaa ja lisäksi oppilaan ja huoltajan vaikutusmahdollisuuksia oppilashuoltoon.</p> <p><i>Menetelmät.</i> Tutkimusaineistona tässä tutkimuksessa ovat suomalaisen koulutuksen neljän vahvimman vaikuttajan asiakirjoja uudesta oppilashuoltolaista. Opetus- ja kulttuuriministeriön valmisteleva lakiesitys, uusi perusopetuksen opetussuunnitelma, OAJ:n asiakirjoja lakialoitteeseen liittyen sekä Kuntaliiton kyselytutkimus uudesta oppilashuoltolaista sekä kommentaari lakialoitteeseen liittyen muodostavat aineiston tutkimuksessa. Aineisto on analysoitu sisällönanalyysin keinoin.</p> <p><i>Tulokset ja johtopäätökset.</i> Uusi oppilashuoltolaki muuttaa monia totuttuja käytänteitä lisäten työ määrää oppilashuollon suhteen. Lisäksi suuret linjausmuutokset uuden ns. ennaltaehkäisevän toimintakulttuurin myötä vaativat oppilashuollon parissa työskenteleviltä paljon sen omaksumiseksi. On mahdollista, että lisääntynyt työ määrä varastaa oppilashuoltoresursseja todellisilta avun tarvitsijoilta. Riskinä on myös kasvatuksen näkökulman heikentyminen ja oppilashuollon kallistuminen liiaksi sosiaalityön suuntaan. Myös oppilashuollon henkilöstön työ määrä saattaa kuormittaa kohtuuttoman paljon määrääika säädöksen vuoksi.</p>			
Avainsanat - Nyckelord Oppilashuoltolaki, oppilashuoltoryhmä, oppilashuoltopalvelut, peruskoulu.			
Keywords Student welfare law, student welfare team, student welfare services, elementary school.			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto, keskustakampuksen kirjasto, käyttäytymistieteet / Minerva			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Behavioural Sciences		Laitos - Institution - Department Teacher Education	
Tekijä - Författare - Author Pamela Tompuri			
Työn nimi - Arbetets titel Oppilashuoltolaki muutoksessa – kohti ennaltaehkäisevää työtapaa?			
Title Studentcare law under constraction – towards preventive work methods?			
Oppiaine - Läroämne - Subject Education			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis/Elina Kontu		Aika - Datum - Month and year December 2014	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 80 p.
<p>Tiivistelmä - Referat - Abstract</p> <p>Goals. New student welfare law came into effect 1st of August 2014 and turned around the field of student welfare in Finland. The new student welfare law turns the focus of student welfare work from familiar individual- and problem focused student welfare towards preventative and community oriented student welfare. The worth of early support is also emphasized in the new law. The new law turns around the well-known, familiar working methods in student welfare and gives new frames for student welfare work bringing to schools a new policy for student welfare team work and how to plan, put into practise, document and evaluate student welfare work and what kind of services needs to be offered to the students. The purpose of this study was to examine documents made by four the most influential facets in the field of finnish education system (Ministry of Education and Culture, The Finnish National Board of Education, OAJ and The Association of Finnish Local and Regional Authorities) and according to them to evaluate what kind of starting points the new law gives to student welfare works practice, student welfare team work, personnel working in student welfare field and individual students student welfare services. In general the new law seems to bring needed improvement to student welfare field by emphasizing the preventative and community oriented student welfare work and by giving more power for a student and a parent to impact on student welfare.</p> <p>Methods. Research data in this study is collected from the documents written by the four main impacters on the field of finnish education about the new student welfare law. The law prepared by Ministry of Education and Cultures, the new curriculum for elementary and middle school, documents from OAJ abot the new law and a question research made by The Association of Finnish Local and Regional Authorities are the data used in this research. The data is analyzed by using content analysis.</p> <p>Results and conclusions. The new student welfare law changes many largely used practical parts of the student welfare work adding the work load of student welfare. Also the big course of conduct change in emphasizing the preventive student welfare requires a lot of effort from the personnel working in the field of student welfare. it is possible the greater work load steels resources from the ones needing the student welfare services the most – the students in a need of support. There's a risk of lacking in educational point of view and the focus of student welfare changing too much towards social work. Also the personnel working in student welfare services might become burdened with too much work because of the changes in the student welfare law.</p>			
Avainsanat - Nyckelord Oppilashuolto, oppilashuoltolaki, peruskoulu.			
Keywords Student welfare, student welfare law, elementary school.			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited City Centre Campus Library/Behavioural Sciences/Minerva			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

Sisällys

1	JOHDANTO	2
2	OPPILASHUOLLON TILA SUOMESSA	6
2.1	Oppilashuolto tukitoimenpiteenä.....	6
2.2	Oppilashuoltotyön historia Suomessa.....	10
2.3	Oppilashuoltolakimuutosta edeltävä ajanjakso	14
2.4	Uusi oppilashuoltolaki	18
3	OPPILASHUOLTORYHMÄTYÖSKENTELY.....	28
3.1	Opettaja oppilashuoltotyössä.....	32
3.2	Oppilashuollon palveluiden työntekijät.....	34
3.3	Oppilashuoltotyön teoreettinen viitekehys	37
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	39
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	41
5.1	Kvalitatiivinen tutkimus	42
5.2	Sisällönanalyysi	43
6	TUTKIMUSTULOKSET JA NIIDEN TULKINTAA.....	48
6.1	Oppilashuollon yleiset toimintaperiaatteet	48
6.1.1	Lakimuutoksen tavoitteet	48
6.1.2	Ennaltaehkäisevä, yhteisöllinen työtapo	51
6.1.3	Suunnitelmallisuus ja kirjaaminen	53
6.2	Oppilashuoltoryhmätyöskentely	56
6.3	Henkilöstöön liittyvät oppilashuoltokysymykset.....	59
6.3.1	Henkilöstöön liittyvät kysymykset hallituksen esityksessä	59
6.3.2	Henkilöstöön liittyvät kysymykset POPS:ssa.....	62
6.3.3	Henkilöstöön liittyvät kysymykset OAJ:n teksteissä.....	62
6.3.4	Henkilöstöön liittyvät kysymykset Kuntaliiton teksteissä.....	63
6.4	Yksilöoppilaan psykososiaaliset oppilashuoltopalvelut	65
6.4.1	Oppilashuoltopalvelut hallituksen esityksessä.....	65
6.4.2	Oppilashuoltopalvelut POPS:ssa.....	69
6.4.3	Oppilashuoltopalvelut OAJ:n teksteissä.....	70
6.4.4	Oppilashuoltopalvelut Kuntaliiton teksteissä	71
6.5	Yhteenveto.....	73

7	LUOTETTAVUUS	76
8	POHDINTAA	79
	LÄHTEET	83

Kuviot

Kuvio 1.....20

Kuvio 2.....24

1 Johdanto

Koulujemme oppilashuoltojärjestelmä on murrostilassa. Uusi oppilashuoltolaki astui voimaan 1.8.2014 Suomen kouluissa, ja sillä on mittavat muutosvaikutukset siihen oppilashuollolliseen työhön, jota kouluissamme tehdään. Lakiesityksen päämääränä on ensisijaisesti siirtää opiskeluhuollon painopistettä aikaisemmasta yksilö- ja ongelmakeskeisestä lähestymistavasta kohti yhteisöllistä ja ennaltaehkäisevää oppilashuoltoa sekä varhaista tukea ongelmatilanteissa. Uusi laki määrittelee aiempaa tarkemmin oppilashuoltoryhmien toimintaa ja antaa uudet raamit moniin oppilashuoltotyön käytäntöihin. Suurimmassa osassa kouluista on totuttu oppilashuoltotyössä työtapaan, jossa oppilashuoltohenkilöstön ja oppilashuoltoryhmän työskentely on rakentunut suurelta osin tukea tarvitsevien yksilöiden asioihin ja ongelmien ratkaisuun. Nyt tämä totuttu malli on siirtymässä sellaisenaan historiaan. Uuden lain mukainen oppilashuoltotyö muodostuu useasta eri oppilashuoltoryhmän työskentelystä, ja viikoittaisen oppilashuoltoryhmän työskentely painottuu ennaltaehkäisevän, yhteisöllisen oppilashuoltotyön ympärille. Yksittäisten oppilashuollollisia toimenpiteitä kaipaavien oppilaiden oppilashuolto tapahtuu jatkossa tilannekohtaisesti kokoontuvassa monialaisessa asiantuntijaryhmässä. (Hallituksen esitys 67/2013, 1.)

Uuden lain tavoitteena on vahvistaa varhaista tukea takaamalla koulupsykologille, -kuraattorille tai terveydenhoitajalle pääsy määräajassa. Kiireellisessä tapauksessa palveluiden piiriin olisi päästävä saman päivän tai viimeistään seuraavan päivän aikana tai vastaavasti ei kiireelliseksi katsotussa ajassa viimeistään seitsemän päivän kuluessa. Oppilashuollon suunnitelmallisuutta halutaan myös lisätä. Suunnitelmien laadinta vaatii tulevaisuudessa uudenlaista ajallista panostusta oppilashuollon työntekijöiltä kirjalliseen työhön sekä koulu-, alue- että kuntatasolla, mikä toisaalta tulee selkeyttämään ja yhtenäistämään oppilashuollollisia käytänteitä kuntatasolla, mutta samalla imee yksittäisten koulujen oppilashuollon voimavaroja muuhun kuin kentällä tehtävään perustyöhön. (Hallituksen esitys 67/2013, 1.)

Tämän lisäksi lakiuudistuksessa säädetään oppilashuoltoon liittyvästä dokumentoinnista, rekisterinpidosta ja tietosuojasta. Uusi laki korostaa myös oppilaiden ja

huoltajien vaikutusmahdollisuuksia oppilashuoltoa koskevissa asioissa. Lakiesitys tuo uudistuksia perusopetuslakiin, lukiolakiin, ammatillisesta koulutuksesta säädettyyn lakiin, ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annettuun lakiin, lastensuojelulakiin, terveydenhuoltolakiin ja kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annettuun lakiin. Sen tarkoitus on koota yhteen oppilashuoltoa määrittelevää lainsäädäntöä, ja siten nostaa myös oppilashuoltotyön profiilia. (HE 67/2013,1,25.)

Lakimuutos sijoittuu ajanjaksoon, jossa on juuri julkaistu luonnos uudesta Perusopetuksen opetussuunnitelmasta, ja jossa myös oppilashuollolliset suuntaviivat on kirjattu uudessa muodossaan alan ammattialaisille. Muutos maalaa uusia, innovatiivisia näköaloja työskentelylle, mutta samalla se on herättänyt vastarintaa usealla rintamalla. Esim. Kuntaliitto kritisoi esitystä monilta osin ongelmalliseksi, osaltaan jopa mahdottomaksi toteuttaa. Riskinä koetaan, että lakiesitys sellaisenaan saattaa siirtää oppilashuoltotyön painopistettä liiallisesti sosiaalityön suuntaan. Kuntaliiton mukaan tämä saattaa pahimmillaan vähentää koulujen ja opetushenkilöstön vastuunottoa oppilashuoltotehtävissä, ja kasvatustehtävät ja oppilaitosten toimintakulttuurien kehittämiseen ei enää samalla tavoin panostettaisi. (Puustinen-Kohonen ym. 2014, 2-3.) Oppilashuoltolaki muuttaa oppilashuollon foorumeita koulutasolla, alue- ja kuntatasolla merkittävästi.

Lasten ja nuorten hyvinvointi on asia, joka on ollut paljon esillä mediassa viime aikoina, eikä suinkaan syyttä. Lasten ja nuorten psykiatrinen hoito on ollut ruuhkautuneessa tilassa Suomessa hoitotakuusta huolimatta jo useamman vuoden ajan. Syynä tälle pidetään esimerkiksi heijastumia lamavuosista ja huono-osaisuuden kasaantumista pienituloisille lapsiperheille. Jos lapsi ei tarpeestaan huolimatta pääse hoitoon ajoissa, tilanne usein heijastuu kouluun aiheuttaen lisää ongelmia oppilaan koulunkäynnissä. (Erityisopetuksen strategia 2007, 65–66.) Tämä näyttäytyy muun muassa lisääntyneenä oppilashuollon tarpeena. OAJ:n raportissa, joka käsittelee ns. kolmiportaisen tuen toteutumista koulussa, käy ilmi, että 65 % opettajista kokee oppilashuollollisen työn lisääntyneen vähän, paljon tai erittäin paljon viimeisen kahden vuoden aikana. 85 % rehtoreista yhtyi tähän mielipiteeseen. Samalla lähes kaksi kolmesta perusopetuksessa työskentelevän vastaajan mielestä oppilashuoltotyön aika- ja henkilöresurssit ovat puutteelliset tai erittäin puutteelliset. Kolme neljästä peruskoulussa toimivasta vastaajasta

taas arvioi, etteivät oppilaat saa viipymättä tarvitsemaansa apua. Psykososiaaliset tukimuodot ovat heikoimmin oppilaiden saatavilla. Näitä tukimuotoja ovat mm. koulukuraattorin ja – psykologin palvelut. (OAJ 2013, 14–16.) Myös uusi lama, jota ovat seuranneet tukitoimien leikkaukset ja uusi eriarvoistumisen aalto, lisää epäilemättä oppilashuollon tarvetta. Tällä perustellaan myös uuden oppilashuoltolain tarvetta. (HE 67/2013, 40.) Yhä useammin oppilashuoltotyössä törmätään aikuisten mielenterveyden, vuorovaikutuksen tai vanhemmuuden ongelmiin. (Koskela 2009, 35, 42–43.)

Tässä tutkimuksessa tarkastelen oppilashuollon lakimuutosta ja sen esiintymistä asiantuntijoiden teksteissä sekä joitakin niistä kirjoituksia, joita mediassa on kirjoitettu lakiesityksen puolesta tai vastaan peruskoulun oppilashuollon näkökulmasta. Aineistoni sisältää suomalaisen koulutuksen kentän neljän suurimman vaikuttajan tekstejä, joista toki merkittävin on Opetus- ja kulttuuriministeriö, taho, joka vastaa koulutuksen lainsäädännöstä Suomessa, ja joka on myös oppilashuoltolain laatinut taho. Opetushallitus vastaa lakien käytäntöön soveltamisesta tiedottaen ja ohjaten koulutustahoja toimimaan uusien lakien mukaisesti. Kuntaliitto vastaa kuntatasolla koulutusjärjestelyistä ja OAJ sekä kouluttaa että pitää tarvittaessa opettajan ammattikunnan puolia muutostilanteissa. Tutkimuksen tavoitteena on asiantuntijoiden laatimien asiakirjojen valossa pohtia, millaiset yleiset periaatteet uusi laki antaa peruskouluissa tehdylle oppilashuoltotyölle, oppilashuoltoryhmien toiminnalle, oppilashuoltohenkilöstön työhön sekä yksilöoppilaiden tarjottaviin oppilashuoltopalveluihin. Rajaan tutkimukseni koskemaan nimenomaan peruskoulun psykososiaalista oppilashuoltotyötä, mikä tuntuu luonnolliselta rajaukselta luokanopettajan ammattini kannalta. Terveystuettujen oppilashuoltopalvelut säilyvät lain myötä miltei muuttumattomana, joten niiden huomiointi lakimuutoksen kontekstissa ei ole samalla tavalla merkityksellinen. Myös lakiesityksen laajuus vaatii rajoittamaan aiheen käsittelyä. Analysoin asiantuntijatekstejä sisällönanalyysin keinoin.

Oppilashuollollisesta työstä kiinnostuin luokanopettajan opintojeni edeltävien sosionomi-opintojeni aikana. Suoritin kaksi harjoittelua alakoulussa, jossa pääsin tutustumaan oppilashuoltotyöhön ja kuraattorin tehtäviin jonkin verran. Myös lastensuojelutyössä olin opettajaopintojeni ohella kaksi vuotta, jolloin sain olla osana

moniammatillista yhteistyötiimiä, joka vastasi sijoitettujen lasten arvioinnista, kasvatuksesta ja uudelleen sijoittamisesta.

Moniammattillinen yhteistyö koulussa voi olla parhaimmillaan tarjoamassa tarvittavaa osaamista ja kollegiaalista tukea, joka tukee kouluyhteisön jäseniä toimimaan ennen kaikkea oppilaidensa edun mukaisesti parhaalla mahdollisella tavalla sekä tukemaan jäsenten työssä jaksamista haastavien tilanteiden kohdalla. Koska tänä päivänä oppilaiden ongelmat ovat jokseenkin moninaistuneet ja mielenterveydelliset ongelmat lisääntyneet, vaatimukset koulujen oppilashuoltoon ja eri ammattikuntia kohtaan ovat kasvaneet merkittävästi. Millaiseen oppilashuollolliseen ajanjaksoon olemme astumassa ja millaisia painotuksia ja vaikutuksia lailla todellisuudessa on kouluissamme tehtävään oppilashuoltotyöhön?

2 Oppilashuollon tila Suomessa

2.1 Oppilashuolto tukitoimenpiteenä

Pohjoismainen hyvinvointiyhteiskunta tarjoaa edelleen kansalaisilleen varsin tukevan yhteiskunnallisen turvaverkon erilaisiin elämäntilanteisiin. Sosiaalinen turvaverkosto myös pitää yhteiskuntaa koossa, torjuen eriarvoisuutta ja huolehtien yksilöistä, joita kohtaavat erilaiset ennakoimattomat muutokset tai elämän haasteet. Peruskoulu rakenteena auttaa erilaisia yhteiskunnan tarjoamia tukimuotoja tavoittamaan lapsiperheitä. Koulu on maailmanlaajuisesti keino torjua erilaisia yksilöihin kohdistuvia uhkatekijöitä. Samalla oppilashuollollista tarvitsevuutta lisäävät kaikki väestön fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia uhkaavat tekijät. Esimerkiksi taloudellinen epävarmuus lisää oppilashuollon tarvetta näkyen oppilashuollon palvelurakenteen muutoksina, kuten 1990-luvun lama-aika meille osoitti. Tällöin taloudellinen niukkuus iski koulumaailmaan oppilashuoltoryhmien suurentumisena ja siitä johtuvien fyysisten tilojen puutteena. Samoin oppilashuollon resursseja vähennettiin monissa kunnissa ja tukiverkostot murenivat. Myös kuntien välinen eriarvoisuus kasvoi palvelurakenteiden suhteen. (Koskela 2009, 33–34.)

Oppilashuolto on käsitteenä ja ilmiönä hyvin moniulotteinen ja sillä on useita painotuksia. Peruskoulun merkitystä ei voida yhteiskunnallisesti rajata vain opetuksen ja oppimisen tuottamisen arvoon, vaan koululla on sellaisenaan merkityksellinen tehtävä yhteiskunnallisen hyvinvoinnin tuottajana. Oppilashuolto on vaikuttamista yhteiskunnassa havaittuihin uhkatekijöihin oppilaan edun mukaisesti, sekä kouluyhteisön hyvinvoinnin, osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistämistä. Oppilashuolto on monialaista yhteistyötä koulutoimen, sosiaali- ja terveystieteiden välillä oppilaiden ja heidän perheidensä tukemiseksi. (Koskela 2009, 20.) Oppilashuolto on keino antaa oppilaille tasavertainen oppimisen mahdollisuus tasamalla erilaisista lähtökohdista tulevien oppilaiden oppimista (Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto 2002). Oppilashuollolla tarkoitetaan oppilaiden hyvinvoinnin ylläpitoa, ennaltaehkäisevää toimintaa sekä vanhempien tukemista oppimiseen ja

kasvatukseen liittyvissä kysymyksissä. Onnistuakseen oppilashuolto vaatii monialaista yhteistyötä sekä halua toimia oppilaiden ja heidän vanhempiansa tukena. Oppilashuolto vaatii myös aina aikaa ja asiantuntemusta, jotta oppilashuollossa käsiteltäviin, toisinaan raskaisiinkin asioihin, voitaisiin yhdessä suhtautua rakentavasti. (Honkanen 2009, 5.) Oppilashuoltoa on kirjallisuudessa lähestytty usein eri sen parissa työskentelevien ammattiryhmien kautta, kuten lääkärin, terveydenhoitajan, psykologin, sosiaalityöntekijän, kuraattorin ja opettajan työn näkökulmista. Oppilashuoltotyötä on pyritty jäsentämään ja määrittelemään myös ryhmän yhteistoiminnan kautta. (Opetusministeriö 2002, 10.)

(Koskela 2009, 39–41.)

Koulun vaikutukset yksilön hyvinvointiin ovat yleisesti ottaen suurempia ja merkityksellisempiä, kuin ajatellaan. Koulu voi kääntää negatiivisen kehityksen suuntaa merkittävästi onnistuessaan, mutta toki yhtälailla vaikutukset voivat olla kääntämässä kasvua myös negatiiviseen suuntaan. Syrjäytyminen ja marginalisointiin ajautuminen voivat seurata hyvinvoinnin uhkien toteutuessa, ja peruskoulu voi muodostua myös oppilasta uhkaavaksi riskitekijäksi. Kiusaaminen voi vaikuttaa hyvin negatiivisesti oppilaan kasvuun ja kehitykseen, minkä vuoksi siihen on todella tärkeää puuttua ajoissa ja tarpeeksi lujasti, että kierre saataisiin loppumaan. Kiusaamisen loppuminen vaatii usein yhteistyötä koko kouluyhteisön ja kotien välillä, jotta se saataisiin loppumaan. Muita kouluun liittyviä riskitekijöitä ovat muun muassa nopea etenemistahti, arviointi, liian lyhyeksi jäävät ruokatauot, oppilaiden kokemukset epäoikeudenmukaisesta kohtelusta opettajien taholta sekä rauhaton ja meluisa kouluympäristö. Hyvinvointia voidaan tukea esim. ympäristöä kohentaen ja ryhmädynamiikkaa tukien, mikä voi vaikuttaa positiivisesti myös oppimistuloksiin. Aikuisilla on koulussa vastuu kehittää koulun sosiaalista ilmapiiriä. Koululla on mahdollisuus kehittää oppilaiden osallisuutta yhteiskunnassa, mutta samalla se instituutiona samalla tuottaa syrjäytymistä. Oppilashuollon tehtävänä on toimia tämän syrjäytymiskehityksen ehkäisemiseksi. Syrjäytymisellä tarkoitetaan vieraantumista valtakulttuurista ja sen asettamista arvo- ja normijärjestelmistä sekä yleisesti hyväksytyistä toimintatavoista. Syrjäytymisen kokemukseen liittyvät yleensä elämänhallinnan kadottamisen ja vieraantumisen kokemus sekä köyhyys ja eristyneisyys. Syrjäytyminen johtaa eriarvoistumiseen.

Koulumaailmassa syrjäytymisvaarassa oleva oppilas tarvitsee usein erilaisia tuen muotoja onnistuakseen koulussa. (Koskela 2009, 39–41, 48–52.)

Koulussa viihtyminen ja oppiminen edistävät taas kouluhyvinvointia sekä oppilaan yleishyvinvointia. Tämä voi käynnistää positiivisen kierteen, jossa oppilas voi hyvin, oppii ja voimaantuu, eli hänen sisäinen hallinnan tunteensa voimistuu. Se lisää sitoutumista ja vaikuttaa merkittävästi hyvinvointiin. (Honkanen 2009, 10–11.)

Oppilaiden oma hyvinvoinnin taso vaikuttaa luonnollisesti suorimmin oppilashuollon toimiin. Eniten huolta tällä hetkellä aiheuttavat lasten ja nuorten mielenterveysongelmien, oppimisvaikeuksien ja päihteiden käytön lisääntyminen. Kouluikäisten lasten asiakkuus lastensuojelussa ja mielenterveyspalveluissa on lähes kaksinkertaistunut 1990-luvun aikana. Samoin erityisopetuksen tarve on kasvanut nopeasti, kuten esim. sopeutumisvaikeudet. Suurimmaksi terveysriskiksi lapsilla ja nuorilla voidaan määritellä psyykkisen ja sosiaalisen kehityksen häiriöt sekä oppimisvaikeudet. Ongelmilla on taipumus kasautua myös samoille yksittäisille oppilaille. (Koskela 2009, 45.) Onnistuessaan oppilashuolto moniammatillisena toimintana on palkitsevaa, toimivaa yhteistyötä eri tahojen välillä, jonka huomio ei keskity vain opiskeluasioihin, vaan lähtökohtana ovat oppilaan elämäntilanne ja hyvinvointi kokonaisvaltaisesti. (Honkanen ym. 2009, 6.)

Oppilashuoltoa voidaan lähestyä käsitteenä esimerkiksi lainsäädännön tai ammatillisesta näkökulmasta (Vismanen 2011, 14). Oppilashuoltotyö tähtää osallisuuteen ja tasa-arvon kasvattamiseen kouluyhteisössä, ja sen avulla yritetään ylläpitää kaikkien oppilaiden mahdollisuuksia kouluoppimiseen ja hyvään kasvuun. Sellainen koulu, joka on rakentanut integroivan ja hyvän sosiaalisen pääoman itselleen, kykenee itsessään ylläpitämään oppilaiden hyvinvointia. Heikon sosiaalisen pääoman yhteisö taas puolestaan sisältää ja samalla luo epäluottamusta. (Koskela 2009, 92.)

Aikaisempi oppilashuoltolaki (ennen 1.8.2014) on säädetty koululaeissa, terveydenhuoltolaissa ja siihen liittyvissä asetuksissa, lastensuojelulaissa sekä 2004

voimaan astuneissa, Opetushallituksen laatimissa opetussuunnitelman perusteissa (POPS). Vuosi 2003 oli merkittävä vuosi oppilashuollollisessa mielessä, sillä tuolloin ensimmäistä kertaa säädettiin oppilaan subjektiivisesta oikeudesta oppilashuoltoon. Vuonna 2011 säännöksiä uudistettiin, jolloin lakia tarkennettiin koskemaan oppilaan saamaan maksutonta oppilashuoltoa siinä suhteessa, mitä hänen opetukseen osallistumisensa edellyttää. Oppilashuollolla tarkoitettiin tässä yhteydessä oppilaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Kyseinen säännös turvasi oppilashuollon lisäksi oppilaille oikeuden tarvittaviin psykologi- ja kuraattoripalveluihin. (HE 67/2013, 5-6.) Tämä laki merkitsee käytännössä, että peruskoulun tehtävään kuuluu entistä selkeämmin erityistä tukea tarvitsevien lasten ja nuorten kanssa tehtävä työ. Koulun velvollisuus on huolehtia lapsista ja nuorista, joiden kehitystä, oppimista tai tervettä kasvua uhkaa jokin riskitekijä. (Lahtinen 2007, 5.) Oppilashuolto on aina tavoitteiltaan oppilaslähtöistä (Honkanen ym. 2009, 18).

Opetussuunnitelman lähtökohtana on humaani ihmisnäkemys, jonka mukaan ihmistä pidetään arvossa huolimatta tämän uskonnosta, rodusta, kulttuurista, osaaamisesta, vammasta, sairaudesta tai muusta vastaavasta. Jokainen oppilas on tasa-arvoinen, ja ansaitsee saada osakseen arvostusta omana itsenään. Myös oppilashuolto nojaa tähän ajatukseen. (Honkanen ym. 2009, 9.) Oppilashuolto-työn periaatteita kirjattiin ensimmäistä kertaa Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin vuonna 2004 voimaan astuneessa opetussuunnitelmassa. Tämä vielä hetken voimassa olevan Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (POPS) (2004, 24) oppilashuollollista työtä määritellään seuraavasti:

”Oppilashuoltoon kuuluu lapsen ja nuoren oppimisen perusedellytyksistä, fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista huolehtiminen. Oppilashuolto on sekä yhteisöllistä että yksilöllistä tukea. Tavoitteena on luoda terve ja turvallinen oppimis- ja kouluympäristö, suojata mielenterveyttä ja ehkäistä syrjäytymistä sekä edistää kouluyhteisön hyvinvointia. Oppilashuollolla edistetään välittämisen, huolenpidon ja myönteisen vuorovaikutuksen toimintakulttuuria kouluyhteisössä sekä varmistetaan kai-

kille tasavertainen oppimisen mahdollisuus. Oppilashuollolla tuetaan yksilön ja yhteisön toimintakyvyn säilyttämistä fyysistä ja psyykkistä turvallisuutta uhkaavissa tilanteissa. Oppilashuollolla edistetään lapsen ja nuoren oppimista sekä tasapainoista kasvua ja kehitystä. Oppilashuollon tavoitteena on oppimisen esteiden, oppimisvaikeuksien sekä koulunkäyntiin liittyvien muiden ongelmien ehkäiseminen, tunnistaminen, lieventäminen ja poistaminen mahdollisimman varhain.”

Fyysisestä hyvinvoinnista huolehtiminen tarkoittaa esim. oppimisympäristöstä huolehtimista sekä terveystarkastuksia ja kouluruokailun tarjoaminen. Psyykkisestä hyvinvoinnista huolehditaan esim. mahdollistamalla oppilaan eteneminen opinnoissa oman taitotason mukaan ja järjestämällä tarvittaessa henkilökohtaista ohjausta kehitysvaiheeseen sopivalla tavalla. Sosiaalisen hyvinvoinnin ylläpitoon liittyvät sosiaalisten taitojen tukeminen, ryhmäytymisen edistäminen, kiusaamisen estäminen ja osallisuuden kannustaminen. Oppilashuollon tehtävänä on myös arvioida koulupäivien pituutta ja rasittavuutta oppilaiden näkökannalta, etteivät koulupäivät rasita oppilasta liiaksi. (Honkanen ym. 2009, 40–41.)

Oppilashuoltotyö on siis POPS:n mukaan sekä yhteisötason että yksilöoppilaan hyvinvointia edistävää toimintaa, joka ilmenee koulussa yhteistyönä kouluyhteisön jäsenten ja eri ammattialojen osaajien kesken. Se on laajasti ymmärrettynä toimintaa, joka kattaa oppilasnäkökulman huomioimisen kaikessa koulun toiminnassa. Voisikin sanoa, että oppilashuollollinen hyvinvointinäkökulma on yksi niistä arvoista, joilla aiempi perusopetuksen opetuksen opetussuunnitelma lepää. Vanhemmat ovat myös tärkeä osa oppilashuoltotyötä. (Koskela 2009, 21.)

2.2 Oppilashuoltotyön historia Suomessa

Kun katsomme suomalaisen oppilashuoltotyön nykytilannetta, parhaimman kokonaiskuvan saamme asiasta tarkastelemalla sitä kokonaisuutena. Oppilashuol-

lolla suomalaisessa koululaitoksessa on varsin pitkät juuret; ne yltävät jo oppivelvollisuutta edeltävään kansakoululaitukseen, 1800-luvun loppupuolelle. Nykyisen kaltaiseksi oppilashuoltotyö muodostui toisen maailmansodan jälkeen. Esittelen lyhyesti oppilashuollon pääpiirteet, millaisessa muodossa sitä on toteutettu eri aikoina. Oppilashuolto kietoutuu tiiviisti koulutus-, sosiaali-, ja terveyspalvelujen muotoutumiseen suomalaisessa yhteiskunnassa, minkä vuoksi sen historiallinen kehitys on mielestäni hyvä huomioida lakimuutoksesta puhuttaessa (Opetusministeriö 2002, 12). Jauhiainen (Jahnukainen toim. 2001, 67) jaottelee oppilashuollon kehityskaudet kolmeen eri jaksoon niiden pääpainotuksien mukaan: nälkä- ja tautipolitiikan, rakentamis- ja psykososiaalisen tuen jaksoon.

Nälkä- ja tautipolitiikan ajanjakso sijoittuu ajanjaksoon, jolloin kansakoulu perustettiin maahamme 1800-luvun loppupuoliskolla saaden vähä vähältä enemmän jalan sijaa yhteiskunnassamme. Tätä ajankohtaa on luonnehdittu absoluuttisen köyhyyden aikakaudeksi, sillä yhteiskunnallisia laajoja ongelmia olivat tuolloin heikot asunto- ja ravitsemusolot, kulkutaudit sekä aika ajoin suoranainen nälänhätä. (Jauhiainen 2001, 68–69.) Ensimmäiset oppilashuoltotyömuodot kohdistuivat juuri näihin yhteiskunnallisiin ongelmiin tarjoamalla oppilaille asuntola- ja kessäsiirtolatoimintaa sekä mahdollistamalla kouluruokailun. Toimien mahdollistajat olivat alussa yksityinen sektori, kirkko ja järjestöt. Valtio sitoutui alkuun oppilashuollolliseen työhön heikosti. (Koskela 2009, 29.) Näiden keinojen avulla pyrittiin poistamaan niitä välittömiä fyysis-materiaalisia esteitä, jotka vaikeuttivat koulunkäyntiä. Esimerkiksi siirtolat olivat ikään kuin koulutyön jatkeita ja niillä oli kasvatuksellisia ja lastensuojelullisia päämääriä. Kouluterveydenhuolto sai alkunsa koululääkäritoiminnan pohjalta, ja sen asiaa ajoi terveysvalistuksen puolesta puhuva lääkärikunta. Koululääkärlaitoksen tehtäväksi määriteltiin säännöllisten terveystarkastukset sekä erilaiset terveysoloihin liittyvät valvonta- ja neuvontatehtävät. Samoin koululaisten hammashuolto käynnistyi vuonna 1907, saaden hiljalleen vahvemman jalansijan koululaitoksessa. (Jauhiainen 2001, 68–70.)

Rakentamiskauden alkaminen sijoittuu vuoteen 1921, jolloin laaditulla oppivelvollisuudella pyrittiin yhtenäistämään kansalaissodan kärsinyttä kansakuntaa. Lasten saaminen kouluun edellytti tällöin selkeitä tukitoimia. (Koskela 2009, 29.) Maailmansotien välisenä aikana kouluterveydenhuolto laajeni ja monipuolistui, ja

se kytkettiin osaksi avoterveydenhuoltoa. Toinen merkittävä suuntalinja oli psykososiaalisen oppilashuoltotyön alkeismuotojen synty. Mannerheimin lastensuojeluliitto tarttui kouluterveydenhuollon organisointitehtävään esim. luoden uuden ammattikunnan, kouluterveydenhoitajat. Kansakoululaisten hammashuoltoa alettiin myös tukea valtiorahoitteisesti samana vuonna. 1940-luvulla kouluterveydenhuolto liitettiin osaksi avoterveydenhuollon lainsäädäntöä. Koululaisten terveydenhuolto saavutti näin vakiintuneen jalansijan kehittyvässä hyvinvointivaltiossa. Psyko-sosiaalinen oppilashuolto käynnistyi nykyaikaisen psykologian tieteenalan, erityisesti älykkyyden mittauksen, koulupoikkeavuusdiagnosoinnin ja kasvatusneuvolalaitoksen synnyn pohjalta. Älykkyystestimittausten tavoitteena oli erotella apukoulutasoiset oppilaat normaalioppilaista. 1930-luvun lopussa varsinainen koulupsykologinen työ Suomessa sai alkunsa, ja se vakiintui pian kansakoululaisiin erikoistuneeksi kasvatusneuvolaksi. Samoin 1930-luvulla syntyi myös nykyistä oppilaanohjausta edeltävä, ammatinvalinnanohjaus. Käytäntö vakiintui ensin oppikoulun, sitten kansakoulun piirissä. Tällä tavoin saatiin helposti koulunsa päättävät opiskelijat työvoimajärjestelmän piiriin. (Jauhiainen 2001, 70–74.)

Psykososiaalisen tuen alkaminen sijoittuu taas 1960-luvulle, jolloin suomalainen hyvinvointivaltio ikään kuin viimeisteltiin sodan jälkeen. Psykososiaalisella oppilashuollolla tarkoitetaan niitä oppilashuollon palveluja, joita oppilaalle tarjotaan sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien estämiseksi ja poistamiseksi (Jyväskylän kaupunki, 2013). Tästä lähtien terveydenhuollon, sosiaalityön ja koulutuksen saralla olemme eläneet kasvun aikaa (vaikka nyt voidaan katsoa elävämme aikaa, jolloin kasvu on pysähtynyt ja hyvinvointivaltion asema alkanut heiketä). Koulutuksen kentällä merkittävä uudistus oli peruskoulu-uudistus, joka toi koko kansan laajamittaisemman koulutuksen piiriin, mikä vaikutti merkittävästi myös oppilashuollon kehitykseen. Oppilashuollon puolella 60-luku oli ikään kuin kulminaatiopiste, jossa terveydenhuollon muodot vakiinnuttivat asemansa koulun peruspalveluina. Peruskoulua suunnitelleet komiteat alkoivat käsitellä uuden koulun psykososiaalisen oppilashuollon järjestämistä tasoittaakseen eritasoisten oppijoiden koulupolkua. Psykologeja ja koulukuraattoreja palkattiin kouluihin osana peruskoulukokeilua. Kuraattorit tekivät alussa perinteistä sosiaalityötä niiden oppilai-

den parissa, jotka olivat levottomia tai jotka laiminlöivät koulunkäyntiään. Oppilashuoltokomitea, joka laati oppilashuollollisia suuntaviivoja 70-luvun alussa, piti tärkeänä, että koulujen tuli päästä omilleen psykososiaalisten palvelujen järjestäjänä. Yläasteelle ehdotettiin päätoimisia psykologin ja kuraattorin virkoja. Näiden suuntaviivojen mukaisesti psykologi- ja kuraattoritoiminta alkoi yleistyä, ensin hitaammin, mutta 80-luvulla jo kiihtyvällä tahdilla. 90-luvulla maassamme oli yhteensä 450 oppilashuollon psykososiaalisen työn virkaa. Määrälliset tavoitteet eivät kuitenkaan täysin ole toteutuneet, ja työ on kasautunut Etelä-Suomen kaupunkeihin. (Jauhiainen 2001, 74–76.)

Oppilashuoltokomitea asetti jo tällöin tavoitteeksi oppilashuollolle siirtyä ongelmakeskeisestä, yksilökohtaisesta oppilashuoltotyöstä koko koulua koskettavaan ennaltaehkäisevään oppilashuoltotyöhön. Haasteelliseksi tämä koettiin erityisesti, koska ongelmalähtöinen työtapa oli jo varsin tiukasti juurtunut koulun käytänteisiin. Tässä oli tosin myös suuria koulu- ja aluekohtaisia eroja. Psykologien ja kuraattorien ammattikunnat haluttiin tehdä lakisääteisiksi, mutta edelleen koulut joutuivat osaltaan hankkimaan palveluja kuntien sosiaali- ja terveystieteiden kautta. Oppilaiden yksilöllisten tarpeiden ja erilaisuuden huomioonottaminen oli peruskoulun yksi tavoitteista. Peruskouluhanketta suunnitellessa ideoitiin myös oppilaanohjausjärjestelmä, jonka tarkoituksena oli lieventää niitä eriyttämisongelmia, joita syntyi koko ikäluokan saattamisesta koulun piiriin. Oppilaanohjaajien ammattikunta synnytettiin tätä tarkoitusta varten. (Jauhiainen 2001, 76–77.)

Oppilashuoltotyön historia heijastelee siis suurelta osin suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kehityslinjoja. Kansakoulun alkutaipaleella opettajat vastasivat kaikesta koulun toiminnasta, mutta ajan kuluessa heidän ympärilleen on kerääntynyt joukko eri ammattikuntien asiantuntijoita. Samoin oppilashuollon historia kuvastaa historiallista painopisteen muutosta fyysisestä terveydestä kohti psyykkistä terveyttä. 1900-luvun jälkipuoliskolla mielenterveyskysymykset ovat nousseet kansanterveydellisesti merkittäviksi. Psykososiaalisen oppilashuollon painottuminen kertoo siitä, kuinka hyvinvointivaltiossa mielenterveyspolitiikka on laajentunut. Työkyvyn ylläpitämiseen eivät enää riitä vain yleisterveyden ja hygienian keinot, vaan tarvitaan psykologista ja sosiaalista asiantuntemusta ylläpi-

tämään työrauhaa, oppilaiden mielenterveyttä ja oppimiskykyä sekä oppivelvollisuuden toteutumista. Oppilashuolto on siis kautta kouluhistorian toiminut turvaamassa koulun perusarjen ja toimintojen sujuvuutta. (Jauhiainen 2001, 77–78.)

Mahkonen (2014, 26) pitää uuden oppilashuoltolain voimaantulusta 1.8.2014 mahdollisena uuden ajan alkuna oppilashuollollisesta näkökulmasta. Kyse saattaa olla myös ikään kuin erityisestä, uudesta rakentamiskaudesta. Oikeudellisella normituksella pyritään tuomaan vastauksia kunkin ajan yhteiskunnallisiin ongelmiin ja tätä kautta lainsäädäntö siis kertoo aina jotakin ajan hengestä. Uusi oppilashuoltolaki pyrkii osaltaan vastaamaan tämän hetken suomalaisen yhteiskunnan haasteisiin.

2.3 Oppilashuoltolakimuutosta edeltävä ajanjakso

Hallitusohjelmassa on esitetty, että oppilashuoltoa kehittävät yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö. Oppilas- ja opiskelijahuollon tilaa on selvitetty oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön työryhmässä (STM 2006:33) sekä oppilas- ja opiskelijahuoltotyöryhmässä. Oppilas- ja opiskelijahuoltoon liittyvä lainsäädäntö on ollut hajallaan sekä kuntatasolla toiminnan koordinointi epäorganisointia. Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen tekemissä tutkimuksissa peruskoulujen johdolle vuosina 2009 ja 2011 oppilashuollon puutteet tulivat selkeästi esille. Selvitysten mukaan kouluissa oppilaille tarjottava psykososiaalinen tuki on parantunut aiempaan verrattuna, mutta on edelleen riittämättömyyttä. Korkeakoski (2005, 12) määrittelee koulutuksen arviointineuvoston selvityksessä suomalaista kouluopetusta turvalliseksi, mutta erityisopetusta ja oppilashuolto tyydyttäväksi ja osaltaan riittämättömiksi. Tämä korostuu suurissa kaupungeissa, erityisesti Etelä-Suomessa. Hänen mukaansa suurimmat kehitystarpeet löytyvät puheterapia- ja mielenterveyspalveluiden saralta.

Syksystä 2007 alkaen oppilashuoltoa on lähdetty kehittämään ylimääräisen valtionavustuksin sekä viiden eri kehittämisverkoston toimin. Tavoitteena oli parantaa oppilashuollon tuen saatavuutta niin paikallisesti kuin valtakunnallisesti sekä

kehittää ja vakiinnuttaa oppilashuollon palvelurakenne ja verkostomainen työskentelytapa. Myös opetussuunnitelmien toimeenpano oli asetettu tavoitteeksi sekä samalla oppilashuollon painopisteen muuttaminen korjaavasta ennaltaehkäisevään suuntaan. Hallintokuntien välistä ja moniammatillista yhteistyötä haluttiin edistää koulutusasteiden väliset rajat ylittäen. Tämän tuloksena kukin kunta laati oppilashuollon strategian, jonka toiminta vakiinnutettiin osaksi lapsille ja nuorille tarjottavaa palvelujärjestelmää. Kunnat laativat tuotoksina tästä oppilashuollon käsikirjoja, ohjeita, palvelukarttoja, oppilashuollon suunnitelmia, erilaisia oppilaan polkuja ja tarvittavia lomakkeita. Myös henkilöstön osaamiskoulutukseen oppilashuollon alueella on sijoitettu varoja. (HE 67/2013, 19–20.)

Työskentelystä saadun palautteen kautta kävi ilmi, että kehittämistyö oli selkiyttänyt oppilashuoltotyön vastuualueita ja työnjakoa. Samalla nousi esiin myös kansallisen ja paikallisen tason oppilashuollollisia kehitystarpeita, kuten nivelvaiheyhteistyö, hallintokuntien välinen yhteistyö sekä tiedottamine ja tiedonkulku. Moniammatillisessa yhteistyössä salassapitovelvollisuuteen liittyvät esteet koettiin ongelmallisiksi. Samoin korjaavan työn runsaus korostui huolimatta kirjallisista suosituksista keskittyä ennaltaehkäisevään työhön ongelmakeskeisen työn sijaan. Tätä varmasti selittävät monet tekijät, kuten resurssit sekä samanaikaisesti tavat organisoida ja tuottaa oppilashuoltopalveluja. Samoin oppilashuollon palvelurakenteiden kehittämisen ohessa käynnistyi kansallinen erityisen tuen tehostamis- ja kehittämistoiminta keväällä 2008. Tavoitteena oli saattaa erityisopetuksen strategian mukaiset toimintamallit paikalliselle tasolle. Näitä toimintamalleja olivat yleisten tuen muotojen tehostaminen kaikille oppilaille kuuluvina tukitoimina, tehostetun ja erityisen tuen vahvistaminen, ennaltaehkäisevä ja varhainen tuki sekä varhainen tunnistaminen ja tarkoituksenmukainen tuki. Näihin voidaan lukea myös lähikouluperiaatteen mukainen opetuksen järjestäminen sekä monihallinnollisesti luodut opiskelun tuen rakenteet, toimintamallit ja niiden vakiinnuttaminen. Tehostetulla tuella tarkoitetaan ennaltaehkäisevien, yleisten tukitoimien tehostamista määrällisesti sekä opetuksen järjestämistä riittävän pienissä ryhmissä. Työmuotoina se käsittää eriyttämisen, tukiopetuksen, samanaikaisopetuksen eri muodot, osa-aikaisen erityisopetuksen ja oppilashuollon. (HE 67/2013, 20.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksessä Oppimisen ja hyvinvoinnin tuesta ja kolmiportaisen tuen toimeenpanosta kävi ilmi, että kuntakohtaiset erot kolmiportaisen tuen toimeenpanossa ovat merkittäviä. Oppilashuoltotyö painottui selvityksen mukaan edelleen ongelmakeskeiseen, yksilökohtaiseen oppilashuoltotyöhön yhteisöllisen oppilashuoltotyön kustannuksella, vaikkakin työn painopiste on muuttunut aiempaa ennaltaehkäisevämpään suuntaan. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014, 1-2.)

Myös Helsingin kaupunki teki selvityksen Helsingin koulujen oppilashuollosta ja siihen liittyvistä odotuksista ja toiveista sekä kuinka arjen todellisuus niitä vastasi. Tutkimuksen mukaan vaikka helsinkiläiset lapset voivat pääosin hyvin, erityispalvelujen tarve on lisääntynyt pääkaupunkiseudulla merkittävästi 2000-luvulla koko kaupungissa. Helsingin oppilashuolto on valtakunnallisesti tarkasteltuna vakiintunut ja suhteellisen hyvin resursoitua. Hyvistä aikeista huolimatta oppilashuolto ei kuitenkaan aina toimi kaikilta osin. Suurimpana haasteena näyttäisivät olevan alueelliset erot sekä työntekijöiden suuri työmäärä ja kiire. Henkilökunnan vaihtuvuus koettiin myös ongelmallisena, ja se näyttäisi vaikuttavan heikentävästi oppilashuoltotyön sujuvuuteen. Resursseja kaivattiin lisää erityisesti sellaisilla alueilla, joissa maahanmuuttajataustaisia ja erityisopetuksen sekä sosioekonomisesti heikossa asemassa olevia oppilaita oli enemmän. Oppilaiden pahoinvointi vaatii opettajalta enemmän työaikaa oppilashuollollisten toimien parissa sekä kasvatustyössä opetustyön sijaan. Erityisiksi kehittämistoimiksi Helsingin oppilashuollossa nostettiin neljä asiaa: Opettajien tekemää oppilashuoltotyötä tulisi tukea enemmän, alueellisiin tarpeisiin tulisi kiinnittää enemmän huomiota ja niihin vastata, nuoriso- ja sosiaalitoimen tulisi kiinteämmin jalkautua kouluun sekä yhteistyökäytäntöjä tulisi yhtenäistää. Lyhyen aikavälin toimenpiteiksi kirjattiin palveluverkoston kokoaminen, opettajan saaman konsultaation ja työnohjauksen lisääminen, oppilashuollon työkäytäntöjen yhtenäistäminen, oppilashuollon työntekijöiden näkyvyyden parantaminen suhteessa oppilaisiin sekä yhteistyö ja huoltajien osallisuus. Pitkällä aikavälillä koulun arkeen toivottiin enemmän ”huokoisuutta”, yksilöllisiä ratkaisuja. Luokanopettajille tulisi resursoida aikaa ryhmäytymistoiminnalle ja muutenkin oppilashuollon kokopäiväistä henkilökuntaa tulisi olla riittävästi. Tiedonkulun parantaminen koulun ja sen yhteistyötahojen välillä nähtiin tärkeänä, samoin alueellisen yhteistyön tiivistäminen ja monihallinnollisten,

uusien palvelumuotojen kytkeminen yhteen oppilashuoltojärjestelmän kanssa. (Vismanen 2011, 118–126.)

Oikeuskansleri Jaakko Jonka antoi lausunnon oppilashuollon tilasta (Valtioneuvoston tiedote 2/2012), että yhdenvertaisuus ei toteudu oppilashuollossa. Hänen mukaansa oppilashuollon asianmukainen toteutuminen vaatii nykyistä velvoittavampia ja täsmällisempiä säännöksiä. Oikeuskansleri perustelee väitettään sillä, että tutkimusten mukaan todellista ja vaikuttavaa parannusta ei oppilashuollon tilaan tullut käytetyillä menetelmillä. Oppilashuollon tila myös vaihtelee kunnittain. Joidenkin arvioiden mukaan jopa 20 % lapsista ja nuorista kärsii mielenterveyden häiriöistä, joten oppilashuollon tehokkuutta olisi kehitettävä ja sen kautta varmistettava, että oppilashuollon tavoitteet toteutuisivat. Uskottavuuden kannalta olisi olennaista, että resurssit vastaisivat tarpeita ja käytännön ja tavoitteiden väliin ei jäisi kuilua. Samoin oikeuskansleri mielestä vuosia jatkunut epätydyttävä tilanne on oppilashuollon näkökulmasta kestävä. Hallituksen esityksessä (2013, 31) todetaan, että oppilashuollon puutteet ovat pitkälti seurausta siitä, etteivät kunnat ole priorisoineet siihen riittäviä taloudellisia resursseja, mikä näkyy erityisesti oppilashuollon psykologien ja kuraattorien puuttumisena osassa kunnista.

Nykyjärjestelmän puutteiksi määritellään myös oppilashuollossa myös huoltajien ajoittainen ulkopuolelle jättäminen, joka voi pahimmillaan johtaa epäluottamukseen kodin ja koulun välillä. Tämä voi vaikuttaa tuhoisasti oppilashuollon onnistumiseen ja oppilaan koko koulunkäyntiin. Toisaalta hieman ristiriitaisesti huoltajien mielipiteille on annettu todella suuri painoarvo. Samoin koulun oppilashuollossa yritetään monesti ratkoa asioita koulun neljän seinän sisällä, vaikka tosiasiasa työn onnistuminen saattaa vaatia valtavan määrän tietoa koulun ulkopuolelta. Viranomaisyhteistyön ongelmat koetaan hankalina salassapitovelvollisuudesta johtuen, vaikka aina ei välttämättä ole edes yritetty pyytää suostumusta. Samalla oppilashuollon asema koetaan ristiriitaisena, kun samassa ryhmässä pohditaan sekä tuen muotoja että rangaistuksia. (Sundell 5.3.2014.)

Psykologian alalta ilmestyi v. 2012 Annamari Ahtolan väitöskirja, jossa tutkittiin hyvinvointia edistävää ja ongelmia ehkäisevää oppilashuoltotyötä esi- ja perus-

opetuksessa. Tulokset tukivat vahvasti havaintoja siitä, että perusopetuksen oppilashuoltotyö on hyvin keskittynyt yksilö- ja ongelmakeskeiseen oppilashuoltotyöhön. Samalla koko kouluyhteisön hyvinvointiin ja oppimisen tukemiseen resurssointi on ollut varsin puutteellista. Yleinen oppilashuoltotyö kattaa niin ennaltaehkäisevät toimet, erilaiset kehittämistoimet, rehtorin sitoutumisen ja antaman tuen yhteisölle sekä eri hallintokuntien välisen yhteistyön. Väitöstutkimus korostaa, että lasten elämää parannetaan keskittymällä siihen, mitä aikuiset tekevät. Psykososiaalinen hyvinvointi sekä tunne- ja ihmissuhdetaidot ovat väitöksen mukaan asioita, mitä suomalaisessa koulujärjestelmässä tulisi vahvistaa. (HE 67/2013; 23.)

Lakiesitystä varten lausuntoja kerättiin yhteensä 50 taholta, joiden toimialat koskettavat läheisesti oppilashuoltoa, kuten esim. Opetushallitus, Kuntaliitto, OAJ, Helsingin kaupunki sekä lukuisia järjestöjä, jotka toimivat lasten etujen ja oikeuksien hyväksi tai niiden hyväksi, jotka työskentelevät päivittäin oppilashuoltoasioiden parissa. Samoin opetus- ja kulttuuriministeriön sivuilla oli esitysluonnos yleisön nähtävillä, jotta palautteenantomahdollisuus olisi mahdollisimman monipuolinen. Lausunnoista kävi ilmi, että yleisesti tuettiin oppilashuoltotyön painopisteen siirtämistä yksilö- ja ongelmakeskeisestä työstä kohti ennaltaehkäisevää työtäpää. (HE 2013/67, 42–43.)

2.4 Uusi oppilashuoltolaki

Hallitus laati esityksen vuonna 2013 uuden oppilas- ja opiskelijahuoltolain perustaksi. Tämän esityksen pohjalta lakiuudistus astuu voimaan syyslukukauden alkaessa, 1.8.2014. Lakiin on ehdotettu koottavaksi hajallaan olevat oppilas- ja opiskelijahuoltoa koskevat säädökset. Yhtenäisen lain odotetaan helpottavan monialaista yhteistyötä selkeyttäen eri toimijoiden vastuualueita ja yhtenäistäen oppilashuollollisia käytäntöjä kooten aiemman pirstaleisen normiston ja avaten ja selkeyttäen käsitteitä. Yhtenäiset käytännöt tukisivat lakiesityksen mukaan myös oppilashuollon johtamista ja koordinointia sekä loisi selkeämmän jatkumon aina esikoulusta lukioon tai toisen asteen opintoihin palvellen lasten ja nuorten etuja

ja tarpeita sekä vähentäen kuntien välisiä eroja. (Hallituksen esitys 67/2013, 1, 32.) Tosin, Mahkosen (2014, 62) mukaan uusi laki ei suinkaan ole selkeyttänyt normistoa, vaan suorastaan hämärtänyt käsitteistöä. Se on myös monimutkistanut sitä normistoa, jonka valossa oppilashuoltotyötä tehdään. Lain hajanaisuus ei siis ole se mittanuora, joka säätelee normiston tulkinnan vaativuutta.

Keskityn tässä tutkimuksessa kuvaamaan niitä muutoksia, mitkä koskettavat peruskoulua ja psykososiaalista oppilashuoltotyötä, koska oman tulevan ammattini näkökulmasta tämä on mielekästä. Samoin lakiesityksen laajuus velvoittaa rajaamaan tutkimusaineistoa. Koska tutkimus on rajattu peruskoulun kontekstiin, valitsin käyttää termejä oppilashuolto sekä koulu laissa käytettyjen opiskeluhuolto ja oppilaitos – termien sijaan. Oppilashuolto ja koulu ovat käytettyjä termejä myös perusopetuslaissa, ja ne on helppo yhdistää suoraan perusopetuskontekstiin. (Mahkonen 2014, 48–49.) Näin tekstistä tulee myös helpommin ymmärrettävää.

Laki koskee sekä esi- että perusopetusta, lukio-opetusta, toisen asteen- sekä muuta ammatillista koulutusta. Esityksen päämääränä on siirtää oppilashuollon painopistettä nykyisestä yksilö- ja ongelmakeskeisestä lähestymistavasta kohti yhteisöllistä ja ennaltaehkäisevää oppilashuoltoa. Tavoitteena on edistää oppilaiden terveyttä, hyvinvointia ja oppimista sekä ehkäistä ongelmien syntymistä, esim. kiusaamistilanteita, joihin halutaan puuttua aikaisempaa tehokkaammin ja nopeammin. Samoin tavoitteena on lisätä kokonaisten kouluyhteisöjen hyvinvointia ja turvallisuutta turvaamalla varhainen tuki sekä oppilashuoltopalvelujen saatavuus. Ennaltaehkäisevää työtä vahvistamalla ja matalan kynnyksen palveluja tarjoamalla voidaan vähentää korjaavien toimenpiteiden tarvetta ja lastensuojeluasiakkuuksien määrää. Toimivien tukimuotojen avulla voidaan myös tukea perheiden kasvatustyötä ja tasoittaa oppilaiden sosio-ekonomisen taustan vaikutusta koulunkäyntiin. Yhtenäisen oppilashuoltolain kautta lisättäisiin yhdenmukaisia mahdollisuuksia koulunkäyntiin nyky-yhteiskunnassa, jossa oppilaiden monimuotoisuus on lisääntynyt. Suomalaisen koulutuspolitiikan tavoitteena on taata kaikille syntyperän, taustan varallisuuden rajoittamatta yhtäläiset mahdollisuudet ja oikeudet sivistykseen sekä laadukkaaseen koulutukseen. (HE 67/2013, 32–33, 40.)

Uuden POPS:n mukaan lasten ja nuorten kehitysympäristön ja koulun toimintaympäristön muuttuessa oppilashuolto osana koulun perustoimintaa on muodostunut entistä tärkeämmäksi. Oppilashuolto on kiinteässä suhteessa koulun kasvatukseen ja opetustehtävään, ja siinä otetaan aina huomioon lapsen edun ensisijaisuus. Oppilaalla on oikeus saada maksutta sellaista oppilashuoltoa, jota opetukseen osallistuminen hänen osaltaan edellyttää. Oppilashuolto pitää sisällään oppilaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa kouluyhteisössä. (Pops 2016 luonnos 15.4.2014, luku 5.4) Oppilashuolto kattaa siis oppilaan kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin, ja se haastaa kouluja tiiviiseen, eri ammattiryhmien väliseen yhteistyöhön oppilaiden hyväksi. (HE 67/2013, 32.)

Yhteisöllisen oppilashuollon ennaltaehkäisevän tuen ja oppilashuollon palvelujen riittävyyden ajatellaan vähentävän tarvetta siirtää oppilaita erityisopetukseen sekä psykiatristen tai lastensuojelullisten toimenpiteiden tarvetta. Palvelujärjestelmän riittävä tuki ongelmatilanteissa säästäisi lakiesityksen mukaan kuntien ja koko yhteiskunnan, kun kalliiden erikoissairaanhoidollisten palveluiden määrä vähenisi. Yhtenäiseltä oppilashuoltolailta odotetaan turvaavan tuki-, ohjaus ja terveyspalveluiden toimivuutta ja edistävän oppimista, tutkinnon suorittamista ja siirtymistä työelämään hyvinvoivana aikuisena. Lain merkitystä perustellaan myös sillä, että lasten ja nuorten koko toimintaympäristön muuttuessa sekä oppilaiden ollessa taustoiltaan entistä heterogeenisempiä oppilashuollon palvelujen merkitys korostuu entisestään. Lailla ilmaistaan lisäksi olevan leimaavuutta vähentävä vaikutus ennaltaehkäisevän toiminnan vuoksi, kun lapsi saa oikea-aikaisen avun. Koulutuksesta syrjäytymisellä on usein pitkä kehityshistoria, johon voidaan vaikuttaa varhaisella tuella sekä riittävillä psykologi- ja kuraattoripalveluilla. Myös yhteisöllisen oppilashuollon välisen yhteistyön vahvistamalla yhteisöllisyydellä ilmaistaan olevan vaikutusta lasten ja nuorten hyvinvointiin ja lisäämään lapselle muodostunutta sosiaalista pääomaa aikuisuuden tueksi. (HE 67/2013, 40–41.) Alla olevassa kuviossa kuvataan yhteisöllisen oppilashuollon kokonaisuutta ja koko kouluyhteisön aktiivista osallistumista oppilashuoltotyöhön.

+ Yhteisöllinen oppilashuolto

Kuvio 1.: Oppilashuoltolain muutokset huoltajille 2014.

Mahkonen (2014, 52–53) nimittää lain neljäksi päätarkoitukseksi yhtenäislain säätämisen, koulukuraattori- ja psykologipalvelujen lakisääteistämisen myös toisen asteen koulutuksen yhteyteen, suunnitelmallisuuden lisäämisen ja monialaisen yhteistyön edistämisen. Uusi oppilashuoltolaki (OHL) korostaa toiminnan kehittämistä ja suunnitelmallisuutta, normittaa sekä yhteisöllistä että yksilöllistä oppilashuoltoa ja koskettaa perusopetuksessa olevan oppilaan sekä toisen asteen oppilaan oikeusasemaa. Uusi OHL painottaa ennaltaehkäisevän työn ensisijaisuutta ennen, tähtää kuraattori- ja psykologipalvelujen laajentamiseen sekä lähtee monialaisen yhteistyön tärkeydestä. OHL on ilmaisullisesti sekä arkikieleen että juridiseen terminologiaan perustuva laki, joka sisältää lukuisia viittauksia muihin lakeihin sekä määrittää yksilölliseen oppilashuoltoon liittyviä salassapitokysymyksiä. OHL sisältää yhteensä 28 pykälää. Koska tässä tutkimuksessa on tarkoitus kuvata oppilashuoltoa uuden lainsäädännön mukaan peruskoulussa, keskityn psykologi- ja kuraattoripalveluiden kohdalla muihin seikkoihin, kuten määräaikojen toteutumiseen.

OHL:n pykälän 3.2 mukaan opiskeluhoitoa toteutetaan ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä, koko oppilaitosyhteisöä tukevana yhteisöllisenä oppilashuoltona.

Yhteisöllistä oppilashuoltoa luonnehditaan OHL:ssa toimintakulttuurina ja toimina, joiden avulla koko oppilasyhteisössä edistetään oppilaiden oppimista, hyvinvointia, terveyttä, sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta ja osallisuutta sekä kouluympäristön terveellisyyttä, turvallisuutta sekä esteettömyyttä. Yhteisöllisen oppilashuollon toteuttamisesta ovat vastuussa kaikki oppilashuollon parissa työskentelevät. Kaikkien kouluyhteisön työntekijöiden tulisi toiminnallaan edistää oppilaiden ja kouluyhteisön hyvinvointia sekä kodin ja koulun välistä yhteistyötä. Koulun henkilökunnalla on ensisijainen vastuu koulun hyvinvoinnista. (HE 2013, 79.) Uusi laki lähtee liikkeelle siitä, että jälkikäteen korjaavan oppilashuollon tarve olisi suurelta osin sidoksissa ennaltaehkäisevän työn tehokkuuteen. (Mahkonen 2014, 67.) Uusi oppilashuoltolaki ei ole vanhoja oppilashuoltoa koskevia säädöksiä täydentävä säädös, vaan se osaltaan kumoaa vanhat määräykset. Opettaminen, oppilashuolto ja kurinpidolliset toimet muodostavat kouluissa yhdessä tietyn kokonaisuuden. Oppimisen ja oppilashuollon välinen yhteys tulee selvästi ilmi esim. silloin, kun huomio kohdistetaan kolmiportaisen tuen muotoihin. Sama asetelma muodostuu myös työrauhan turvaamisesta, oppilashuollosta ja kurinpidosta, jotka kouluarjessa kulkevat aina käsi kädessä. Jos oppilas häiritsee opetusta, ja poistetaan luokasta tästä syystä, voi olla, että oppilashuollolliset toimet käynnistetään tästä syystä. Kuitenkin juridisesti on hyvä pitää nämä osa-alueet erillään toisistaan lähinnä esitysteknillisistä syistä. (Mahkonen 2014, 31.)

Esimerkkejä ennaltaehkäisevän, yhteisöllisen oppilashuoltotyön sisällöstä hallituksen esityksessä annetaan useampia: Kouluissa voitaisiin hyödyntää tässä tarkoituksessa erilaisia hyväksi todettuja hankkeita, joilla pyritään edistämään oppilashuollollisia ja yhteisön yleisen hyvinvoinnin päämääriä. Esimerkkeinä mainitaan esim. KiVa-koulu – hanke, joka on suosittu ja hyväksi todettu kiusaamisen vastainen hanke, Ihmeelliset vuodet ja Hyvän mielen hanke (mielenterveyttä edistäviä hankkeita), Kaste-hanke kodin ja koulun yhteistyön tukemiseksi sekä erilaiset oppilaiden vastuun ottoa ja välitunti- ja ryhmätoimintaa lisäävät hankkeet ja toimintamuodot. (HE 67/2013, 67.)

Esityksen tavoitteena on siis lisätä toiminnan suunnitelmallisuutta monin eri tavoin. Ennen lain voimaan astumista ei ollut määritelty, mitä opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto on. Nyt se on laissa määritelty selkeästi toimintana,

jonka avulla tuetaan yhteisöllistä ja yksilöllistä hyvinvointia sekä terveellisen että turvallisen oppimisympäristön syntymistä, edistetään mielenterveyttä ja ehkäistään syrjäytymistä sekä edistetään kouluyhteisön hyvinvointia. OPS:n mukaisen oppilashuollon avulla tuetaan oppimista sekä tunnistetaan, lievennetään ja ehkäistään mahdollisimman varhain oppimisen esteitä, oppimisvaikeuksia ja koulunkäyntiin liittyviä muita ongelmia. (HE 2013, 67.)

Uusi laki määrittelee myös uudella tavalla oppilashuoltoasioihin liittyvää kirjaamista. Aikaisemmin oppilashuollon asiakirjoista on säädetty ohimennen ja satumanvaraisesti, eikä kirjaamistapaa tai muotoa ole sen tarkemmin määritetty, vaikka jonkinlainen kirjaamisvelvollisuus onkin ollut olemassa. Uusi laki muuttaa merkittävästi käytäntöjä kirjaamisen suhteen sitä selvästi parantaen ja ryhmitellen. (Mahkonen 2014, 236.) Oppilashuollon suunnitelma tulee liittää osaksi kunnan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa ja siitä tulee ilmetä oppilashuollon tavoitteet ja paikallisen toteuttamistavan keskeiset periaatteet, arvio koulun oppilashuollon kokonaistarpeesta, käytössä olevista palveluista ja erityisopetuksesta sekä toimet, joilla vahvistetaan yhteisöllistä oppilashuoltoa ja oppilaiden varhaista tukea. Lisäksi suunnitelmaan tulisi kirjata tiedot suunnitelman toteuttamisesta, seurannasta sekä oppilashuollon laadun arvioinnista. Koulutuksen järjestäjä taas on vastuussa koulukohtaisesta oppilashuoltosuunnitelmasta, joka laaditaan koulukohtaisen oppilashuollon toteuttamista, arviointia ja kehittämistä varten. Suunnitelma tulisi laatia yhteistyössä koulun henkilöstön, oppilaiden ja heidän huoltajiensa kanssa. Oppilashuoltosuunnitelma voi olla myös kahden tai useamman koulun yhteinen ja sen tulee sisältää ainakin arvion oppilashuollon kokonaistarpeesta, oppilashuollon toimenpiteistä yhteisöllisen oppilashuollon edistämiseksi ja tarvittavien tukitoimien järjestämiseksi. Siinä tulee ilmetä myös yhteistyön järjestämiseen liittyvät toimintatavat kodin, kouluyhteisön sekä muiden oppilaiden hyvinvointia tukevien tahojen kanssa. Lisäksi sen tulee sisältää suunnitelman väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toimenpiteet suunnitelman toteuttamiseksi ja seuraamiseksi. (Mahkonen 2014, 63–64.)

Oppilashuoltolain pykälässä 20 säädetään yksilökohtaisen oppilashuollon järjestämiseksi ja toteuttamiseksi kirjataan tarpeelliset tiedot oppilashuollon kertomuksiin. Koulun sosiaali- ja terveystalon henkilöstö kirjaavat yksilöllistä oppilashuoltoa

koskevat tiedot sosiaali- ja terveysalan kirjaamissäännösten mukaan. Kun oppilashuollon monialaisessa asiantuntijaryhmässä selvitetään yksittäisen oppilaan oppilashuollon tarvetta tai toteutetaan suunniteltuja ja sovittuja yksilöllisen oppilashuollon tukitoimia, asiantuntijaryhmän vastuuhenkilön tulee kirjata välttämättömät oppilasta koskevat tiedot oppilashuollon kertomukseen. Oppilashuollon kertomukseen tulee kirjata myös, mikäli tietoja oppilaasta luovutetaan ulkopuolisille tahoille. (Mahkonen 2014, 242.)

Uusi laki kohdistuu myös voimakkaasti oppilashuoltoryhmien toimintaan ja niiden käytäntöihin. Aiemmin koulujen oppilashuoltoryhmät ovat saaneet toimia täysin vapaamuotoisesti, sillä niitä koskeva oikeudellinen säätely on puuttunut. Uusi laki edellyttää kolmijakoiseen oppilashuoltoryhmäjärjestelyyn siirtymistä. Kouluilla tulisi olla joko oma tai useamman koulun kanssa yhteinen oppilashuollon ohjausryhmä, joka vastaa oppilashuollon sisältöjen suunnittelusta ja kirjaamisesta sekä arvioinnista. Oppilashuollon yleisestä, koulukohtaisesta suunnittelusta vastaisi monialainen oppilashuoltoryhmä, joka vastaisi opiskeluhuollon suunnittelusta, kehittämisestä, toteuttamisesta ja arvioinnista, mikä vastaa nykyistä toimintatapaa. Tärkeimpinä työtehtävinä ovat yhteisöllisen oppilashuollon toteuttaminen, kuten terveellisuuden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin varmistaminen sekä esim. koulukiusaamisen ehkäisy. Ryhmän jäsenenä tulisi olla kouluterveydenhuollon, kuraattori- ja psykologipalveluiden edustajat sekä erityisopetuksen ja oppilaanohjauksen edustajia. (Mahkonen 2014, 64.) Kuitenkin yksittäisten oppilaiden asiat poistuvat monialaisen työryhmän työlistalta. Yksittäistä oppilasta varten voidaan tapauskohtaisesti ja tämän tarpeiden mukaan koota moniammatillinen työryhmä, jossa eri alojen ammattilaiset voisivat toimia tukena myös opetushenkilöstölle työrauha-, kurinpito- ja opetuksen järjestämisasioiden joko ryhmänä tai yksittäin. (Hallituksen esitys 67/2013, 1.) Tarkemmin oppilashuoltoryhmien toiminnasta ennen lakiesitystä ja lakiesityksen jälkeen kuvailen luvussa 3.

Vaikka uusi laki korostaa ennaltaehkäisevää, yhteisöllistä oppilashuoltotyötä, on liioiteltua sanoa, että ennaltaehkäisevä työ priorisoidaisiin yli yksilöllisen oppilashuoltotyön. Yksilökohtaisesta oppilashuoltotyöstä on säädetty laissa paljon yksityiskohtaisemmin ja laajemmin kuin ennaltaehkäisevästä, yhteisöllisestä oppilashuoltotyöstä. Toisaalta yksilöllisen oppilashuollon toteutumisesta ops:n mukaisesti

on vaikea seurata, sillä psykologien ja kuraattorien pikaista reagoitivelvollisuutta lukuun ottamatta laissa ei ole siitä yksityiskohtaisesti säädetty. (Mahkonen 2014, 65, 68.) Laki määrittelee uudelleen oppilaan asemaa oppilashuollossa sekä oppilaan oikeutta oppilashuollon palveluihin, kuten alla olevassa kuviossa asia ilmaistaan. Yksilöoppilasta koskevissa asioissa oppilashuoltoa toteutetaan aikaisempaa tiiviimmin yhteistyössä sekä oppilaan että tämän huoltajien kanssa.

Kuvio 2.: Oppilashuoltolain uudistus vanhemmille 2014.

Laki velvoittaa tasapuoliseen koulupsykologi- ja – kuraattoripalveluiden järjestämiseen oppilaille. Lakiehdotuksen mukaan psykologille, kuraattorille tai terveydenhoitajalle olisi päästävä säädetyssä määräajassa. (HE 67/2013, 33.) Tämä tarkoittaa käytännössä oppilaan mahdollisuuksia käydä keskustelua koulukuraattorin ja koulupsykologin kanssa, enintään 7 vrk:n sisällä tarpeen tullen, kiireellisessä tapauksessa samana tai viimeistään seuraavana arkipäivänä. Oppilaille tulisi tarjota myös riittävää tukea vaikeuksien poistamiseksi sekä tarvittaessa ohjata heidät muiden palveluiden piiriin. (Mahkonen 2014, 56.)

Muutoksia käytäntöön tulee muun muassa siinä, että uuden oppilashuoltolain mukaan yksilöllinen oppilashuolto edellyttää vanhempien ja/tai oppilaan suostumusta ja sitä tehdään yhteistyössä sekä lapsen että vanhemman kanssa. Oikeus osallistua itseään koskevien asioiden käsittelyyn ja saada tietoja on jokaiselle

kuuluva keskeinen perusoikeus. Oppilaan tahto on ensisijainen, mikäli tämä pysyy ymmärtämään käsiteltävän asian merkityksen. Samoin uudessa laissa säädetään, että yksittäisen oppilaan asioiden käsittelyyn voi osallistua vain ne oppilaan opetukseen ja oppilashuollon järjestämiseen kuuluvat henkilöt, joiden tehtäviin oppilaan asioiden käsittely välittömästi kuuluu. Silti päätöksenteko tapahtuu irrallaan oppilaasta ja tämän huoltajasta. (Mahkonen 2014, 134–135.)

Lakiesityksen pykälät 18 ja 19 ilmaisevat, että oppilaan toivomukset ja mielipiteet tulee huomioida oppilashuoltoa järjestettäessä hänen ikänsä, kehitystasonsa ja muiden henkilökohtaisten edellytystensä mukaisesti häntä itseään koskevissa toimenpiteissä ja ratkaisuissa. Oppilaalla on oikeus ikäänsä ja kehitystasoonsa sekä muiden henkilökohtaisten ominaisuuksiensa tai asian laadun vuoksi estää painavasta syystä itseään koskevia oppilashuollon tietojen luovuttamisen huoltajalleen, jollei se selvästi ole hänen etunsa vastaista. Arvion vajaavaltaisen edun toteutumisesta tekee oppilashuollon henkilöstöön kuuluva sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö. Huoltajalla ei ole oikeutta kieltää alaikäistä käyttämästä oppilashuollon palveluita. (HE 2013/67.) Monialaisten oppilashuoltoryhmien kuituessa entisestään, niiden tehtävänä on selvittää lapsen tai nuoren tarpeet ja ohjata palveluihin joko koulun sisällä tai muualle kuntaan. Koska oppilaan asioiden käsittelyyn tarvitaan lupa jo lähtötilanteessa, tietojen jakamista koskevan suostumuksen pyytäminen käy luontevasti; tietoa tarvitsee vain osata hyödyntää. Oppilashuollossa ei myöskään enää jatkossa varsinaisesti käsitellä opetuksen järjestämistä ja kurinpitoa käsitteleviä kysymyksiä. (Sundell, 5.3.2014.)

Myös tiedon kulkua halutaan parantaa nykyisessä oppilashuollossa. Tarvittaessa nopean avun saamisen lähtökohtana on, että lastensuojelutarpeen kartoitus tehtäisiin vasta, mikäli kävisi ilmi, etteivät opiskelijahuollon resurssit ole riittävät. Mikäli lastensuojelu arvioisi, että lapsen tilannetta voitaisiin helpottaa oppilashuollon keinoin, voitaisiin lastensuojeluilmoituksen olevan luonteeltaan sellainen, ettei se edellytä lastensuojelun toimenpiteitä. Esityksessä esitetään arvio, jonka mukaan vähintäänkin joka viidennen lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen tai nuoren käyttäytymiseen liittyvien ongelmien ennaltaehkäisemiseen puuttumalla riittävän varhaisessa vaiheessa, voidaan välttää myöhempiä lastensuojelun toimenpiteitä.

(HE 67/2013.) Tämä olisi varmasti tarpeen, sillä terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen kokoamien tietojen perusteella lastensuojelun asiakasmäärä on kasvanut tasaisesti useiden vuosien ajan. Esim. vuonna 2011 lastensuojelun sosiaalityön ja avohuollon asiakkaana oli 81 500 lasta ja nuorta, mikä tarkoittaa reilun kolmen prosentin lisääntymistä edellisvuoteen verrattuna. Lastensuojeluilmoitusten määrä on ollut yhtälailla kasvussa. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä oli samana vuonna yli 17 000. Tämä on yhteiskunnalle kallista, ja niinpä oppilashuoltolakia tehostamalla odotetaan sen näkyvän myös taloudellisesti. Yhden syrjäytyneen perustoimeentulon kustannukset 40 vuoden ajalta ovat noin 750 000 euroa, eikä luku sisällä muita sosiaalietuuksia tai veromenetyksiä. Yleisin syy jäädä eläkkeelle 16–35-vuotiaana on masennus tai muu mielenterveyden häiriö. Mielenterveyden aiheuttama työpanoksen menetys on arvioitu olevan yli 4,7 miljardia. (HE 67/2013, 37–38.)

3 Oppilashuoltoryhmätyöskentely

Uusi oppilashuoltolaki antaa velvollisuuden koululle toimia aloitteellisesti oppilaiden ongelmien ratkaisemisessa sekä niiden ennaltaehkäisyssä. Nämä haasteet edellyttävät usein moniammatillista yhteistyötä sekä koko koulun sitoutumista yhteistyöhön. (HE 67/2013, 1.) Henkilöstöllä on myös oltava työssä vaadittavaa ammattitaitoa. Käytännössä työtehtävien sopeuttaminen koulun muihin käytänteisiin edellyttää varsin merkittäviä muutoksia sekä opettajuudessa ja koulujärjestelmässä. (Koskela 2009, 55–56.) Ennen uutta oppilashuoltolakia oppilashuoltoryhmän työskentelystä ei ole säädetty lailla, vaan opetussuunnitelman perusteissa 2004 todetaan vain, että oppilashuoltotyötä voidaan koordinoida ja kehittää moniammatillisissa oppilashuoltoryhmissä. Vuonna 2011 oppilashuoltoryhmätoimintaa oli 99 %:ssa kouluja. Kokousten väli tosin vaihteli kuitenkin viikon ja kuukauden välillä. Samoin 81 % kouluista ilmoitti, että oppilashuoltoryhmien työpanoksesta puolet tai enemmän kohdistuu yksilöoppilaisiin. Kouluyhteisön yleiseen hyvinvointiin liittyvät kysymykset olivat huomattavasti vähemmän esillä. Uusi oppilashuoltolaki antaa selvät suuntaviivat monialaisten oppilashuoltoryhmien työskentelylle. Laki edellyttää koulukohtaisten oppilashuoltoryhmien viikoittaisia koontumisia yhteisöllisten ja ennaltaehkäisevien oppilashuoltoasioiden parissa. (HE 67/2013, 24–25.)

Peruskouluissa oppilashuoltoa toteutetaan moniammatillisin voimin jo pidemmän aikaa. Oppilashuoltotyötä tehdään yhteistyönä sekä opetus- ja sivistystoimen että sosiaali- ja terveystoimen palveluiden välillä. Aiemmin rehtori on johtanut oppilashuoltoryhmän työskentelyä ja ollut vastuussa myös työn toteuttamisesta, kehittämisestä ja arvioinnista. Rehtorin vastuulla on ollut huolehtia siitä, että kaikki kouluyhteisön jäsenet ovat osana sen oppilashuoltoryhmän toimintaa. Ryhmiin ovat osallistuneet opettajat, erityisopettajat, opinto-ohjaajat (yläasteella), koulunkäyntiavustajat, koulupsykologit, koulukuraattorit, kouluterveydenhoitajat ja koululääkärit. Tarvittaessa oppilashuoltoryhmään on saatettu pyytää myös muita ammattilaisia, jotka voivat osaltaan olla edistämässä oppilaiden hyvinvointia ja oppimista koulussa. (HE 67/2013, 12–13.) Tavoitteena on, että se kouluyhteisön jä-

sen, jolla nousee huoli oppilaasta, reagoi siihen ensimmäisenä. Huolen ottaminen esiin voi olla myös sitä, että opettaja kertoo huolensa oppilaan ja tämän vanhempien kanssa käydyn keskustelun jälkeen oppilashuoltoryhmälle. (Honkanen ym. 2009, 42.) Tämä on tavoitteena myös uuden oppilashuoltolain aikakautena.

Uuden lain mukaan oppilashuoltoryhmän vastuulla on kartoittaa oppilaiden ja koulun ongelmia ja etsiä niihin ratkaisuja. Ryhmä osallistuu suunnitteluun, jossa koulun toimintamalleja kehitetään ennakkoiviksi ja ennaltaehkäiseviksi, mikä korostuu uudessa laissa erityisellä tavalla (HE 67/2013, 1). Ryhmän tärkeimpänä jäsenenä on pidetty koulun johtajaa tai rehtoria, jota ilman toiminnan on ajateltu jäävän usein vain koulun muuta toimintaa sivuavaksi tai irralliseksi kouluarjesta. Monialaisena työryhmänä oppilashuoltoryhmän tehtävänä on tuoda laajempaa näkökulmaa sekä vaihtoehtoisia lähestymistapoja hankalaksi koettuihin tilanteisiin. Hallinnosta päätösvaltaa oppilashuoltoryhmässä ei varsinaisesti ole, mutta asiantuntemukseen perustuva mahdollisuus esittää mielipiteitä. Ryhmässä tärkeitä asioita ovat luottamuksellisuus ja eri osapuolien näkemysten kunnioittaminen. Kokoontumisissa sovitaan ryhmän keskeisestä työnjaosta ja jatkotoimista, jotka jäävät usein vain muutaman yksittäisen jäsenen tehtäväksi. Mitä enemmän ryhmässä on monialaisuutta, sitä tärkeämpää on yhteisten linjojen löytäminen ja keskinäinen vuorovaikutus, jotta koulu voisi toimia yhteistyössä koulun tavoitteiden suuntaisesti. Oppilashuoltoryhmä on se foorumi, joka ottaa kantaa psykososiaalisen hyvinvoinnin kannalta tärkeisiin asioihin, pyrkii muuttamaan haitallisia käytäntöjä ja toimintatapoja sekä tukemaan opettajia niissä tilanteissa, joissa he kokevat itsensä neuvottomiksi. Uuden myötä pelätään kasvatuksellisen näemyksen heikkenevän kouluissa (Puustinen-Kohonen ym. 2014, 2-3). Oppilashuoltoryhmän työskentelyn tulee olla suunnitelmallista toimintaa tavoitteiden ja tarve-alueiden mukaan. (Ekeblom 2000, 92–93.)

Suomen malli on ollut ennen lakiesitystä hyvin samankaltainen oppilashuoltoryhmän osalta kuin esim. länsinaapurissamme Ruotsissa. Lasten oppimiseen ja koulunkäyntiin sekä elämäntilanteeseen liittyviä uhkatekijöitä ja haasteita käsitellään moniammatillisessa oppilashuoltoryhmässä (pupil welfare team, PTW), jota johtaa rehtori. Opettajien ja muun kouluhenkilökunnan lisäksi ryhmän jäseniä

ovat muun muassa koulupsykologi ja kouluterveydenhoitaja. Käytännöt vaihtelevat tosin alueellisesti ja esim. koulun koon mukaan. Ryhmän tarkoituksena on kuitenkin jakaa huoli yksilöoppilaista ja pyrkiä monialaisen tiimin yhteistyön turvin löytämään vastauksia oppilaiden koulunkäyntiin ja hyvinvointiin liittyviin haasteisiin. (Hjörne ym. 2004, 325.)

Oppilashuoltotyöryhmän työskentely tähän asti on ollut suositus, ei edellytys, mutta se on ollut varsin käytetty toimintamuoto koulun oppilashuoltotyössä. Oppilashuoltoryhmien koostumuksessa on ollut tähän asti ehkä osaksi tästä syystä paljon alueellisia eroja. Samoin oppilashuollon resurssit ovat alueellisesti vaihdelleet. Oppilashuoltotyöryhmä pohtii ja työstää sekä yksilöiden että yhteisön hyvinvointikysymyksiä moniammatillisen osaamisensa viitekehyksestä. Tavoitteiden toteutumista arvioidaan oppilashuollon yhteisten tehtävien sekä työn kannalta tärkeän sidosryhmäyhteistyön kautta. Monessa kunnassa on jo toiminut kunnallisia oppilashuoltoryhmiä, jotka ovat koordinoineet oppilashuoltotyön kehittämistä sekä tukeneet koulujen oppilashuoltoryhmien toimintaa. (Rimpelä ym. 2009, 144–145.) Oppilashuoltotyö on oppilaskohtaisen tukiverkoston rakentamista ja ylläpitämistä (Koskela 2009, 83).

Oppilashuoltoryhmätyöskentely on keino koordinoida työntekijöiden yhteistyötä, erityisesti suuremmissa kouluissa. Tähän asti oppilashuoltoryhmät ovat itse määritelleet tehtävänsä ja kokoontumisaikataulunsa koululle sopiviksi. Ryhmien perustamisesta on annettu ohjeita 1980-luvulta alkaen. Oppilashuoltoryhmää voidaan siis tarkastella järjestelmänä osana koko koulun toimintaa. Ryhmän toteuttamat interventiot asioiden hoitamisessa muodostavat osasysteemejä, joilla on vaikutusta kouluyhteisöön. Oppilashuoltoryhmä muokkaa konsultaatiosuhdetta koulun ja eri yhteistyötahojen välillä tietynlaiseksi. Konsultaatiosuhde muokkautuu ryhmän tekemien päätösten mukaan ja muovaavat siten ryhmän identiteettiä. Työn kehittyminen, konsultaatiosuhteen muodostuminen koulun ja sen sisällä toimivien ryhmien välillä on ollut prosessi, johon ovat vaikuttaneet esim. opettajien omat odotukset. Samoin se, millaisen asiantuntijuuskäsityksen oppilashuoltoryhmä on kokonaisuudessaan omaksunut, on vaikuttanut ratkaisevasti ryhmän työskentelyyn. Vaaroja voivat olla liiallinen lokeroituminen oman asiantuntemuksen viitekehykseen, jolloin kokonaisuuden pohtiminen jää vähemmälle, tai koulun

leimautuminen ”vaikeaksi kouluksi”, jolloin aikaa ei jää muulle kuin kiireellisimpien tapausten hoitamiselle. (Opetushallitus 1992, 14–15.)

Oppilashuoltoryhmätyöskentelyn sekä tehtävät että valtuudet ovat puhuttaneet viime vuosina. Samoin salassapitoa koskevia säädöksiä on tulkittu hyvinkin vaihtelevasti. Oppilashuollollisessa koulutusyhteistyössä on pyritty lisäämään oppilashuollon ammattilaisten tietämystä oppilashuoltoon määrittelevästä lainsäädännöstä sekä eri oppilashuoltotyössä toimivien yhteistyötahojen tuntemusta. Yksittäisten oppilaiden asioista puhuttaessa paikalla tulisi olla vain ne tahot, joiden tehtäviin kuuluu suoranaisesti oppilaan asioiden hoitaminen. (Rimpelä ym. 2009, 145.) Koskelan mukaan (2009, 62, 72–73) ensisijainen tuki tulee aina suunnata oppilaan etujen mukaisesti. Opettajien työtä tukevana työmuotona oppilashuoltoryhmä on antanut mahdollisuuden jaettuun asiantuntijuuteen, ammatilliseen työnjakoon ja systemaattiseen yhteistyöhön. Hyvä oppilashuoltotyö johtaa oppilaan osallisuuteen, osallistavan huolenpitoon ja keskinäiseen välittämiseen. Parhaimmillaan oppilashuoltotyö edistää kouluyhteisön sosiaalista integraatiota ja rakentaa sosiaalista pääomaa. Oppilashuolto laajentaa myös sosiaalista integraatiota perheiden tasolle. Yhteistyömahdollisuudet koulun kanssa myös vanhemmilla on mahdollista kokea kuuluvansa kouluyhteisöön.

Oppilashuolto on tukimuoto, joka luetaan kuuluvaksi myös yleiseen tukeen koulussa. Kolmiportaisen tuen mallissa, joka esitettiin ensimmäistä kertaa Erityisopetuksen strategiassa v. 2007, oppilashuolto luokitellaan osaksi yleistä tukea, ja se kulkee kaikkien tuen muotojen mukana mukautuen oppilaan yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tosin tehostetun ja erityisen tuen tarvitsijan kohdalla oppilashuoltotyön merkitys korostuu, ja oppilas saa intensiivisempää huomiota ja tukea, sekä hän voi tarvittaessa käyttää oppilashuollon palveluja (kuraattori, psykologi ja terveydenhoitaja). (Juntti 2012.)

3.1 Opettaja oppilashuoltotyössä

Oppilashuolto on osa opettajan perustyötä. Perusopetuslaissa säädetään, että opetuksen ja kasvatuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua tasapainoisiksi, terveen itsetunnon omaaviksi ihmisiksi. Opetuksen tulee myös perusopetuslain mukaan edistää oppilaan terveyttä, hyvinvointia, turvallisuutta ja arjenhallintaa sekä kehittää oppilaassa kyseisiä valmiuksia. Samoin koulujen toimintakulttuurin ja oppimisympäristön tulisi olla turvallisia ja terveyttä edistäviä, huomioida oppilaiden yksilölliset tarpeet sekä tukea oppilaiden ja kouluyhteisön kasvua, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppilasryhmästä ja luokasta huolehtiminen kuuluu siis opettajan tehtäviin luonnollisena osana. Jokainen opettaja kohtaa työssään erilaisia oppilashuollollisia haasteita, jotka edellyttävät monialaisen oppilashuoltoryhmän tukea. Opettaja osallistuu oppilashuoltoryhmän toimintaan useimmiten, kun on kyse hänen luokkansa tai valvontaryhmänsä asioita käsitellään, mutta joissakin kouluissa oppilashuoltoryhmässä on myös vakio-opettajajäsen (Ekebom ym. 2000, 92.). Myös kotien kanssa tehtävä yhteistyö kuuluu osanaan työhön oppilaiden hyvinvoinnin edistämiseksi. Opettajan tulisi seurata oppilaiden henkilökohtaista oppimista, työskentelyä, hyvinvointia ja seurata näiden poissaoloja. (HE 67/2013, 12–13.) Erityisopettaja sen sijaan toimii oppimis- ja sopeutumisvaikeuksien asiantuntijana oppilashuoltoryhmässä. Tämän vuoksi erityisopettaja osallistuukin säännöllisesti oppilashuoltoryhmän toimintaan, ja hän toimii usein yhteistyössä muiden opettajien, oppilaiden ja kotien kanssa. (Lahtinen 2007, 11.)

Luokanopettajan vastuulla on oppilaan lähiaikuinen koulussa, vanhempien kanssa yhteydenpidosta huolehtiminen oppimiseen ja koulunkäyntiin liittyvissä asioissa. Luokanopettaja on vastuussa poissaolojen seurannasta ja vastaa kiusaamisasioiden käsittelystä luokassaan (esim. KiVa-koulu toimintaa hyödyntäen). Opettaja ottaa heräävän huolen puheeksi vanhempien kanssa mahdollisimman aikaisin ja kirjaa ylös huoltajien kanssa sovitut asiat. Opettaja voi konsultoida koulun oppilashuoltohenkilöstöä tarvittaessa ja laatii kartoituksen luokkansa tuen tarpeista sekä toteutuneesta tuesta, sekä vie oppilaidensa asiat tarvittaessa

oppilashuoltoryhmään sopien asiasta oppilaan huoltajan kanssa etukäteen. Luokanopettaja on myös vastuussa pedagogisesta arvioinnista sekä vastaa tarvittaessa HOJK:sien laatimisesta ja opetussuunnitelman mukaisesta työskentelystä. Lisäksi opettajan työtehtäviin kuuluvat oman luokan erityiseen tuen suunnittelu ja tiedonsiirto koulutien nivelvaiheissa. (Naantalin kaupunki 2013, 58–59.)

Opettajan työ koostuu monista eri tehtävistä. Palkanlaskennallisesti oppitunnit ovat se osa työstä, mistä opettajan palkkaus koostuu, mutta opetustyöhön kuuluu myös suunnittelua, valmistelua, kouluttautumista ja yhteistyötä eri tahojen kanssa. Oppilashuoltotyö ja varhaisen puuttumisen näkökulma ovat laajentaneet opettajan toimenkuvaa. Opettajat joutuvat työssään selvittelemään monenlaisia ongelmatilanteita ja pohtimaan, kuinka kohdata erityisen tuen tarpeessa olevia oppilaita. Opettajan velvollisuus on olla jakamassa oppilaan sekä vanhempien huolia. Tämä on johtanut monen opettajan kohdalla työuupumukseen. (Huhtanen 2007, 17–18.)

Opettajien mahdollisuudet tukea oppilaita, joiden ongelmat ovat monimutkaistuneet, ovat haasteelliset. Opettajalta edellytetään nykyään varsin monipuolisia sosiaalisia, kohtaamisen taitoja. Samalla opettajalla ei ole resursseja ratkaista sosiaalityön tai psykologin tehtäviin liittyviä ongelmia. Oppilashuoltotyön puutteellisuus voi lisätä osaltaan kohtaamisten haastavuutta ja tunnetasolla työn kuormittavuutta. (Koskela 2009, 67.) Huhtanen (2007, 10) mukaan tarpeen tullen oppilashuolto ja yhteiskunnan muut tukiverkot jatkavat siitä, mihin opettajien ja koulun resurssit loppuvat. Tavoitteena on, että oppilaan pudotessa yhdestä tukiverkostosta, toinen ottaa hänet kiinni.

Opettajilla tulisi olla enemmän valmiuksia koulun psykososiaalisen työn tekoon eikä vain kapeaan didaktiseen opetuksen järjestämiseen. Opettajuudelta odotetaan vanhemmuutta korvaavaa roolimallia sekä yhteisöllistä eksperttisyyttä. Tulevaisuuden opettajilta vaaditaan nimenomaan taitoa ja valmiutta toimia perinteisen opettajantyön raamien ulkopuolella. Tämä tarkoittaa mahdollisesti tulevaisuudessa myös toimenkuvan uudenlaista määrittelyä. (Koskela 2009, 55–56.)

Teija Koskelan väitöskirja vuodelta 2009 keskittyy kuvaamaan perusopetuksen oppilashuoltoa Lapissa opettajien käsitysten mukaan, on kvalitatiivinen, fenomenografinen tutkimus, jonka aineistona on 15 opettajan avointa haastattelua Lapin läänin alueelta. Tutkimuksen mukaan yleisen tason puhe lasten ja nuorten pahoinvoinnista ei ole tuonut riittäviä ratkaisuja ongelmiin. Suomessa tarvitaan edelleen alueellisesti, rakenteellisesti ja laadullisesti kattavaa oppilashuoltopalvelujen tarjontaa. Opettajilla on hyvin ratkaiseva merkitys peruskouluikäisten lasten ja nuorten hyvinvoinnin tai vastaavasti pahoinvoinnin havaitsemisessa. Opettajan huolellinen tarkkailu tai oppilashuollollinen osaaminen eivät kuitenkaan takaa oppilaiden hyvinvoinnin edistämistä. Tämän lisäksi tarvittaisiin kipeästi saatavilla olevia moniammatillisia palveluja. Samoin tutkimuksessa painottuu syrjäisempien seutujen näkökulma, sillä oppilashuoltopalvelujen saatavuus ei ole tasarvoista nyky-Suomessa. Tutkimuksen mukaan opettajien koulutukseen ja hyvinvointiin tulisi panostaa, sekä palkkaukseen ja työaikaan tarvittaisiin uusia reunaehtoja. Samoin työn kuormittavuuteen tulisi kiinnittää huomiota uudella tavalla; pienemmät oppilasryhmät, työajan selkeämpi määrittely sekä kattavampi tukirakenne voisivat olla esimerkkejä tästä. (Koskela 2009, 246–248.)

3.2 Oppilashuollon palveluiden työntekijät

Oppilashuollon palveluilla tarkoitetaan koulupsykologin, koulukuraattorin ja kouluterveydenhoitajan palveluita. *Koulupsykologin* tehtävänä on toimia psykologian viitekehyksestä käsin psyykkisen hyvinvoinnin ja oppimisen asiantuntijana yksilöiden, perheiden, ryhmien, yhteisön ja organisaation näkökulmista. Psykologi toimii koulussa mielenterveyttä, hyvinvointia, oppimista ja koulunkäyntiä edistäen. Psykologi etsii ratkaisuja yhteisön ja yksilöiden ongelmakohtiin sekä järjestää tarvittaessa tukitoimia ongelmien korjaamiseksi. Psykologin työhön sisältyy muun muassa asiakastyötä, konsultaatiota sekä yhteistyötä kotien ja erilaisten sidosryhmien välillä hyvinvoinnin edistämiseksi. (HE 67/2013, 13–14.) Keskityn tässä tutkimuksessa kuvailemaan koulun psykososiaalista oppilashuoltoa, joten jätän terveydenhoitajan ja koululääkärin teoriaosan ulkopuolelle tässä kohtaa.

Psykologi arvioi lapsen ja nuoren kehitykseen ja oppimiseen liittyviä kysymyksiä esim. neuvotellen koulun muun henkilökunnan ja kodin kanssa, lausuntoja laatien. Psykologi osallistuu myös tukitoimien ja opetusjärjestelyjen suunnitteluun ol-
len yhteistyössä koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. Psykologi toimii myös kou-
luhenkilökunnan tukena esim. olemalla osa oppilashuoltoryhmää. Koulun kriisityö
on luonteeltaan sellaista, että siinä aina vaaditaan psykologista osaamista. Niinpä psykologilla on siinä merkittävä rooli. Psykologi myös osallistuu koulun
oppilashuollollisten toimintamallien ja opetussuunnitelman kehittämiseen. (HE
67/2013, 13–14.)

Koulukuraattori toimii työssään ikään kuin opetus-, sosiaali- ja terveystoimen vä-
limaastossa. Olennaisena osana kuraattorin työtä on oppilaiden sosiaalisten on-
gelmien tunnistaminen ja niihin puuttuminen. Tavallisin syy koulukuraattorin asi-
akkuuteen ovat oppilaiden käyttäytymiseen liittyvät syyt, joita voivat olla mm.
poissaolot ja koulunkäynnin laiminlyönti, uhmakkuus, sääntöjen rikkominen, kes-
kittymisvaikeudet ja sosiaaliset ongelmat sekä väkivaltainen käyttäytyminen.
Muita syitä voivat olla ongelmat sosiaalisissa suhteissa, kuten koulukiusaaminen
ja kaverisuhteisiin liittyvät ongelmat. Myös perhekohtaiset syyt saattavat johtaa
koulukuraattorin asiakkuuteen. Näitä voivat olla esim. päihteiden käyttö, perhe-
väkivalta tai mielenterveysongelmat sekä perherakenteen muutokseen liittyvät
asiat. Oppilaiden mielenterveysongelmat, joista yleisimpiä ovat ahdistuneisuus ja
pelot, masentuneisuus ja alakuloisuus sekä arkuus ja jännittäminen, ovat myös
osaltaan vaikuttamassa koulukuraattorin asiakkuuteen. (HE 67/2013, 14.)

Lähtökohtana koulukuraattorin työssä ovat oppilaiden omien voimavarojen löytä-
minen ja myönteisten ratkaisujen etsiminen asiakkaiden tilanteita jäsentämällä.
Kuraattori tarkastelee oppilaan koulu- ja elämäntilannetta kokonaisvaltaisesti
huomioiden yksilö-, perhe- ja kouluyhteisötason. Hän huomioi erityisesti oppilaan
arjen sujumiseen, toimintakykyyn ja sosiaaliin suhteisiin liittyvät tekijät. Ensin
oppilaan tilanne kartoitetaan ja tuen tarve arvioidaan suhteessa oppilaan ikä- ja
kehitystasoon. Kartoituksessa huomioidaan oppilaan koulunkäyntiä ja opiskelua,
toimintakykyä, vointia ja jaksamista, perhe- ja kotitilannetta sekä vertaissuhteita
ja vapaa-ajan viettoon liittyviä asioita. Työskentelyn tarkoituksena on yksilön ja

perheen voimavarojen tunnistaminen sekä riskitekijöiden ja tasapainoisen kasvun ja kehityksen esteiden löytäminen. Kartoitus ja arviointi tehdään yhteistyössä oppilaan ja tämän perheen, opettajan sekä tarvittaessa muun tukiverkoston, kuten lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tämän yhteydessä sovitaan myös tavoitteista, toimintatavoista ja vastuista oppilaan hyvinvoinnin turvaamiseksi. Jatkotoimia kartoitukselle voivat olla koulukuraattorin kanssa käytävät ohjaus- ja tukikeskustelut, koulunkäyntiin liittyvät järjestelyt tai oppilaan ohjaaminen koulupsykologin tai -terveydenhoitajan palvelujen piiriin. Tarvittaessa hyödynnetään myös koulun ulkopuolisia palveluja. (HE 67/2013, 14–15.)

Tavoitteena on myös vanhemmuuden tukeminen yhteisten tapaamisten kautta kotona tai koululla. Näihin tapaamisiin osallistuu yleensä myös oma opettaja, erityisopettaja tai joku muu oppilashuoltoryhmän jäsen. Perhe voidaan tarvittaessa ohjata jatkotutkimuksiin tai hoitoon koulun ulkopuolisille tahoille. Koulukuraattori toimii myös psykologin tavoin osana kriisiryhmän toimintaa. Kuraattori myös suunnittelee ja toteuttaa siinä vaadittavia toimenpiteitä sekä tarjoaa tukea kriisitilanteissa oleville oppilaille. Työhön kuuluvat päivittäin konsultaatiokeskustelut ja neuvottelut opettajien kanssa heillä ollessa huolia oppilaan tai oppilasryhmän tilanteeseen liittyen. Keskusteluissa pyritään löytämään käytännöllisiä ratkaisuja opetuksen tueksi. Erityisesti kuraattorin työ keskittyy koulutuksen nivelvaiheisiin oppilaiden koulupolun turvaamiseksi. Koulukuraattori osallistuu hyvinvointiin ja kriisitilanteisiin liittyvien toimintasuunnitelmien laatimiseen ja soveltamiseen koulutasolla. Hän myös osallistuu koulun ja kodin välisen yhteistyön suunnitteluun ja toteuttamiseen koulun muun henkilökunnan kanssa kotien kasvatustyön tukemiseksi (esim. teemaryhmät). Kuraattori on myös tiivis osa yhteistyöverkkoa paikallisten toimijoiden välillä. Tärkeimpiä yhteistyötahoja ovat lastensuojelu, perheneuvola, lapsi- ja nuorisopsykiatria, muu sosiaali- ja terveystoimi, nuorisotoimi, poliisi, seurakunta ja kolmas sektori. (HE 67/2013, 15.)

Ainoa henkilöresurssien muutos alakoulun oppilashuoltotyössä uuden lain myötä on ns. *vastaavan kuraattorin* toimi. Vastaava kuraattori voidaan valita koulun oppilashuollossa tai kunnassa työskentelevistä sosiaalityöntekijöistä. Vastaavan kuraattorin tehtävä ei edellytä uutta virkaa, vaan tarkoitus on, että vastaavaksi kuraattoriksi nimetty henkilö hoitaa tehtävää muun työnsä ohessa. (Pelkonen

2014.) Tarkoituksena on kytkeä kouluissa tehtävä sosiaalityö tiiviimpään yhteyteen kunnallisen sosiaalityön kanssa. Vastaavan kuraattorin tehtäviä ei juurikaan määritellä hallituksen esityksessä. Vastaava kuraattori voi vastata jonkin tietyn alueen kouluista. Esim. Vantaan kaupunki on palkannut lukuvuodelle 2014–2015 yhden vastaavan kuraattorin, jota voi konsultoida esim. tilanteissa, joissa tarvitaan lastensuojelun asiantuntemusta tai palvelujärjestelmän tuntemusta. Vantaan kaupungin verkkosivuilla todetaan, että tehtävän ollessa uusi ja vasta muotoutuva, työkuva kehitetään ensimmäisen lukuvuoden aikana. (Vantaan kaupunki 2014.)

3.3 Oppilashuoltotyön teoreettinen viitekehys

Oppilashuoltoryhmän monitieteinen asiantuntijuus perustuu siihen, että kukin jäsen tuo oman tietotaitonsa ryhmän käyttöön ottaen samalla huomioon muiden tuottaman tiedon merkityksen. Tieteiden välisessä yhteistyössä jaetaan vastuuta ja keskustellaan säännöllisesti asioista pitäen kuitenkin tieteiden väliset rajat selvinä. Tällaisessa poikkitieteellisessä yhteistyössä sitoudutaan toimimaan lapsen ja perheen hyväksi yli tieteenrajojen, jotta tukitoimet olisivat mahdollisimman yhtenäisiä. Perhe nähdään tällaisessa työtavassa aktiivisena toimijana, joka määrittää itse, kuinka haluaa osallistua toimintaan. Tässä mallissa toimijat oppivat toisiltaan ja ovat valmiita käyttämään laaja-alaista osaamistaan perheiden hyväksi. (Sipari 2008, 39.)

Tällä hetkellä oppilashuollon yhtenä suuntaviivana on ns. ekologinen lähestymistapa, jossa korostuu yksilön ja ympäristön välinen vuorovaikutus. Ekologinen lähestymistapa korostaa kokonaisvaltaista lähestymistapaa käytöshäiriöiden tarkastelussa. Oppilashuollollinen tarve ja oppilaan hyvinvointia uhkaava tekijä nähdään ekologisen mallin mukaan konfliktina, joka nousee lapsen ja hänen ympäristönsä välisestä suhteesta. Vaikeudet koulunkäynnissä ovat tulosta siitä, ettei lapsi kykene tasapainottamaan käyttäytymistä ohjaavia sisäisiä ja ulkoisia voimia. Ekologinen lähestymistapa pohjaa olettamukseen, että jokainen lapsi osa jotakin sosiaalista systeemiä, esim. perhe, luokka tai kaveriporukka. Koulunkäyntiä haittaava tekijä, esim. oppilashuollon tarpeen aiheuttava huoli oppilaasta on

siis näissä systeemeissä ilmenevä konflikti. Konflikti saattaa ilmetä yksilön kykyjen ja ympäristön vaatimusten välillä tai epäonnistuneena yrityksenä yhdistää lapsi ja systeemi toisiinsa. Korjaavan intervention, eli väliintulon tavoitteena on saada systeemi toimimaan ilman interventioita. Kun interventio kohdennetaan systeemin johonkin osaan, se saattaa parantaa koko systeemin toimintaa. Ekologinen teoria nostaa väliintulokohteiksi lapsen, ympäristön sekä asenteiden ja odotusten muuttamisen. Oppilashuollon yksi tehtävä on juuri tämän kaltaisten interventioiden aikaansaaminen. (Niemelä 1998, 31.)

Ekologinen lähestymistapa pyrkii integroimaan kaikki tarpeelliset toimenpiteet hollistiseksi ohjelmaksi. Se vaatii toteuttajiltaan tutkimaan lasta, ympäristöä ja niiden välistä vuorovaikutusta. Ekologista teoriaa on kritisoitu siitä, ettei se anna riittävästi tilaa oppilaan yksilödiagnosointiin, vaan keskittyy liikaa oppilaan oman persoonan ulkopuolisiin tekijöihin. (Niemelä 1998, 32.) Toisaalta siinä korostuu tarvitsevuuden sijaan oppilaan vahvuudet ja voimavarat, ja lasta pyritään itseään osallistamaan prosessin eri vaiheissa, mikä onkin uuden voimaan astuvan oppilashuoltolain yksi tavoitteista. (Sipari 2008, 35.)

4 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoitus on tarkastella muuttuvaa oppilashuoltolakia ja sen ilmenemistä asiantuntijoiden laatimissa asiakirjoissa peruskoulun viitekehyyksessä. Suomen koulutuspoliittisella kentällä neljä suurinta vaikuttajaa ovat Opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus, Kuntaliitto sekä opettajien ammattiliitto OAJ. Lakiesityksen aikana näiden neljän vaikuttajan välillä on käyty tiivistä keskustelua, ja tähän keskusteluun pohjautuvat asiakirjat ovat aineistoni tässä tutkimuksessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön laatima lakiesitys on osa aineistoani (105 sivua) ja nousee merkittävimmäksi aineistokseni sen laajuuden vuoksi. Lakiesitys sisältää kolme osaa; yleisperustelut, yksityiskohtaiset perustelut ja viimeisenä lakiteksti. Opetushallituksen uusi opetussuunnitelma, johon on kirjattu uutta lakiesitystä mukaileva osuus oppilashuollon järjestämisestä erillisenä lukuna (8 sivua), oli toinen merkityksellinen aineistoni. Uuteen ops:iin on kirjattu uuden lain velvoittamalla tavalla ”sovellus” uudesta oppilashuoltolaista opetus- ja muun kouluhenkilöstön nähtäville.

Tämän lisäksi aineistoni sisältää Kuntaliiton asiakirjan, jossa selvitetään oppilas- ja opiskeluhuoltoa koskevan lakiesityksen vaikutuksia (31 sivua) erityisesti, miten kunnat suhtautuivat lisäpalvelujen järjestämiseen (psykologi- ja kuraattoripalvelujen saanti määräajassa, rekrytointi, vastaavan kuraattorin palvelut ja lastensuojelutarpeen selvitysten määrän väheneminen). Kuntaliiton vastaus lakiesitykseen, ”Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi” (13 sivua) oli toinen Kuntaliitolta saamani asiakirja aineistossa. Samoin OAJ:n näkemyksiä lakiesityksestä käsittelevä asiakirja kuuluu tutkimusaineistooni (4 sivua) sekä OAJ:n lausunto oppilas- ja opiskelijahuoltolakiuonnoksesta (14 sivua). Lisäaineistona hyödynnän aiheesta mediassa esiintyneitä uutistekstejä sekä asiantuntijoiden blogikirjoituksia. Tarkoitukseni on tarkastella uuden oppilashuoltolain vaikutuksia käytännön oppilashuoltotyön, koulun henkilöstön sekä yksilöoppilaan näkökulmista peruskoulun oppilashuoltotyössä.

1. Millaiset yleiset toimintaperiaatteet uusi oppilashuoltolaki antaa peruskoulussa tehtävään psykososiaaliseen oppilashuoltotyöhön?

2. Millaiset lähtökohdat uusi oppilashuoltolaki antaa oppilashuoltoryhmien työskentelyyn?
3. Millaiset lähtökohdat uusi oppilashuoltolaki antaa koulun henkilöstön työskentelyyn oppilashuollon parissa?
4. Millaiset lähtökohdat uusi oppilashuoltolaki antaa psykososiaalisten oppilashuoltopalvelujen saantiin yksilöoppilaan kohdalla?

Etsin tässä kvalitatiivisessa tutkimuksessa vastauksia kysymyksiin sisällönanalyysin keinoin.

5 Tutkimuksen toteutus

Tämä tutkimus tarkastelee uuden oppilashuoltolain esiintymistä eri asiantuntijatahojen asiakirjoissa ennen uuden oppilashuoltolain voimaantulua. Uusi laki siirtää oppilashuoltotyön painopistettä totutusta yksilö- ja ongelmakeskeisestä toimintamallista kohti ennaltaehkäisevää ja yhteisöllistä oppilashuoltoa. Myös varhaisen tuen merkitys korostuu lakiesityksessä. Laki tuo merkittäviä uudistuksia kouluissamme tehtävään oppilashuoltotyöhön. Tässä tutkimuksessa pyrin tarkastelemaan, millaisen viitakehyksen uusi oppilashuoltolaki antaa oppilashuoltotyölle oppilashuoltotyön yleisten toimintaperiaatteiden, oppilashuoltoryhmytyön, oppilashuoltohenkilöstön ja yksilöille tarjottavien oppilashuollon palvelujen kannalta.

Aiheen ajankohtaisuuden vuoksi voisi sanoa aineistonkeruun olleen suhteellisen vaivaton prosessi. Aiheen tuoreuden vuoksi aiempaa tutkimusta aiheesta ei ole, joten alusta pitäen oli selvää, että turvautuisin aineistona oppilashuoltolaista kirjoitettuihin asiakirjoihin. Uusi oppilashuoltolaki ja siihen liittyvät asiakirjat olivat helposti saatavilla verkosta. Otin yhteyttä aineiston hankintaprosessin alussa OAJ:in, Opetushallitukseen ja Kuntaliittoon lisämateriaalia saadakseni, sillä halusin muodostaa mahdollisimman perusteellisen kuvan siitä keskustelusta, mitä aiheen tiimoilta oli käyty näiden neljän tahon välillä. Kävin OAJ:n toimistossa keskustelemassa saatavilla olevasta materiaalista, ja sain varsin kattavan listan niistä asiakirjoista, mitä aiheen ympäriltä eri tahot olivat laatineet. Valitsin materiaalista ajankohtaisimmat. Samoin OAJ:lta sain nipun heidän laatimiaan asiakirjoja uuteen lakiin liittyen. Opetushallitukseen olin yhteydessä puhelimitse, mutta heillä ei ollut tarjota tutkimukseeni muuta aineistoa kuin se, mitä uuteen opetussuunnitelman perusteiden luonnokseen on kirjattu. Tämän lisäksi otin yhteyttä Kuntaliittoon, joilta sain tutkimuksen kannalta mielekkään koonnin Kuntaliiton selvityksestä uuden oppilashuoltolain linjausten toteuttamiseen kunnissa sekä Kuntaliiton vastauksen hallitukseen esitykseen lokakuulta 2013. Aineisto oli siis tältä osin nopeasti kasattu.

Haasteeksi tutkimuksessani muodostui pikemminkin aineiston rajaaminen sen laajuuden vuoksi. Myös dokumentteja oli enemmän saatavilla kuin mitä käytin tutkimusaineistona, sillä dokumentit muodostivat ajallisen jatkumon useamman vuoden ajalta, jolloin lakiesitystä on valmisteltu. Työn rajaamisen kannalta oli mielekästä valita eri tahojen tuoreimpia lausuntoja lakiesitykseen liittyen, sillä monet asiat toistuvat tahojen asiakirjoissa. Lisäksi hallituksen esitys muuttui ja muo-
vaantui prosessin aikana sen palautteen perusteella, mitä eri tahot antoivat lakiesityksen sen hetkisestä tilasta. Moni matkan varrella keskustelua herättänyt seikka siis ei ole enää lain voimaan astumishetkellä ajankohtainen. Tämänkaltaisen tutkimus olisi vaatinut enemmän paneutumista koko lainlaadintaprosessiin, minkä tämän opinnäytteen kannalta ei tuntunut tarpeelliselta. Samanaikaisesti aiheen tuoreus toi haastetta tutkimusprosessiin, sillä aikaisempaa tutkimusta ei aiheesta ole ehditty tekemään. Myös hallituksen esityksen käyttö sekä teorialähteenä että tutkimusaineistona oli haastavaa, mutta toisaalta välttämätöntä. Ei ole muuta asiakirjaa, johon lakiesitys olisi kokonaisuudessaan kirjattu. Pyrin tulososiossa nostamaan hallituksen esityksestä ne kipukohdat, jotka aiheuttivat vastalauseita muissa tahoissa vuoropuhelun aikaansaamiseksi. Samoin avaan lakiesitystä yksityiskohtaisemmin tulososiossa, kun taas teoriaosuudessa pyrin esittämään ns. yleiskatsauksen uudesta laista. Tämän myötä katson lakiesityksen käytön sekä teoriaosiossa että tutkimuksen tulososiossa aiheellisena.

5.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Lähtökohtana kvalitatiivisessa tutkimuksessa on todellisen elämän kuvaaminen. Tässä tutkimuksessa pyrkimyksenä on kuvata oppilashuollon tilaa suhteessa uuden lain antamiin raameihin ja pohtia aineiston valossa lain mahdollisia vaikutuksia oppilashuoltotyön tulevaisuuteen. Tutkimuksen kannalta on siis mielekästä sen kvalitatiivinen viitekehys. Laadulliseen tutkimukseen sisältyy ajatus todellisuuden moninaisuudesta, ja tutkimuksen kohdetta pyritään kuvaamaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi ym. 2007, 156–157.) Laadullista tutkimusta kutsutaan myös ymmärtäväksi tutkimukseksi. Nimitys pohjautuu luonnon-
tieteiden ja hengentieteiden välisestä metodologisesta peruserosta; luonnontie-

teet pyrkivät selittämään ilmiöitä, kun taas hengentieteissä lähtökohtana on pyrkiä ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä. Tämän kaltainen ihmistieteellinen valtavirta yhdistetään hermeneutiikkaan, joka on laaja, monenlaisia suuntauksia sisältävä kokonaisuus. Hermeneutiikan tarkoituksena on määriteltä pääasiassa tarkastella niitä ehtoja, mitkä tekevät asioiden tai ilmiöiden ymmärtämisen mahdolliseksi. Ymmärtäminen kvalitatiivisessa tutkimuksessa nähdään kaksisuuntaisena ymmärtämisenä; tavoitteena on tutkijan ymmärrys tiedonantajasta sekä lukijan ymmärrys tutkijan tuotoksesta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 28–32, 68–69.) Ihmistä suositaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa tiedon keruun instrumenttina, ja tutkija luottaa enemmän omiin havaintoihinsa ja keskusteluihinsa, kuin mittausvälineillä hankittavaan tietoon. Laadullinen tutkimus suosii metodeja, joissa tutkittavien oma ääni pääsee esiin. (Hirsjärvi ym. 2007, 160.)

Samalla laadullinen tutkimus on kokonaisuus, jossa aineiston keruuta ja analyysiä ei voida erottaa toisistaan. Ensisijaisesti laadullinen tutkimusote mielletään aineiston analyysin, ei aineiston keruun kautta. (Tuomi & Sarajärvi 2009 68.)

5.2 Sisällönanalyysi

Dokumenttiaineiston analyysimenetelmänä käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Kyngäksen ja Vanhasen (1999, 3) mukaan sisällönanalyysi on menettelytapa, jolla voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Dokumenteiksi voidaan ymmärtää tässä yhteydessä hyvinkin väljässä merkityksessä; tästä esimerkkinä voidaan mainita kirjat, päiväkirjat, artikkelit, kirjeet, haastattelu, puhe, keskustelu, dialogi, raportit tai miltei mikä tahansa kirjalliseen muotoon saatettu materiaali. Sisällön analyysiä voidaan käyttää työkaluna myös strukturoimattomien aineistojen analyysiin. Sisällön analyysin monipuolisuus mahdollistaa sen käytön myös tutkimukseni kaltaiseen asiakirja-analyysiin. Yksittäisten dokumenttien käyttö tutkimusaineistona sisältää oletuksen, että dokumentin laatija kykenee kirjallisesti ilmaisemaan itseään erittäin sujuvasti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 84.) Tässä tutkimuksessa käytetyt dokumentit täyttävät nämä kriteerit, sillä asiakirjojen laatijat ovat merkittäviä vaikuttajia koulutuksen kentällä.

Tahojen tehtäviin myös kuuluu kirjallisten tuotosten tekeminen jatkuvasti alan ammattilaisten saataville.

Sisällönanalyysin avulla voidaan kuvailla ja järjestää tutkittavaa ilmiötä. Sisällön analyysi pyrkii rakentamaan sellaisia malleja, joiden avulla tutkittavia ilmiöitä voitaisiin esittää tiivistetyssä muodossa, ja joiden avulla ilmiöitä voitaisiin käsitteellistää. Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, ja sen kautta pyritään tarkastelemaan tekstin merkityksiä, kun taas esim. diskurssianalyysissä analysoidaan sitä, kuinka näitä merkityksiä tuotetaan tekstissä. Sisällön analyysiä käytetään kommunikaatioprosessien tutkimiseen, ja sillä on juurensa kommunikaatioteoriassa. Kommunikaatioteorian mukaan jokaisella viestillä on sekä lähettäjä että vastaanottaja. Viestin lähettäjä, sanoma ja vastaanottaja muodostavat viestintätapahtuman perusrungon. Sisällönanalyysin avulla voidaan tarkastella kommunikaatiotapahtumaa ja sitä, kuka sanoo, kenelle, mitä, miten ja millä vaikutuksella. Tekemäni asiakirja-analyysi on samalla tavoin kommunikaatioprosessin tarkastelua asiakirjojen muodossa, sillä niihin tiivistyvät pitkällä ajalla eri instanssien välinen vuoropuhelu oppilashuoltoon ja uuteen oppilashuoltolakiin liittyen. Sisällön analyysin avulla pyritään saamaan kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Analyysivaiheessa tuotetaan tutkittavaa ilmiötä kuvaavia alakategorioita, käsitteitä tai käsitejärjestelmiä. (Kyngäs ym. 1999, 4.)

Alasuutarin (2007, 38–44) mukaan laadullinen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta: havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Nämä elementit nivoutuvat aina toisiinsa, eikä niitä voida erottaa. Aineistoa tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota vain siihen, mikä on tutkimuskysymysten kannalta olennaista, vaikka samassa tutkimuksessa saatetaan tarkastella asioita monestakin näkökulmasta. Tätä kautta aineistossa oleva teksti pelkistyy määräksi erilaisia havaintoja. Pelkistämisen toisen vaiheen ideana on edelleen karsia havaintomäärää havaintojen yhdistämisellä. Tähän päästään etsimällä havaintojen yhteinen piirre tai nimittäjä, tai muotoilemalla sääntö, joka tältä osin pätee koko aineistoon poikkeuksetta. Arvoituksen ratkaisemisvaihetta voidaan kutsua myös tulkinnaksi. Tulkinta merkitsee sitä, että tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevien vihjeiden pohjalta tehdään merkitystulkinta tutkittavasta ilmiöstä.

Kyngäs ym. (1995, 5) taas nimeää aineistonanalyysin ensimmäiseksi vaiheeksi analyysiyksikön määrittämisen, joka voi olla yksi sana, sanayhdistelmä tai ajatuskokonaisuus, joka voi muodostua useammasta kuin yhdestä lauseesta. Kun analyysiyksikkö on valittu, tutkija lukee aineistonsa läpi useamman kerran, mikä luo pohjan koko analyysille. Aineistoon tutustuttaessa sille tehdään kysymyksiä. Aineistoon tutustumisen jälkeen tutkija tekee päätöksen analyysin etenemisestä, ohjaako analyysia aineisto vai ennalta valitut kategoriat. Sisällönanalyysissä aineistoa voi lähtöä analysoimaan kahdella eri tavalla, induktiivisesti tai deduktiivisesti. Induktiivinen lähestymistapa lähtee liikkeelle aineistosta itsestään, kun taas deduktiivinen aineistonanalyysi hyödyntää jotain aikaisempaa käsitejärjestelmää, jonka mukaan aineisto luokitellaan. Induktiivista lähestymistapaa voidaan kutsua myös aineistolähtöiseksi sisällönanalyysiksi. Koska tutkimusaiheestani ei ole vielä ehditty muuta tutkimusta tehdä, on selvää, että sitä leimaa aineistolähtöisyys, ja nojaudun havainnoissani dokumentteihin, joihin uusi laki on kuvattu eri asiantuntijoiden näkökulmien mukaisesti.

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin kautta tavoitteena on luoda tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineistosta valitaan analyysiyksiköt tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. Tämän tutkimuksen tarkoitus oli tarkastella uutta oppilashuoltolakia perusopetuksen kontekstissa, uuden lain viitekehyksen kautta. (Tuomi ym. 2002, 97.) Tutustuttuani aineistoon useamman lukukerran perusteella laadin tutkimusta ohjaavat tutkimuskysymykset, sekä valitsin aineistosta tutkimuskysymyksiini vastaavat tai niitä sivuavat väittämät. Analyysiyksiköt sisällönanalyysissä eivät ole etukäteen sovittuja tai harkittuja, vaan tutkimuksessa julkilausutut metodologiset lausumat ohjaavat analyysiä. Analyysin odotetaan olevan aineistolähtöistä, joten aikaisemmilla tiedoilla, havainnoilla tai teorioilla ei pitäisi olla mitään tekemistä analyysin toteuttamisen ja lopputuloksen kanssa. Tutkimuksen tulokseksi pyritään saamaan siis teoreettinen ymmärrys tutkittavasta aiheesta, ja kaikki mitä tutkittavasta aiheesta tiedetään ennestään, pyritään sulkemaan analyysivaiheen ulkopuolelle niin, ettei se vaikuttaisi analyysiin. (Tuomi ym. 2002, 97.)

Aineistolähtöinen analyysiprosessi on aineiston pelkistämistä, ryhmittelyä ja abstrahointia. Pelkistäminen tarkoittaa sitä, että aineistosta koodataan sellaisia ilmauksia, jotka liittyvät tutkimustehtävään. Valitsin pelkistämisvaiheessa tutkimusaineistosta ne väittämät, jotka liittyivät tutkimuskysymyksiin joko suoraan tai epäsuorasti. Tämän jälkeen kokosin kyseiset väittämät omaksi kokonaisuudekseen pelkistämällä väittämiä helpommin tulkittaviksi lausahduksiksi. Yhteensä pelkistetyt ilmaisut muodostivat 19 sivun kokonaisuuden, joka sisälsi kaikkien neljän tahon asiakirjat. Eri tahojen lausumat ja eri asiakirjat erotin koontivaiheessa toisistaan käyttämällä eri värejä, jotta kykenin eri alaotsikoiden alta poimimaan esimerkiksi kaikki Kuntaliiton lausumat kommentit yhdeksi kokonaisuudeksi.

Seuraavassa vaiheessa tutkija yhdistää ne asiat pelkistetyistä ilmauksista, jotka kuuluvat yhteen. Kun käsitteitä pelkistetään, pyritään käyttämään termejä, jotka ovat mahdollisimman lähellä alun perin käytettyjä sanoja. Tässä vaiheessa keräsin pelkistetyt ilmaukset erilaisten alaotsikoiden alle. Seuraavassa vaiheessa käsitteitä ryhmitellään pelkistetyt ilmaukset eri kategorioiden alle, ja kategoriat nimitetään sisältöä kuvaavasti. Nämä kategoriat muodostin suhteessa tutkimuskysymyksiini, ja ne olivat oppilashuollon yleiset periaatteet, oppilashuoltoryhmätyön periaatteet, henkilöstöön liittyvät seikat sekä yksilöoppilaiden palveluihin liittyvät tekijät. Alaotsikoita olivat oppilashuollon yleisten periaatteiden kohdalla oppilashuoltolain tavoitteet, ennaltaehkäisevä, yhteisöllinen työtapo sekä suunnitelmallisuus ja kirjaaminen. Oppilashuoltoryhmätyöstä tein oman yläotsikkonsa, vaikka alaotsikoita oli vain yksi; oppilashuoltoryhmätyö oli myös alaotsikkona, mutta halusin nostaa sen omaksi tutkimuskysymyksekseen sen merkittävyyden vuoksi. Oppilashuoltoryhmät ovat se työmuoto, joka näkyvästi ohjaa kouluissa tehtävää oppilashuoltotyötä, ja sen vuoksi halusin nostaa sen työssä selkeästi näkyviin oman yläotsikon alle. Henkilöstöön liittyvien tekijöiden yhdisti alaotsikoita oppilashuoltohenkilöstö, taloudelliset kysymykset sekä sosiaalityöhön liittyvät kysymykset. Molemmat jälkimmäiset kysymykset koskettivat suurelta osin henkilöstön palkkaukseen ja velvollisuuksiin liittyviä kysymyksiä, joten tuntui luonnolliselta yhdistää ne henkilöstö-asioita käsittelevän yläotsikon alle. Yksilöoppilaiden oppilashuoltopalveluiden alle kasasin alaotsikot palvelut, yksilöoppilaan asema, yksilöllinen oppilashuolto, salassapito, määrääjat sekä POPS:n mukainen oppilas-

huolto. Abstrahoinnissa eli käsitteellistämisessä muodostetaan sen sijaan yleisempi käsitys tutkittavasta kohteesta, eli kategorioita yhdistellään yläkategorioihin niin kauan kuin se on sisällön kannalta mielekästä. (Kyngäs ym. 1999, 5-7.) Tulososiossa käytän alaotsikoita otsikkoina yläotsikkojen alla ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä, kun taas kolmessa jälkimmäisessä en ole varsinaisia alaotsikoita käyttänyt. Jaottelin tekstiä sen mukaan, minkä asiantuntijatahon asiakirjoissa kyseinen kannanotto esiintyi. Tällainen toimintatapa oli mielekäs, sillä opilashuollon yleisten toimintaperiaatteet – kohta oli muita tulososion alakohtia laajempi ja sen sisältö jakautuneempi kuin muiden alakohtien.

6 Tutkimustulokset ja niiden tulkintaa

Lähden liikkeelle aineistossa niistä yleisistä toimintatavoista, jotka tulevat muuttumaan uuden oppilashuoltolain myötä. Pyrin nostamaan aineistosta esiin niitä osa-alueita, jotka muodostuvat eri asiantuntijoiden teksteissä ns. kipupisteiksi, ja jotka aikaansaivat keskustelua.

6.1 Oppilashuollon yleiset toimintaperiaatteet

6.1.1 Lakimuutoksen tavoitteet

Lakimuutokseen liitetään lukuisa määrä tavoitteita, jotka nostetaan esiin lakiesityksessä. Oppilashuoltolain ensisijaiseksi tarkoitukseksi määritellään oppilaiden sekä yhteisötason terveyden, hyvinvoinnin, opiskelukyvyn ja osallisuuden edistäminen sekä ongelmien syntyminen ennaltaehkäisy. Erityiseksi haasteeksi koetaan lapsen ja nuoren mielenterveyden vahvistaminen osana terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä ja ennaltaehkäistä mielenterveyttä vaarantavien ongelmien synty. Koululla todetaan olevan lapsen elinympäristönä runsaat mahdollisuudet vaikuttaa lapsen hyvinvointiin sekä ehkäistä syrjäytymistä, kuten toteaa Koskelakin (2009, 39–41). Hänen mukaansa koulun vaikutukset yksilön hyvinvointiin ovat yleisesti ottaen suurempia ja merkityksellisempiä, kuin ajatellaan. Koulu voi kääntää negatiivisen kehityksen suuntaa merkittävästi onnistuessaan tehtävässään. Lain tarkoituksena on tasata aiempia oppilashuoltopalvelujen saatavuuteen ja laatuun liittyviä eroja. Kodin ja koulun yhteistyötä halutaan myös tätä kautta edistää. Esimerkiksi kiusaamisen vähentäminen koetaan tärkeänä; nykyiset toimintatavat on havaittu tähän riittämättömiksi. Kiusaamisen tulemistä aikuisten tietoon halutaan edistää ja tilanteiden käsittelemiseksi halutaan taata aikuisten riittävä tuki.

Tarkoituksena helpottaa ja poistaa esteitä monialaiselta yhteistyöltä ja eri hallintokuntien alaiselta yhteistyöltä, mikä on tärkeää etenkin oppilaiden ongelmien

moninaistumisen vuoksi. Työn onnistuminen vaatii sujuvaa yhteistyötä ja sitoutumista yhteisiin päämääriin, jotta eri ammattikuntien osaaminen voisi parhaalla mahdollisella tavalla palvella koko kouluyhteisöä. Samalla tavoin ihanteellista oppilashuollon yhteistyötä määrittelee Kontio (2013, 21), jonka mukaan onnistutaan parhaiten henkilöstön toimiessa koordinoitusti yhteisten tavoitteiden eteen. Lain tavoitteena on myös yksinkertaistaa ja koota pirstaleista normistoa, avata ja selkeyttää käsitteitä sekä tukea oppilas- ja opiskelijahuollon johtamista ja koordinoimista antaen sen suunnitteluun ja toteuttamiseen selkeät yhteiset pelisäännöt. Tavoitteena on myös luoda jatkumo esiopetuksesta toiselle asteelle, nostaa oppilashuollon statusta sekä vähentää kuntien välisiä eroja oppilashuollossa. Lain kautta halutaan selkeyttää eri toimijoiden vastuisiin, samoin kehittämistyö mahdollistuu uudella tavalla. Yhtenäisen lain toivotaan vahvistavan yhteisöllistä ja ennaltaehkäisevää toimintakulttuuria, lähtökohtana ympäristön ja yhteisön kyky suojata hyvinvointia ja ehkäistä ongelmien syntymistä. Säännöksen tavoitteena on myös helpottaa yksilöoppilaisiin liittyvää tiedonkäsittelyä sekä turvata oppilaan tietosuojaa sekä näiden avulla tukea oppilaan oppimista ja hyvinvointia.

Pitkän tähtäimen tavoitteena on tasoittaa lasten ja nuorten asemaa, sillä viimeaikaisen kehityksen myötä sukupuoli ja vanhempien sosio-ekonominen asema sekä oppilaiden moninaistunut kulttuuritausta, oppimisvalmiudet ja -vaikeudet määrittävät aiempaa enemmän lapsen koulupolkua. Oppilashuollon tulisi olla osaltaan tasoittamassa tätä kehitystä. Opetusministeriön oppilashuoltoa käsittelevässä työryhmämuistiossa oppilashuoltoa määritellään keinona antaa oppilaille tasavertainen oppimisen mahdollisuus tasaamalla erilaisista lähtökohdista tulevien oppilaiden oppimista (Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto 2002). Oppilashuollolla on tärkeä asema lapsen ja nuoren koulupolun tukemisessa alusta loppuun. Samoin pitkäjänteinen suunnittelu tekisi tilaa entistä enemmän ennaltaehkäisevälle työlle ja varhaiselle puuttumiselle, samoin tehokkaampi seuranta mahdollistuisi. Tämän seurauksena oppilashuollon tehokkuutta ja tuloksellisuutta voitaisiin lisätä, ja mahdollisesti vähentää myös lastensuojelun ja korjaavien, kalliiden toimenpiteiden tarvetta. Perheiden tukeminen tehokkaammin mahdollistuisi myös tämän kautta. Lakiesityksessä arvioidaan myös, että pidemmällä aikavälillä oppilashuoltotyöhön liittyvä hallinnollinen työ vähenee selkeiden yhteisten toimintaperiaatteiden avulla.

Opetussuunnitelman perusteissa 2016 mainitaan yhtenäisten käytäntöjen tukevan oppilaan terveyttä, hyvinvointia ja oppimista. Oppilashuolto on tärkeä osa koulun toimintakulttuuria, jossa seurataan, kehitetään ja arvioidaan koko kouluyhteisön hyvinvointia monialaisen yhteistyön asiantuntijaverkoston keinoin yhteistyössä sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Oppilashuollon ohjenuorina mainitaan ops:issa luottamuksen, kunnioittavan suhtautumisen oppilaaseen ja tämän vanhempiin sekä heidän osallisuutensa tukemisen. Myös eri koulutusasteiden vuorovaikutus on tärkeää oppilashuollon tavoitteiden toteutumiseksi. OPS nostaa tärkeinä tekijöinä esiin myös järjestyssääntöjen ja työrauhan ylläpitämisen. Samoin suunnitelmat oppilaiden suojaamiseksi eri tilanteissa, esim. koulukiusaamisen ehkäisyssä, ovat tärkeitä. Turvallisuus ja terveellisyys tulee huomioida kaikessa koulun toiminnassa.

Kuntaliiton asiakirjoissa oppilashuollon toiminnan kehittäminen nähtiin positiivisena asiana. Samoin kouluyhteisön merkityksen korostaminen vaikeuksien estämiseksi ja oppilaiden tukemiseksi nähtiin myönteisenä. Positiivisena lakiesityksessä nähtiin oppilashuollon painopisteen siirtäminen suuntaan, sekä se, että sitä ohjataan lailla. Myös kouluyhteisön korostaminen vaikeuksien ehkäisemiseksi ja oppilaiden tukena koettiin hyväksi. Tavoite kehittää oppilashuoltoa, jalostaa yhteistyötä ja kokonaisvaltainen ajattelu lasten ja nuorten hyvinvointiin nähtiin oikeasuuntaisena ja tärkeänä. Hyvin toimivan oppilashuollon koettiin olevan juuri sitä ennalta ehkäisevää tukea perheille, joka voi vähentää lastensuojelun tarvetta. Kuntaliitto pitää tärkeänä esityksen tavoitetta huolehtia oppilaiden oppimisedellytysten turvaamisesta. Positiivisimman lisäyksen oppilashuoltoon Kuntaliiton mukaan laki tuo lukioon ja toiselle asteelle, sillä niiden kuraattori- ja psykologipalvelut turvataan. Samalla Kuntaliitto piti negatiivisena sitä, että oppilashuoltolakeja uudistetaan irrallaan sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistamisesta. Kuntaliiton mukaan sote- uudistus pitäisi huomioida lainsäädännössä, sillä lain toimeenpanohetkellä uusi laki sosiaali- ja terveyspalveluista on tekeillä. Kunnat kantavat pitkälti vastuun sosiaali- ja terveyspalveluista ja uuden lain myötä kunnat saavat lisävastuuta myös oppilashuollosta. Hallituksen esitys sote-palveluista on jätetty eduskunnan käsiteltäväksi 4.12.2014. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2014.)

OAJ taas ottaa kantaa siihen, että lakiesityksessä erotellaan opetus ja oppilashuolto; järjestely ei toimi käytännössä, sillä näillä kahdella on monia yhtymäkohtia. Kontio (2013, 24) toteaaakin, että ihanteellisessa oppilashuollossa opetus ja oppilashuolto ovat yhteydessä toisiinsa niin, ettei selkeitä toimintarojoja ole olemassa. Esim. kolmiportaisen tuen mukaista lisätukea oppilaalle järjestettäessä oppilashuollolla on tärkeä rooli. OAJ:n mukaan lakiesitys ja perustelut ovat puutteelliset sekä tavoitteiden kanssa ristiriitaiset. Oppilashuollon sisältö tulisi määrittellä laissa selkeämmin niin, ettei se olisi ristiriidassa opetustoimen lainsäädännön kanssa. Samoin opettajien tekemä päivittäinen oppilashuoltotyö tulisi olla laissa esillä enemmän. Keskeisenä asiana OAJ pitää oppilashuollon perustehtävän hoitamista riittävin voimavaroin, yksilöllisesti parhaiten soveltuvien opetusmuotojen ja tarpeenmukaisen tuen avulla.

6.1.2 Ennaltaehkäisevä, yhteisöllinen työtap

Ennaltaehkäisevän työtavan korostus näkyy lakiesityksessä, sillä se nostettiin painokkaaseen sävyyn esiin useasti lain perusteluosiossa. Uuden oppilashuoltolain lähtökohtana on ennaltaehkäisevän työn nouseminen tärkeänä osa-alueena yksilöllisen oppilashuollon rinnalle. Painopiste halutaan siirtää aiemmasta yksilö- ja ongelmakeskeisestä oppilashuollosta kohti ennaltaehkäisevää, yhteisöllistä oppilashuoltoa. Yhteisöllisen, koko kouluyhteisöä koskevan oppilashuollon tarkoituksena on parantaa koko yhteisön ja ympäristön toimintaedellytyksiä. Ennaltaehkäisevän työtavan kohdistuessa koko lapsiryhmään koko ryhmän yleistä hyvinvointia voidaan lisätä ja leimautumista vähentää. Lakiesitys nojautuu yhteisöllisyyden tervehdyttävään vaikutukseen, mikä lisää myös lapsen sosiaalista pääomaa ja vahvistaa myös koulun ja kotien välistä luottamusta. Ennaltaehkäisevän työn kautta halutaan myös lisätä oppilashuollon vaikuttavuutta, jolloin siitä hyötyvät kaikki kouluyhteisön jäsenet. Turvallisuus, hyvinvointi ja koko yhteisön etu korostuvat. Kolmiportaista tukea koskevan selvityksen (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2014, 66) mukaan jopa 85 % kunnista painottaa vielä opetussuunnitelmissaan yksilö- ja ongelmakeskeistä oppilashuoltotyötä, ja kolmannes kunnista ei

mainitse ennaltaehkäisevää työtä lainkaan opetussuunnitelmatekstissä, mikä kertoo ennaltaehkäisevän työn olleen unohduksissa monelta osin.

Yhteisöllistä oppilashuoltoa kuvataan kokonaisvaltaisena toimintakulttuurina, jossa koko kouluyhteisö toimii oppilaiden hyvinvoinnin, terveyden, sosiaalisen vastuullisuuden, vuorovaikutuksen, osallisuuden ja hyvän oppimisen tukemiseksi. Samoin oppimisympäristön terveellisyyden, turvallisuuden ja esteettömyyden vaaliminen ovat osa yhteisöllistä oppilashuoltotyötä. Periaatteena on, että hyvinvoiva yhteisö itsessään tarjoaa edellytykset hyvinvoinnille. Yhteisöllinen oppilashuolto kattaa myös arjen työrytmiin, työympäristöön, työn kuormittavuuteen, lepoon ja virkistykseen sekä työergonomiaan liittyvän ohjauksen ja seurannan. Tämän onnistumiseksi vaaditaan selkeitä rakenteita, jotka vahvistavat työtavan systemaattiseksi toiminnaksi kouluissa. Lain mukaan tästä vastuu on koulukohtaisella, monialaisella oppilashuoltoryhmällä, jonka ensisijaisena tehtävänä on ennaltaehkäisevän, yhteisöllisen oppilashuoltotyön kehittäminen ja seuraaminen kouluissa. Ennaltaehkäisevän työtavan ensisijaisuutta korostaa myös Ahtola (2012, 20) omassa väitöksessään, vaikka samalla tutkielman tekohetkellä yli puolet käytännön oppilashuollon aikaresursseista käytetään yksilötapauksiin.

Lakiesitys nostaa esiin jo monia olemassa olevia tapoja, joiden avulla yhteisöllistä, ennaltaehkäisevää työtapaa voisi toteuttaa kouluissa käytännössä. Mallien avulla voidaan lisätä osallisuutta, myönteistä vuorovaikutusta ja positiivista tunnelmastoia kouluissa. Näitä ovat mm. kiusaamisen vastainen KiVa-koulu – hanke, mielenterveyttä tukevat hankkeet ”Ihmeelliset vuodet” ja Hyvän mielen hanke, Kaste-hanke, jonka tavoitteena on tukea vanhemmuutta jakamalla tietoa nuoruuden kehitysvaiheista, sekä erilaiset oppilaiden osallisuutta tukevat vertais-toiminnan mallit (kummiluokka, tukioppilas-, vertaissovittelu- ja välituntivastaavatoiminta), joiden käytöstä on saatu myönteisiä tuloksia. Samoin myönteistä ryhmädynamiikkaa tukevat toimintamallit sekä varhainen puuttuminen ryhmien kielteisiin piirteisiin lisäävät hyvinvointia kouluissa. Oppilaita osallistamalla voidaan myös yhteisön hyvinvointia lisätä, esim. antamalla heille mahdollisuus ops:in, kiusaamisen ja väkivallan ehkäisyyn, tilojen, välituntien ja ruokailujen suunnitteluun. Samoin mainitaan ryhmäkokojen pienentäminen yhtenä mahdollisuutena lisätä yhteisöllistä hyvinvointia.

Uudessa opetussuunnitelman perusteissa korostetaan oppilaiden ja huoltajien osallisuutta ja kuulluksi tulemistä osana yhteisöllistä oppilashuoltoa. Opetuksen järjestäjän tehtäväksi nimetään vastuu edistää oppilaiden osallisuutta. Oppilashuollon tehtävänä kouluissa on olla luomassa edellytyksiä yhteenkuuluvuudelle, huolenpidolle ja avoimelle vuorovaikutukselle. Erilaiset osallisuutta vahvistavat toimintamuodot edesauttavat myös ongelmien ennaltaehkäisyä, niiden varhaista tunnistamista sekä tarvittavan tuen järjestämistä.

OAJ nostaa esityksessään esiin kuitenkin ennaltaehkäisevän työtavan epämääräiseksi jäävän määrittelyn. Kysymys on kokonaan oppilashuollon uudenaikaisesta työskentelystä, mikä edellyttäisi ennaltaehkäisevän työn tarkempaa kuvailua. Samoin OAJ:n mukaan lakimuutokselle määritelty talousarvio on riittämätön, sillä opetushenkilöstö, jonka vastuulla on toteuttaa päivittäistä oppilashuoltotyötä, tarvitsee riittävää lisäkoulutusta lakimuutoksen astuessa voimaan.

6.1.3 Suunnitelmallisuus ja kirjaaminen

Lakiesityksen yhtenä keskeisenä tavoitteena mainittiin toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden lisääminen. Oppilashuoltoa halutaan vahvistaa toiminnallisena kokonaisuutena sekä moniammatillisena yhteistyönä. Suunnitelmallisuutta lisätään kuntien velvoitteella laatia lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma osana muuta suunnittelua. Suunnitelmaan tulisi kirjata oppilashuollon yleiset tavoitteet ja paikallisen toteuttamistavan keskeiset periaatteet sekä arvio oppilashuollon kokonaistarpeesta, käytettävissä olevista resursseista, tuki- ja erityisopetuksen tarpeesta sekä toimista, joiden avulla vahvistetaan kouluympäristön ja – yhteisön hyvinvoinnin edistämistä sekä varhaista tukea. Suunnitelman tulisi sisältää myös tiedot hyvinvointisuunnitelman toteuttamisesta, seurannasta ja laadunarvioinnista. Tämä käytäntö ei sinänsä poikkea kovinkaan paljon nykyisestä käytänteestä.

Opetuksen järjestäjällä on velvollisuus koulukohtaisen oppilashuoltosuunnitelman laatimisesta ja seurannasta. Suunnitelman tulisi sisältää sen toteuttamista,

arviointia ja kehittämistä koskeva suunnitelma, ja se tulisi laatia yhteistyössä henkilöstön, oppilaiden ja heidän vanhempiansa kanssa, antaen mielipiteille todellista painoarvoa. Suunnitelma vastaa pitkälti sitä oppilashuollon suunnitelmaa, joka tähän asti on laadittu koulukohtaisen ops:in yhteyteen. Suunnitelmaan tulisi olla kirjattu oppilashuollon kokonaistarve sekä käytössä olevat palvelut ja niiden riittävyys siitä lähtökohdasta käsin, millaiset elinolot ja asiat vaikuttavat oppilaiden hyvinvointiin ja terveyteen, kouluun ja – kouluyhteisöön. Tavoitteena olisi tehokkaammin kohdentamaa toimintaa tarpeen mukaan. Oppilaitoskohtainen suunnitelma voi olla useamman yksikön yhteinen, mikäli riittävät perusteet sille löytyvät. Suunnitelmaan tulisi kirjata myös ne toimet, joiden avulla vahvistetaan yhteisöllistä oppilashuoltoa. Oppilashuollon onnistumisen seuraamisen tukemiseksi THL (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos) tekee säännöllisiä kyselyitä, joiden avulla voidaan kartoittaa oppilashuollon laatua. Opetuksen järjestäjä on vastuullinen myös muusta seurannasta, jota toteutetaan luokkien ja oppilaiden palauttein, sillä oppilashuoltotyön toimivuus edellyttää ajantasaista tietoa oppilashuoltotyön tilasta.

Koulukohtaisen oppilashuollon suunnitelman keskiössä tulisi olla oppilashuoltoryhmän käytänteet ja niistä sopiminen. Suunnitelma ohjaa oppilashuoltoryhmien toimintaa niihin kirjattuine käytänteineen, liittyen mm. kolmiportaiseen tukeen, moniammatillisen yhteistyön järjestämiseen, terveys- ja turvallisuuskäytänteisiin, tiedottamiskäytäntöihin, osallisuuden lisäämisen tapoihin, arviointiin ja järjestys-sääntöihin, kodin ja koulun väliseen ja kunnan muiden toimijoiden väliseen yhteistyöhön. Kiusaamisen vastainen työ tulee olla suunnitelmassa esillä myös tärkeänä osana oppilashuoltoa. Opetushallituksen (2009) mukaan kiusaamisen vastaisen suunnitelman tulisi aina olla riittävän konkreettinen. Suunnitelman lähtökohdana tulisi olla välitön puuttuminen kaikkeen kiusaamiseen sekä keinot edistää kiusaamisen ilmi tulemistä. Suunnitelmassa tulisi myös kuvata sitä prosessia, miten kiusaamistilanteiden selvittelyssä edetään.

Suunnitelmien lisäksi opetuksen järjestäjällä on vastuu ns. oppilashuollon rekistereistä, joita uusi laki velvoittaa. Rekisteriin kirjataan toteutuneet toimenpiteet ja niiden perustelut asianmukaisesti oppilashuollon relevantin tilannearvion vuoksi ja että oppilaan oppilashuoltopolkua pystyttäisiin seuraamaan pitemmällä aika-

välillä. Samoin oppilashuollon työntekijät, psykologit, kuraattorit ja terveydenhoitajat kirjaavat yksilöoppilaita koskevat tiedot omiin rekistereihinsä. Opetuksen järjestäjä on vastuussa rekisterin ylläpidosta. Opetuksen järjestäjä myös nimeää vastuuhenkilön rekisteriä ylläpitämään. Tarpeen tullen voidaan vaihtaa tietoa eri rekisterinpitäjien kesken. Tällöin tulee kuitenkin huomioida tiedon arkaluonteisuus ja tilannetta säätelevät salassapitoa koskevat säädökset. Oppilashuollon rekisteriin tallennetaan yksittäisten oppilaiden asioita käsiteltäessä oppilaan nimi, henkilötunnus, kotikunta ja yhteystiedot sekä huoltajien nimi ja yhteystiedot, asiakkuuden aihe ja asian vireille panija, oppilaan tilanteen selvittämisen aikana toteutetut toimenpiteet, tiedot asian käsittelystä oppilashuoltoryhmän kokouksessa, kokouksessa tehdyt päätökset, päätösten toteuttamissuunnitelma, toteuttamisesta ja seurannasta vastaavat tahot, toteutetut toimenpiteet, kirjauksen päivämäärä sekä kirjauksen tekijä ja hänen ammatti- tai virka-asemansa. Jos sivulliselle luovutetaan tietoja, pitää sekin kirjata. Myös opettajan kirjaamat tiedot voivat olla osa oppilashuoltorekisteriä. Selkeyden vuoksi on hyvä määritellä, ketkä ovat vastuussa rekisterien ylläpidosta. Tietojen luovutuksesta päättää rehtori.

Opetussuunnitelman perusteet siteeraa lakiesitystä mainitsemalla, että yksilöoppilasta koskevat tiedot tulee kirjata oppilashuollon kertomukseen ryhmän vastuuhenkilön toimesta. Oppilashuollon kertomukset taas tallennetaan oppilashuollon rekisteriin. Opetuksen järjestäjä vastaa rekisterin ylläpidosta ja tietojen luovuttamisesta ulkopuolisille, ja tietojen luovutus on myös kirjattava rekisteriin. Oppilashuoltopalvelujen työn tekijät kirjaavat omiin rekistereihinsä tiedot yksilöoppilaista. Ops:issa mainitaan myös velvollisuus oppilashuollon suunnitelmien laatimisesta sekä kunta- että koulutasolla. Kuntatason suunnitelma ohjaa koulutason suunnitelmien laatimista. Koulukohtainen suunnitelma tulee laatia monialaisessa yhteistyössä sekä yhdessä oppilaiden ja heidän vanhempiensa kanssa. Suunnitelma tulee tarkistaa vuoden sen laatimisen jälkeen ja tarkistetaan kerran neljässä vuodessa. Suunnitelman tulisi sisältää myös, kuinka perehdyttää oppilaat ja vanhemmat suunnitelmaan sekä tiedottaa oppilashuollon käytännöistä. Suunnitelman tulisi sisältää tiedot siitä, mikä on oppilashuollon tarve ja voimavarat, sekä esim. tarkennusta siitä, mitä yhteisöllisellä oppilashuollolla tarkoitetaan ym. koulukohtaiset oppilashuoltoon liittyvät suunnitelmat.

Kuntaliiton mielestä suunnitelmavelvollisuus muodostuu sekä kouluille että kunnille kohtuuttoman suuriksi. Kuntaliitto puhuu esityksessään suunnitelmavelvoitteiden poiston puolesta, sillä oppilashuoltolaki sysää lisää vastuuta kunnille, jotka muutenkin taistelevat lisääntyneen työmäärän vuoksi. Työmäärän lisääntymistä pohtii myös Ikonen (Korkeakoski 2014). Ikosta askarruttaa, millä resursseilla oppilashuollon työntekijät hoitavat kirjaamisvelvoitteensa ja muut lain myötä tulevat velvoitteensa. Samalla hän pohtii, hidastuvatko oppilashuoltoasioiden käsittely lain myötä.

OAJ sen sijaan puoltaa suunnitelmallisuuden toteutumista, mutta peräänkuuluttaa aluehallintovirastojen tarkastamisvelvollisuutta oppilashuollon toteutumista koskien. Hyvinvointisuunnitelman tulisi OAJ:n mukaan pohjata koulukohtaisiin oppilashuoltosuunnitelmiin, ja rehtoreiden ja opetushenkilöstön mielipiteille tulisi antaa riittävästi painoarvoa arvioitaessa oppilashuollon kokonaistarvetta alueella.

6.2 Oppilashuoltoryhmätyöskentely

Uusi oppilashuoltolaki mullistaa aiemmat oppilashuoltotyössä totutut käytännöt. Oppilashuoltotyössä ollaan lain myötä siirtymässä uuteen aikakauteen, joka edellyttää opetuksen järjestäjiltä ja kouluilta uudenlaista työtapaa ja toimintamalleja. Oppilashuoltoryhmien työskentelyltä vaaditaan uudessa laissa ns. kolmitasoista työskentelyä. Yleisestä suunnittelusta, kehittämisestä, ohjauksesta ja arvioinnista vastaa uuden lain myötä monialainen oppilashuollon ohjausryhmä. Oppilashuollon ohjausryhmä voi olla kahden tai useamman koulutuksen järjestäjän yhteinen tai siihen liittyvät tehtävät voidaan hoitaa yhteistoimintana muun oppilashuoltotyön ohessa. Tarkoituksena on vahvistaa järjestäjäkohtaista suunnittelua, kehittämistä ja oppilashuollon kytkemistä osaksi muuta perusopetuksen strategista suunnittelua. Oppilashuollon ohjausryhmän tulisi olla monialainen, kuten muidenkin oppilashuollon työryhmien.

Oppilaitoskohtaisen oppilashuoltotyöryhmän vastuuksi sen sijaan tulee yhteisöllisen ja ennaltaehkäisevän oppilashuoltotyön suunnittelu, kehittäminen, toteuttaminen ja arviointi. Työssä painottuu aikaisempaa huomattavasti enemmän koulu yhteisön turvallisuuden, terveellisuuden ja hyvinvoinnin vahvistaminen sekä koulu ympäristön turvallisuuden ja toimivuuden vahvistaminen ja ylläpito nimen omaan ennaltaehkäisevästä näkökulmasta. Oppilaitoskohtaista opiskelu huoltoryhmää johtaa koulutuksen järjestäjän nimeämä edustaja, ei välttämättä rehtori, kuten aikaisemmin. Hänen vastuullaan on oppilashuoltotyön kokoonpanoista, tehtävistä ja toimintatavoista vastaaminen. Aito monialaisuus edellyttää koulu terveydenhuollon, kuraattori- ja psykologipalveluiden edustajat. Lisäksi opetuksen järjestäjän vastuulla on huolehtia esim. oppilaiden, vanhempien ja muiden yhteistyökumppaneiden edustuksesta tarvittaessa.

Yksittäisten oppilaiden tueksi taas kootaan tarvittaessa monialainen asiantuntijaryhmä, jonka asiantuntijat opetushenkilöstön tukena myös koulun työrauhaan, kurinpitoon, opetuksen järjestämiseen ja toteuttamiseen liittyvissä kysymyksissä sekä hallinnollisesti että sisällöllisesti. Asiantuntijaryhmä nimeää keskuudestaan vastuuhenkilön, joka on päävastuussa kyseisen yksilöoppilaan oppilashuoltotomista. Ryhmän kokoa se kouluhenkilökunnan jäsen, jonka työtehtäviin asia kuuluu, useimmiten opettaja. Säännöksen tarkoituksena on turvata oppilaan yksityisyyden suoja. Aiemmin isossa oppilashuoltoryhmässä opiskelijan ja vanhemman osallistuessa tilanne on saatettu kokea nöyryyttäväksi paikalla olevien ammattilaisten lukumäärän vuoksi. Tarkoitus on, että monialaiset asiantuntijaryhmät ovat lasta ja nuorta tukevia yhteistyöelimiä. Ryhmät ovat keskustelevia ja neuvovia ja tavoitteena on niin pitkälle kuin mahdollista työskennellä yhteistyössä huoltajien kanssa. Nämä ryhmät eivät ole hallinnollisia päätöksiä tekeviä, vaan esim. oppilaan erottamisesta päättää se viranhaltija, jonka toimiin asia kuuluu. Kontio (2013, 40) nostaa esiin väitöksessään, kuinka moniammatillisessa oppilashuollossa asiakkaalle rakennetut ratkaisumallit ja toimintasuunnitelmat perustuvat yhteisissä keskusteluissa oppilashuoltoryhmän esille tuomiin tietoihin ja käsityksiin asiakkaasta. Kyse on kollektiivisesta tiedonrakentamisesta asiantuntijayhteistyön tuloksena. Tällöin lopputulos voi olla asiakkaan kannalta parempi kuin työskenneltäessä yksin. Yksilöllisessä oppilashuollossa moniammatillinen yhteistyö on siis äärimmäisen arvokasta.

Hallituksen esityksessä mainitaan, että vanha monialaisen oppilashuoltoryhmän työkäytäntö yksilö- ja ongelmakeskeisestä oppilashuollosta on yksilöoppilaiden tietosuojan kannalta ongelmallinen. Tällöin tiedot oppilaasta päätyvät usein myös sellaisella henkilölle, jonka välittömiin työtehtäviin eivät kyseisen lapsen asiat kuulu. Toisaalta vanha malli, jossa oppilashuoltoasiat vietiin oppilashuoltoryhmän käsittelyyn, on antanut opettajille hyödyllistä kollegiaalista tukea ja edesauttanut tiedonkulkua. Tämän hallituksen esitys nostaa esiin asiaa sen enempää kommentoimatta.

Opetussuunnitelman perusteissa korostetaan monialaisuuden tärkeyttä suhteessa kaikkiin kolmeen ryhmätyömuotoon. Oppilashuoltoryhmien kokoonpano tulisi määritellä samalla ryhmän tehtävien perusteella. Oppilashuollon ohjausryhmän sekä monialaisen koulukohtaisen oppilashuoltoryhmän tehtävät ja tarkoitus on kirjattu ops:in mukaillen tarkasti hallituksen esitystä. Oppilashuollon ohjausryhmä, joka on yhden tai useamman opetuksen järjestäjän kokoama, huolehtii oppilashuollon suunnittelusta, kehittämisestä, ohjauksesta ja arvioinnista. Koulukohtainen monialainen oppilashuoltoryhmä taas vastaa yhteisöllisistä, ennaltaehkäisevästä oppilashuollosta sekä yksittäisen koulun oppilashuollon suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista. Ops:ssa mainitaan, että ryhmä voi tarvittaessa kuulla muita asiantuntijoita. Asiantuntijaryhmän, joka koostuu yksilöoppilaan tai oppilasryhmän asioiden tueksi, tehtävänä on selvittää yksilöoppilaan tai oppilasryhmän tuentarvetta sekä palvelujen järjestäminen tuentarvitsijoille. Ryhmän kokoaminen edellyttää vanhempien/oppilaan suostumusta, jonka tulisi olla kirjallinen. Ryhmän jäsenillä on oikeus pyytää apua ryhmän ulkopuolisilta asiantuntijoilta katsoessaan sen tarpeelliseksi.

OAJ peräänkuuluttaa sekä rehtorin että oppilashuoltoryhmän oikeutta lastensuojeluilmoituksen tekoon ei-kiireellisissä tapauksissa. Samoin pidettiin hyvänä sitä, ettei opettajalla ole päävastuuta lastensuojeluilmoituksen tekemisestä. OAJ:n mielestä yksilökohtaisesti koottavalla oppilashuoltoryhmällä tulisi olla oikeus päättää opetuksen järjestämiseen liittyvistä asioista tarvittaessa. OAJ:n esityksessä ennen lakiesityksen hyväksymistä mainittiin, että lain tulisi sisältää säädös siitä, onko koulukohtaisella monialaisella oppilashuoltoryhmällä esim.

oikeus lapsen koulusta erottamiseen. Tämä tarkennettiin hallituksen esitykseen siten, että oppilashuoltoryhmällä ei tätä päätäntävaltaa ole. Opetuksen järjestäjä vastaa tästä.

Kuntaliitto ehdotti kunnille tekemänsä kyselyn pohjalta, että kolmea eri ammattilista työryhmää määrittelevästä säännöksestä luovuttaisiin. Tämän tilalle kuntaliitto ehdottaa velvoitetta moniammatillisen yhteistyön tekoon oppilahuollossa työskentelevien ammattihenkilöiden kesken.

6.3 Henkilöstöön liittyvät oppilashuoltokysymykset

6.3.1 Henkilöstöön liittyvät kysymykset hallituksen esityksessä

Oppilashuoltohenkilöstön on hallituksen esityksen sanoin edistettävä toiminnallaan oppilaiden terveyttä, hyvinvointia, osallisuutta, turvallisuutta, sosiaalista vastuullisuutta ja rakentavaa vuorovaikutusta. Henkilökunnalla on oppilashuoltopalveluihin liittyvä tiedottamisvelvollisuus, mikä koskee sekä oppilaille että heidän vanhemmilleen oppilashuoltopalveluista tiedottamista. Tiedottaminen tulisi tarvittaessa tehdä vaihtoehtoisin kommunikaatiovälinein, esim. selkokielellä tai viittomakielellä. Hyvänä tiedottamispaikkana mainitaan esim. luokkakohdaiset kokoukset ja tiedotteet. Koulun henkilökunnalla on myös vastuu ohjata oppilas oppilashuoltopalveluihin tarvittaessa, vaikkakin oppilaalla ja/tai hänen vanhemmallaan on oikeus kieltäytyä palvelujen käytöstä. Esityksessä myös mainitaan, että palveluja tulisi olla riittävästi saatavilla. Esityksessä painotetaan, että vastuu ohjata oppilaat oppilashuollon palvelujen piiriin koskee koko henkilökuntaa. Pia Kalkkinen (2008) kuvaa arjen oppilashuoltoa arjen huolenpitona ja välittämisenä sekä vuorovaikutuksena oppilaan ja kouluhenkilökunnan kesken. Tämä näkökulma ei juurikaan korostu laissa, vaikka sen merkitys on varmasti ehkä kaikkein oleellisin suhteessa yhteisön ja yksilöoppilaan hyvinvointiin.

Yhteydenotosta oppilashuoltopalveluihin tulisi myös ilmoittaa oppilaalle. Samoin terveyden ja hyvinvoinnin teemat tulisi huomioida koko koulun arjessa. Lapsiryhmien kasvava heterogeenisyys edellyttää aiempaa suurempaa eri osaamisalojen yhteistyötä ja osaamisen yhdistämistä. Tätä yhteistyötä tulisi mahdollisuuksien mukaan soveltaa myös kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön sekä vanhempien kohtaamiseen koulun kontekstissa. Myös muiden yhteistyötahojen, kuten lastensuojelu, poliisi, nuorisotoimi ja järjestöt sekä kunnan muuta lasten ja nuorten hyväksi työskentelevät toimijat, kanssa tarvitaan yhteistyötä oppilashuoltotyön onnistumiseksi mahdollisimman tehokkaasti.

Uusi laki tuo myös oppilashuollon kentälle myös uusia toimijoita uusien psykologien ja kuraattoreiden lisäksi, nimittäin vastaavat kuraattorit. Lakiesitys määrittelee uutta oppilashuollon tehtävää vähäsanaisesti, mutta pääasiallisena tarkoituksena on koulun sosiaalityön kytkeminen tiiviimmin kunnalliseen sosiaalityöhön. Tarkoituksena on, että kunnassa jo toimivat sosiaalityöntekijät hoitaisivat toimea oman työnsä ohessa. Laki sisältää myös uusia kelpoisuussäädöksiä, esim. aiemmin kuraattorina on voinut toimia monilla eri sosiaalialan tutkinnoilla. Nyt kuraattorin virkaan vaaditaan sosionomi AMK – tutkinto. Uudet psykologit ja kuraattorit kaavaillaan hallituksen esityksessä rahoitettavaksi osittain valtion tuella, osittain kuntien maksamana. Samoin hallituksen esitys nostaa esiin, että oppilashuoltopalvelujen parantaminen saattaisi vähentää turhien lastensuojeluilmoitusten määrää (41,3 % vuonna 2011 eivät johtaneet lastensuojelun asiakkuuteen), mikäli kouluissa ollaan enemmän tietoisia oppilaan tilanteesta ja matalan kynnyksen tukea on tarjolla. Lastensuojeluilmoitus voitaisiin tehdä vain, mikäli oppilashuollon palvelut eivät ole oppilaalle riittäviä.

Hallituksen esitys korostaa, että lain toimeenpano edellyttää uudenlaista toimintakulttuuria kouluissa. Tosin esityksessä todetaan, että onhan oppilashuoltotyö ollut ennenkin osa opettajan perustyötä sekä koko kouluyhteisön työtä, mikä ei sinänsä muutu. Hallituksen esitys asettaa ennakko-olettamuksen, että ennaltaehkäisevä työtapo vähentäisi tulevaisuudessa kouluhenkilöstön oppilashuoltoa koskevaa työtaakkaa. Opettajan työ on osaltaan oppilashuollollista, mutta opettajan toimenkuvan kannalta on merkityksellistä, että työtehtävät rajataan tiettyyn

kontekstiin. Tämä käytännössä merkitsee, että opettaessa ja lasten kanssa toimiessa opettaja toimii opetus- ja kasvatustehtävässä ja esimerkiksi oppilashuollon palvelujen työntekijöiden kanssa asioidessa opettaja toimii oppilashuoltotehtävissä. Tämänkaltaisen rajausta on välttämätöntä esimerkiksi kirjaamisvelvoitteesta johtuen, jotka lain voimaantulusta velvoittavat oppilashuollon parissa työskenteleviä. Hallituksen esitys myös korostaa opettajan työssä kasvatustehtävän tärkeyttä opetustyön ohessa. Opettaja on lasten kanssa päivittäin toimissaan yleensä se ihminen, joka havaitsee ensimmäisenä lapsen pahan olon tai ongelmat. Hänellä on ns. kokonaisvastuu luokan toiminnasta (Laitinen & Hallainmaa 2011, 49). Opettajan tehtävänä on myös ottaa vanhempiin yhteyttä, mikäli lapsen koulunkäynnissä haasteita tai lapsi käyttäytyy huonosti koulussa. Samalla kasvatustehtäväkin eroaa oppilashuollollisista tehtävistä eikä se sulje pois opettajan velvollisuutta osallistua oppilashuoltotyöhön.

Hallituksen esitys tekee selvän eron käyttäytymiseen ja erityisopetukseen liittyvien asioiden ja oppilashuoltoasioiden välillä. Käyttäytymiseen liittyvät ja erityisopetukseen liittyvät asiat käsitellään oppilashuollon ulkopuolella, mikäli ne eivät ole oppilashuollollisia. Mikäli tilanne oppilas tarvitsee oppilashuollollista tukea, kootaan yksilökohtainen oppilashuoltoryhmä käsittelemään oppilaan asioita. Hallituksen esitys korostaa tämän suhteen salassapitovelvollisuutta ja sitä, että lain mukaan yksilöoppilaan asioita käsittelevät vain ne oppilashuoltohenkilöstön jäsenet, joiden ammattitaitoa tarvitaan oppilaan asioiden eteenpäin viemiseksi. Tämä tarkoittaa yleensä suppeampaa työryhmää kuin aiemmat monialaiset oppilashuoltoryhmät. Oppilashuoltohenkilöstöön kuuluva henkilö voi esim. luovuttaa vain opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömiä tietoja ja vain niille henkilöille, joilla on laissa säädetty oikeus osallistua asian käsittelyyn ja tietojen saamiseen. Asian käsittelyyn tulisi osallistua vain ne henkilöt, joiden välittömiin työtehtäviin asian hoitaminen kuuluu (Laitinen & Hallainmaa 2011, 51). Lakiesitys myös korostaa sitä, että oppilashuolto ei ole opettajan työnohjausta eikä suoranaisesti liity erityisopetuksen järjestämiseen tai kurinpitotoimenpiteiden pohtimiseen, vaan kyse on oppilaan tueksi tehtävästä työstä yhteistyössä oppilaan ja tämän huoltajien kanssa.

6.3.2 Henkilöstöön liittyvät kysymykset uudessa POPS:ssa

Myös uusi ops painottaa koko kouluhenkilöstön vastuunottoa oppilashuoltotyön toteutumisessa koulussa. Koulun koko henkilöstö kantaa ensisijaisen vastuun oppilashuoltotyöstä. Myös tiedottaminen mainitaan ops:issa, eli oppilashuoltopalveluista annetaan oppilaille tietoa ja heidät myös tarvittaessa ohjataan palveluiden piiriin. Oppilaan ja huoltajan osallisuus oppilashuollossa, suunnitelmallinen yhteistyö ja oppilashuollosta tiedottaminen lisää ops:n mukaan oppilashuollon tuntemusta sekä edesauttaa oppilashuoltopalveluihin hakeutumista. Ops toetaan, että eri ammattiryhmiin kuuluvien työntekijöiden keskinäinen konsultaatio on tärkeä työmenetelmä oppilashuollossa, mutta ei ota asiaan sen enempää kantaa.

6.3.3 Henkilöstöön liittyvät kysymykset OAJ:n lausunnoissa

OAJ pitää esityksen suurimpana ongelmana sitä, että se ei merkittävästi ota huomioon sitä oppilashuollollista työtä, mitä opettajat tekevät joka päivä koulun arjessa oppilaidensa hyvinvoinnin ja oppimisen tukemiseksi. Lisäksi OAJ nostaa esiin työ määrän lisääntymisen, minkä uusi laki saa väistämättä aikaan. Uuden toimintakulttuurin omaksuminen kouluissa vaatii runsaasti panostusta. Samoin oppilashuoltoryhmien ja dokumentoinnin lisääntyminen oppilashuollon kertomuksien ja suunnitelmatyön myötä vievät varmasti aiempaa enemmän työaikaa oppilashuollossa toimivilta henkilöiltä. Samoin opetushenkilöstön lisääntyvät tehtävät ja velvoitteet sekä oppilashuoltotyön määrä merkittävä lisääntyminen viimeisen kahden vuoden sisällä tulisi huomioida palkkauksessa ja muutenkin taloudellisesti, sillä opetustoimen tukia on leikattu viime aikoina muutenkin. OAJ toteaa, että hallituksen esityksessä on samat puutteet kuin aiemmissakin oppilashuoltoa koskevissa esityksissä; henkilöstömitoituksissa huomioidaan kaikki muut oppilashuollon työntekijäryhmät, mutta ei opettajia. Kukaan ei arvioi, kuinka paljon yhdellä opettajalla voi olla oppilashuollon palveluja tarvitsevia oppilaita, tai kuinka paljon työaikaa opettajalla on käytettävänä oppilashuoltotyöhön. Lisää taloudellista tukea OAJ peräänkuuluttaa myös henkilöstön lisäkoulutukseen uuden lain voimaantulon myötä, sillä uudenlaisen toimintakulttuurin omaksuminen

vaatii asiaan perehtymistä oppilashuollon parissa työskenteleviltä. OAJ:n mielestä koulutukseen suunnattu rahoitus on riittämätön.

Erityisen ongelmallisena OAJ pitää tätä siksi, koska oppilashuoltotyön kartoituksissa ennen lakiesityksen laatimista resurssien puute ilmoitettiin suurimmaksi ongelmaksi oppilashuoltotyön toteuttamisessa. OAJ:n mukaan työn sujuvuutta pitäisi suojella, koska työ on koettu aiempaa aikaa vievempänä ja kuormittavampana viime vuosien aikana. OAJ peräänkuuluttaa, että opetushenkilöstöllä tulisi olla oikeus opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömien tietojen saantiin silloinkin, kun ne ovat oppilashuollollisesti salassa pidettävää tietoa. Samoin rehtoreilla tulisi edelleen olla oikeus johtaa oppilashuoltotyötä. OAJ myös pitää virheellisenä näkemystä, että opetushenkilöstön tarvetta olla yhteydessä lastensuojeluun vähenisi lain myötä.

6.3.4 Henkilöstöön liittyvät kysymykset Kuntaliiton teksteissä

Kuntaliitto taas nostaa esiin huolen siitä, että oppilashuoltotyön painopiste saattaa uuden lain seurauksena siirtyä liiaksi sosiaalityön suuntaan, jolloin koulujen kasvatustehtävään ja kasvatukselliseen toimintakulttuurin kehittämiseen jää aukko. Samoin Kuntaliitto pelkää kouluhenkilöstön vastuunoton oppilaiden asioista ja tilanteista vähenevän. Hallituksen esitys ei myöskään huomioi sitä tosiasiaa, että oppilashuollolla on asemansa myös opetuslainsäädännössä. Ei ole tarkoituksenmukaista katsella oppilashuoltoa vain sosiaalityön silmin. Kuntaliitto-kin piti tärkeänä koulujen henkilöstön lisäkoulutusta yhteisölliseen työtapaan ja sen omaksumiseen liittyen. Monet kunnat ilmaisivat kuntaliiton kyselyssä huolensa siitä, miten palkata kelpoisia työntekijöitä uusiin virkoihin. Monissa kunnissa on jo nyt äärimmäisen haastavaa palkata päteviä psykologeja ja sosiaalityöntekijöitä. Tilannetta tulee lähivuosina pahentamaan eläkepoistuma, sillä sosiaali- ja terveysalan työvoimasta 37 % on yli 50-vuotiaita, mikä tarkoittaa noin 20 000 työntekijän vajetta. Lisäksi nopeasti heikentynyt kuntien talous pakottaa kuntia henkilöstösäästöihin jo nyt. Psykologien ja kuraattorien palkkaus on kallista, mikä

saattaa johtaa säästöihin muista välttämättömistä palveluista, kuten kouluavustajista tai perhetyöntekijöistä. Hallituksen esityksessä mainittu talousarvio uupuu todellisuudesta Kuntaliiton mukaan merkittävästi. Myöskään määräraajojen toteuttamiseen liittyen lakiesityksessä ei ole lainkaan suunnitelmia.

Kuntaliitto pitää lisäksi väitettä, että tekemättömillä lastensuojeluilmoituksilla voitaisiin rahoittaa uudet oppilashuoltopalvelut. Väite on lisäksi ongelmallinen lastensuojelun kannalta. Saattaa olla pikemminkin, että psykologi- ja kuraattoripalvelujen tarjoaminen lisäisi lastensuojeluilmoitusten määrää, vaikka toisaalta varhainen tehokas tuki saattaa niitä vähentääkin. Asiasta puuttuu yksinkertaisesti tutkimustieto. Oppilashuollon kehittämisestä huolimatta oppilashuollon työmäärä on kasvanut merkittävästi, eikä sillä ole välttämättä suoraa kehityssuhdetta. Lastensuojelutarve on useimmiten seurausta perheiden syrjäytymis-, päihde-, työttömyys- ja mielenterveysongelmiin ei voida oppilashuollon palveluilla vaikuttaa. Kuntaliitto huomauttaa myös, että lastensuojelun tarpeen kartoitus voi olla sellaisenaan riittävä tukitoimenpide perheelle, millä mitätöidään lastensuojelun tarve.

Kuntaliitto ottaa kantaa myös kelpoisuusehtoihin toivoen niihin joustavuutta työvoiman saamiseksi. Samoin vastaavan kuraattorin tehtävää Kuntaliitto ehdottaa poistettavaksi kokonaan uudesta laista. Uusi laki lisää kuntien työmäärää oppilashuollon parissa huomattavasti: Psykologi-, kuraattori- ja vastaava kuraattori – palveluiden järjestäminen kunnan palveluna, kuraattorien kelpoisuusehdon nostaminen amk-tason tutkintoon, oppilashuoltopalveluiden määrääjät sekä suunnitelma että kirjaamistyön lisääntyminen, kolme eri moniammatillista oppilashuoltoryhmää sekä lisääntyneet arviointi- ja seurantatyöt. Nämä muutokset ovat kunnille raskasta toteuttaa, osaltaan mahdotonta toteuttaa aikana, jolloin tukia on leikattu ja kuntien vastuuta lisätty monilla tavoin. Vastaava kuraattori – toimintaa pidettiin kunnille suunnatussa kyselyssä tarpeettomana ja sekoittavana suhteessa kuraattorien rooliin. Kyselyn mukaan on tarpeetonta rakentaa sosiaalityöstä ns. päälle katsojaa oppilashuollolle. Vastaava kuraattori – toiminnan arveltiin vain lisäävän yhden byrokratiaportaan ilman näkyvää hyötyä oppilashuollolle. Myös vastaavien kuraattorien määrällistä tarvetta on mahdotonta arvioida, kun työn kuvaus puuttuu lakiesityksestä. Kyselyn mukaan yksi vastaava kuraattori kuntaa kohden on todennäköisesti riittämätön suuremmissa kunnissa. Samoin

vastaavan kuraattorin tehtävien antaminen jo kunnissa työskenteleville sosiaalityöntekijöille pelättiin heikentävän sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelun hoitoa kunnissa. Kuntien sosiaalityö on monilta osin jo ylikuormittunutta ja kärsii työvoimavajeesta.

Esitys ei Kuntaliiton mukaan kunnioita hallituksen linjausta vähentää kuntien tehtäviä ja velvoitteita, mikä toisi kunnille säästöjä. Kuntaliitto toteaa myös, että esitys on ylimitoitettu työmäärään nähden ja alimitoitettu talouden kannalta, ja esittää, että valtio korvaisi kaikki uuden lain tuomista muutoksista aiheutuneet kulut kunnille täysimääräisesti. Kuntaliitto vetoaa myös kuntien subjektiivista oikeutta korostavaan lakiin, jonka mukaan kunnilla on oikeus päättää omasta taloudestaan, tämä laki poikkeaa merkittävästi. Kuntaliitto toivookin oppilashuollon pysyvän järjestämisvastuultaan ja tasoltaan entisellään.

6.4 Yksilöoppilaan psykososiaaliset oppilashuoltopalvelut

6.4.1 Yksilöoppilaan oppilashuoltopalvelut hallituksen esityksessä

Uuden lain tärkeänä tavoitteena on muuttaa oppilashuollon painospistettä ennaltaehkäisevään suuntaan sekä vahvistaa oppilaille tarjottavaa varhaista tukea. Hallituksen esitys painottaa, että uuden lain avulla halutaan taata yhtenäiset oppilashuollon palvelut lapsuudesta aikuisuuteen. Tasa-arvoisilla ja riittävillä oppilashuollon palveluilla voidaan olla tukemassa koulupolkua ja uravalintaa sekä vähentää syrjäytymistä ja terveyseroja. Parhaimmillaan voidaan riittävien ja oikea-aikaisten palvelujen avulla vähentää erityisopetuksen tarvetta sekä psykiatristen palvelujen ja lastensuojelun tarvetta. Oikea-aikainen tuki voi pitkällä tähtäimellä vähentää kuntien kuluja, kun vältetään erikoissairaanhoidollisilta, kalliilta toimenpiteiltä. Varhainen tuki kehitysympäristössä on järjestämisen kannalta helpompaa, edullisempaa ja tuloksellisempaa, kun sitä kautta ongelmat eivät pääse paisumaan syyttä isoihin mittasuhteisiin, esim. oppilaan itsetunnon kannalta. Koulu-

kiusaamiseen voidaan puuttua tätä kautta myös tehokkaasti. Varhaista tukea voidaan myös tarjota erilaisille ryhmille, esim. syömishäiriöistä kärsiville. Hallituksen esityksessä todetaan myös, että tuen saaminen jo ennen koulun aloittamista vähentää oppilashuollon tarvetta. Laki täsmentää näitä velvollisuuksia, vaikka palveluja on pitänyt jo aikaisemmin olla tarjolla. Laissa korostetaan, että lain soveltamisen myötä oppilashuoltopalvelun henkilöstön ammattitaito tulee vahvemmin koko kouluyhteisön hyödyksi, oppimisen ja kehityksen tueksi, ja he osallistuvat aktiivisesti kouluyhteisön kehittämiseen niin, että yksittäisen oppilaan hyvinvointia ja oppimista sekä sosiaalisia että psykologisia valmiuksia.

Lain mukaan yksilökohtainen oppilashuolto pitää sisällään oppilashuollon terveyst-, psykologi- ja kuraattoripalvelut sekä oppilaan hyväksi toimivan monialaisen oppilashuoltoryhmätyöskentelyn tarvittaessa. Oppilashuollon tarkoituksena on oppimisen esteiden, oppimisvaikeuksien ja opiskeluun liittyvien muiden ongelmien, kuten kiusaamisen ehkäiseminen, tunnistaminen ja lieventäminen ja poistaminen mahdollisimman varhain. Oppilashuoltotyö liittyy läheisesti tuki- ja erityisopetukseen sekä ns. kolmiportaiseen tukeen. Asiantuntijaryhmän kokoa se kouluhenkilökunnan jäsen, jolle se työtehtävien puolesta kuuluu. Yksilöllistä oppilashuoltoa ei voida tehdä ilman oppilaan tai tämän huoltajien suostumusta. Yksilöllistä oppilashuoltoa ohjaavat kunnioitus ja luottamus sekä eri osapuolten tiedonsaantia ja salassapitovelvollisuutta koskevat säädökset. Lakiesityksessä mainitaan vielä, että ops:an tulisi lisätä maininta siitä, mitkä ovat oppilashuollon tavoitteet ja tehtävät. Ops:n mukainen oppilashuolto on toimintaa, jolla tuetaan sekä yhteisöllistä että yksilöllistä hyvinvointia, terveellisen ja turvallisen oppimisympäristön syntyä, edistetään mielenterveyttä, ehkäistään syrjäytymistä ja edistetään koko oppimisyhteisön hyvinvointia. Opetuksen järjestäjä on vastuussa ops:n mukaisen oppilashuollon toteutumisesta ja toimivuudesta. Ongelmana oppilashuollossa on ollut aiemmin palvelujen hajanaisuus oppilaan näkökulmasta; tarvitaan palveluja yhteen sovittavaa johtajuutta, ja tässä monialaisella oppilashuoltoryhmällä on merkittävä rooli.

Lain mukaan kunnilla on velvollisuus tarjota sekä kuraattori- että psykologipalveluja kaikille oppilaille esiopetuksesta toiseen asteeseen kehitykseen ja koulun-

käyntiin liittyvien psykologisten ja sosiaalisten vaikeuksien estämiseksi ja poistamiseksi. Lain myötä kunta vastaa oppilashuollon palvelujen järjestämisestä oppilaille näiden kotipaikasta riippumatta. Lain mukaan oppilaalla on oikeus, kuten aiemminkin, sellaiseen maksuttomaan oppilashuoltoon, mitä opetukseen osallistuminen edellyttää. Oppilashuoltopalveluja tarjotaan uuden lain myötä määräajassa. Kiireellisessä tapauksessa tämä tarkoittaa, että oppilas saa ajan oppilashuoltopalveluihin tarpeensa mukaan saman tai seuraavan arkipäivän aikana pyynnöstä. Kiireellisyyden ratkaisee psykologi tai kuraattori. Asian ollessa ei kiireellinen, aika oppilashuoltopalveluihin tulisi järjestää viimeistään 7 arkipäivän kuluessa pyynnöstä. Vastaanotolla käynnin yhteydessä oppilaan tilanne ja tuen tarve tulisi arvioida tarkemmin, ja tarvittaessa oppilas tulisi ohjata tarvitsemiensa palvelujen piiriin. Tämän toteutuessa voidaan saada nopea ja tehokas tuki oppilaalle heti alussa, milloin saatetaan välttyä suuremmilta korjaavilta toimenpiteiltä. Tämän muodostaa hankalaksi se, että kuraattori- ja psykologipalveluista on ollut puutetta koko maassa ennen lain voimaantulua (Laitinen & Hallantie 2011, 12.) Lain myötä ei lisäresursseja ole kuitenkaan luvassa perusasteelle. Samalla taas oppilashuoltopalveluiden saatavuus näyttää kohentuneen neljän viimeisen vuoden aikana (Opetushallitus & THL 14.5.2014).

Oppilas voi ottaa yhteyttä oppilashuoltopalveluihin joko käymällä tai soittamalla vastaanotolle. Oppilas voi ottaa yhteyttä palveluihin myös toisen henkilön välityksellä. Mikäli kyseessä oleva asia selviää vain neuvonta- tai ohjauskeskustelulla tiettyyn tilanteeseen liittyen, vastaanottoaikaa ei tarvitse antaa. Lain yhtenä päämääränä on lisätä koko kouluyhteisön valmiuksia ohjata oppilas tarvittaessa oppilashuoltopalvelujen piiriin tai muiden palvelun tarjoajan palveluihin, mielellään aina oppilaan kanssa. Mikäli yhteydenottoa ei voida tehdä syystä tai toisesta yhteistyössä, tulisi joka tapauksessa yhteydenotto tehdä pikaisesti, ja antaa oppilaasta ne tiedot, jotka määrittelevät asian kiireellisyyttä ja oppilaan tarvetta ilman salassapitosäännöksiä rajoituksia. Matalan kynnyksen tuki halutaan hyödyntää myös kouluyhteisön hyväksi, esim. opettajien nopeana konsultaatioapuna ammatillisissa ongelmatilanteissa. Lastensuojelua tarvittaessa tarkoitetaan, että päävastuu siirtyy psykologille tai kuraattorille. Myös ns. riskiryhmään kuuluva lapsi tai nuori voidaan ohjata palveluihin. Myös huoltaja tai esim. jokin lasten ja nuorten hyväksi toimiva taho, jolla huoli herää lapsesta tai nuoresta, voi ottaa

yhteyttä oppilashuollon palveluihin. Tosin mikäli yhteydenottaja on kodin ulkopuolinen jäsen, tulisi yhteydenotto pyrkiä tekemään yhteistyössä kodin kanssa. Psykologi- ja kuraattoripalvelut ovat tarvittaessa myös vanhempien saatavilla, esim. neuvonta-asioissa.

Lasten toiveet tulisi pyrkiä huomioimaan mahdollisuuksien mukaan palveluita järjestettäessä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden. Sekä lastensuojelulaissa että ihmisoikeuslaissa määritellään lapsen oikeudesta vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Uuden lain mukaan lapsella on iän ja kehitystason riittäessä valtuus myös kieltää oppilashuoltoasioiden tiedottamisesta omille huoltajilleen. Tosin muussa tapauksessa uuden lain tavoitteena on tehostaa tiedonkulkua sekä oppilaalle että tämän huoltajille oppilashuollon asioista. Oppilaan osallistuessa jo varhaisessa vaiheessa oppilashuollon järjestämiseen, on lapsen tai nuoren mahdollista oppia vaikutusmahdollisuuksista omiin asioihinsa, mikä lisää osallisuutta. Että tämä voisi käytännössä toteutua, oppilashuollon taholta vaaditaan sovittavaa johtamista, jossa eri osapuolia kuunnellaan oppilashuoltoprosessia suunniteltaessa ja tukiprosessin aikana. Oppilashuoltoa toteutetaan siis yhteistyössä oppilaan kanssa, ja etsitään keinoja esteiden ja ongelmien selvittämiseksi ja poistamiseksi.

Yksilöllisessä oppilashuollossa koko kouluhenkilöstöä, mukaan lukien esim. työssä oppijoita, sitoo salassapitovelvollisuus. Sivullisille ei lapsen asioista saa tuoda julkia, sillä kysymys on arkaluontoisista asioista. Tietosuoja on jokaisen yksilöoppilaan oikeus. Tämä tulee huomioida myös esim. oppilashuoltoryhmässä, sillä asiaankuulumattomilla ei ole oikeutta olla kuulemassa yksilöoppilaiden asioiden käsittelyä. Salassapidosta voidaan poiketa vain niissä erikoistapauksissa, kun se on välttämätöntä oppilashuollon toteuttamisen kannalta.

Näiden toimien perusteella hallituksen esitys arvioi, että voitaisiin mahdollisesti ennaltaehkäistä vähintään joka viidennen lastensuojeluasiakkaan käyttäytymiseen liittyviä ongelmia, ja tämän kautta välttää lastensuojelutarvetta myöhemmin. Tämän onnistuessa toisi toimintamalli kunnille runsaat säästöt. Palvelujen tarjoamisen kautta voidaan olla vaikuttamassa nuorten syrjäytymiseen, minkä vaiku-

tukset ovat yksilöille äärimmäisen tuskallisia sekä yhteiskunnalle kalliita. Masennus tai muu mielenterveyden ongelma on edelleen yleisin syy 16–35 –vuotiaiden nuorten ja nuorten aikuisten sairaseläkkeeseen, mihin voitaisiin matalan kynnyksen avulla tarttua.

6.4.2 Oppilashuoltopalvelut uudessa POPS:ssa

Oppilaalla on OPS:n mukaan lakisääteinen oikeus yksilölliseen oppilashuoltoon. Yksilökohtaisen oppilashuollon tavoitteena on seurata ja edistää oppilaan kokonaisvaltaista terveyttä, kehitystä, hyvinvointia ja oppimista. Tärkeitä tavoitteita ovat myös varhaisen tuen turvaaminen ja ongelmien ehkäisy. Oppilaan yksilölliset edellytykset, tarpeet ja voimavarat pyritään huomioimaan oppilashuollon tuen rakentamisessa sekä koulun arjessa. OPS mainitsee oppilashuollon palveluiksi psykologi-, kuraattori- ja terveydenhuoltopalvelut sekä yksittäistä oppilasta koskevan monialaisen oppilashuoltoryhmän. Myös ns. laaja-alaiset terveystarkastukset ja määräaikaistarkastukset ovat osa yksilöllistä oppilashuoltoa, ja niistä saatuja yhteenvetoja voidaan käyttää oppilashuollon toteuttamisen hyödyksi. Nämä oppilashuollon asiantuntijat toimivat sekä yksilön että yhteisön eduksi yhteistyössä eri tahojen kanssa. Palveluja tarjotaan sekä oppilaille että huoltajille siten, että ne ovat helposti saatavilla sekä lain määrittelemässä määrääjassa. OPS:ssa määritellään myös, että oppilaalla on oikeus saada opetuksen osallistumisen mahdollistamiseksi riittävä oppilashuolto. Koulukohtaisesta ops:sta tulisi käydä ilmi paikalliset oppilashuollon tavoitteet ja toimintatavat. Siitä tulisi ilmetä yhteys kunnalliseen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan sekä koulukohtaiset oppilashuollon linjaukset. Koulukohtainen opetussuunnitelma oppilashuollon osalta tulisi laatia yhteistyössä sosiaali- ja terveystalouden viranomaisien kanssa. Samoin oppilaita ja vanhempia tulisi kuulla prosessin aikana.

Yksilökohtainen oppilashuolto perustuu OPS:n mukaan aina oppilaan ja tarpeen vaatiessa huoltajan suostumukseen. Oppilashuoltoa järjestettäessä otetaan huomioon oppilaan toiveet ja mielipiteet hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaan sekä myös kodin toiveet. Vuorovaikutuksen tulisi olla avointa, kunnioittavaa ja

luottamuksellista, kiireetöntä ja saada aikaan oppilaassa kuulluksi tulemisen tunteen. Työssä noudatetaan tietojen luovuttamista ja salassapitoa koskevia säännöksiä. Kaikilla oppilashuoltoon osallistuvilla ammattihenkilöllä on salassapitovelvollisuus yksilöoppilaiden asioista, mutta oikeus saada ja luovuttaa tietoa toisilleen sekä oppilashuollosta vastaavalle viranomaiselle sellaiset tiedot, jotka ovat välttämättömiä oppilashuollon toteutumisen kannalta. Tietoa luovuttavan henkilön vastuulla on punnita, mikä tieto on välttämätöntä (esim. tieto oppilaan sairaudesta, joka on huomioitava opetuksen onnistumisen kannalta). Tiedon luovuttamiselle olisi myös syytä pyytää aina huoltajien ja/tai oppilaan suostumusta. Samoin oppilaan siirtyessä opetuksen järjestäjältä toiselle opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot on oikeus luovuttaa ilman erillistä suostumusta. Muu tieto tulee siirtää eteenpäin vain huoltajan ja/tai oppilaan luvalla.

6.4.3 Oppilashuoltopalvelut OAJ:n teksteissä

OAJ korostaa sen tärkeyttä, että oppilashuoltopalveluissa oppilaan tuen tarve tunnistetaan, ja että hänelle sitä kautta järjestetään tarvittava tuki kaikilla asteilla sekä hänet ohjataan hoitoon ja tutkimuksiin. Oppilashuoltopalvelujen tulisi tarvittaessa olla poistamassa myös koulunkäyntiin tai oppimiseen liittyviä esteitä. OAJ pitää erityisen tärkeänä oppilashuoltopalvelujen vanhemmuuden ja kasvatustyön tukea. Oppilashuoltopalveluihin tulisi tarvittaessa olla muuto62ksen hakuoikeus. OAJ:n mukaan yksilökohtaisen oppilashuollon periaate on ristiriidassa yhteisöllisen oppilashuollon periaatteiden kanssa. Oppilashuolto on usein myös tehostetun tuen toimenpide, joka on tiiviissä yhteydessä erityisopetuksen kanssa. Tätä tulisi tarjota suostumuksesta huolimatta. OAJ:n mukaan oppilaan ei tulisi voida kieltäytyä oppimisen tukitoimenpiteitä tai ops:n mukaisen oppilashuollon asioita, ainoastaan niistä, mitkä ovat opetuksen ulkopuolisia toimenpiteitä. Samoin oppilashuollosta kieltäydyttäessä lastensuojeluarviointi voisi olla kohdallaan. OAJ pitää tärkeänä sitä, että opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömän tiedon kulku ei estyisi salassapitosäädösten vuoksi kaikissa tilanteissa. Tärkeänä nähdään myös yhteistyössä toimiminen kodin kanssa; OAJ:n mielestä alaikäisellä ei tulisi olla oikeutta kieltää tiedon kulkeutumista huoltajille.

Kouluhenkilökunnalla tulisi olla myös riittävät keinot puuttua tilanteeseen, mikäli oppilas saamastaan oppilashuollon tuesta huolimatta vaarantaa toiminnallaan koulun toimintaympäristöä. OAJ:n mielestä koululla tulisi olla oikeus evätä oikeus perusopetukseen pidemmäksi aikaa kuin päiväksi. Samoin mikäli oppilas ei ole koulukuntoinen, oppilasta ei tulisi vain pitää koulussa ns. säilössä, vaan oppilaan tulisi ensin saatava tarvittava tuki siihen, että koulunkäynti on ylipäänsä mahdollista. OAJ:n mukaan ei riitä, että laissa määritellään ops:n mukaisen oppilashuollon tehtävät ja tavoitteet, vaan laista tulisi ilmetä, mitä oppilaan oikeus oppilashuoltoon minimissään tarkoittaa. OAJ:n mielestä lakiesitys siirtää määrittelytehtävän kunnille. OAJ pitää hyvänä määräaikoihin siirtymistä oppilashuoltopalveluissa.

6.4.4 Oppilashuoltopalvelut Kuntaliiton teksteissä

Kuntaliiton mielestä määräajassa järjestettäviin psykologi- ja kuraattoripalveluihin ja niistä aiheutuviin kustannuksiin ei ole toteuttamiskelpoista suunnitelmaa. Määräaikojen toteutumisen onnistumisessa on Kuntaliiton mukaan monia kysymysmerkkejä. Sinänsä liitto pitää pikaista palvelujen piiriin pääsemistä hyödyllisenä ja toteaa sen olevan myös ennen lain voimaan astumista käytetty menetelmä. Samalla palvelujen toteuttaminen tiukoissa aikaraameissa saattaa johtaa helposti liialliseen määräaikojen seurantaan keskittymiseen. Määräaikojen toteuttaminen käytännössä on todella haasteellista. Käytännössä tarvittaisiin todennäköisesti päivystysjärjestelmä, joka vastaisi määräaikojen toteuttamisen ja seurannan tarpeita. Suuremmissa kunnissa arvioitiin, että määräaikojen toteutumiseksi lisäresursseja tarvittaisiin peruskouluihinkin. Esim. yhden perusopetuksen psykologin vastuulla tulisi olla enintään 800 oppilasta. Todellisen hyödyn saamiseksi tulisi tarvittaessa olla tarjolla kiireellisiä jatkopaikkoja. Myös kiireellisyyden määrittelyn arvioitiin olevan ongelmallista. Kiireellinen keskustelu aikuisen kanssa akuutissa tilanteessa on varmasti, mutta kyselyn mukaan kunnissa kyseenalaistettiin psykologin tai kuraattorin nimikkeen tuoma lisäarvo keskusteluun. Tästä syystä Kuntaliiton mukaan määräaikoja pitäisi täsmentää myöhemmin tai säädös määräajoista poistaa kokonaan. Samoin akuuteissa tilanteissa, joissa oppilas käyttäy-

tyy esim. väkivaltaisesti, oppilaitoksissa tulisi olla selkeä toimintamalli, miten tilanteet hoidetaan yhteistyössä oppilaitoksen, sosiaalipäivystyksen, hätäkeskuksen ja terveyskeskuspäivystyksen kanssa. Kuraattorit ja psykologit eivät voi tämän kaltaisia tilanteita omin voimin hoitaa.

Kuraattoripalvelut olisi mahdollista korvata palkkaamalla esim. mielenterveyshoitajia tai yhteisöpedagogeja. Koska kuntien ja koulujen tarpeet ovat erilaiset, voitaisiin oppilashuoltopalvelut järjestää pikemminkin suhteessa kunnan tarjoamiin muihin palveluihin ja resursseihin. Lainsäädännöllä ei tulisi olla tuhoisia vaikutuksia niihin oppilashuollon malleihin, jotka on todettu hyviksi, tai eikä mallin tulisi kahlita palvelujen järjestämistä liiallisesti. Kuntaliitto pitää myös ristiriitaisena sitä jakoa, että koulutuksen järjestäjällä on vastuu oppilaiden hyvinvoinnin tukemisesta, mutta psykologi- ja kuraattoripalvelujen järjestämisvastuu on kunnalla. Tämä hajauttaa todellista vastuunottoa työstä ja vastuunotto jää todellisuudessa kunnille. Uuden lain myötä kunta saa vastuulleen myös ulkopaikkakuntalaisten oppilashuoltopalveluista huolehtimisen. Kuntaliitto painottaa salassapitosäännösten osalta sen tärkeyttä, että välttämättömän tiedon kulku ei salassapitosäännösten vuoksi estyisi.

Uusi laki tulee kuormittamaan väistämättä psykologeja ja kuraattoreja entisestään, kuten todetaan Ylen uutisessakin, joka pohjaa Turun seudulla tehtyyn kyselyyn. Kyselyn perusteella Varsinais-Suomessa odotetaan ruuhkaa psykologien ja kuraattorien vastaanotoille, ja jo kaksi viikkoa koulun alun jälkeen vastaanotoilla oli kiirettä. Turun vastaava koulupsykologi toteaa uutisessa pelkäävänsä uuden oppilashuoltolain pahimmassa tapauksessa aiheuttamaan kiusaamista-pausten hoidon pitkittymistä ja lastensuojeluilmoitusten määrän kasvua. Uutinen toteaa yleisesti uuden oppilashuollon tuovan positiivista muutosta oppilaan asemaan ja ennaltaehkäisevän työtavan lisääntymiseen oppilashuollossa. Kuitenkin joidenkin kyselyyn vastaajien mielestä lakiesitys uhkaa kuormittaa kuntien sosiaali- ja terveyspalveluja entisestään. Uutisessa lain porsaanreikänä pidetään sitä, että lain myötä koulun henkilökunnalta vaaditaan lisää valppautta oppilashuollon tarpeen suhteen, sekä se, että oppilas voi halutessaan kieltää asioidensa käsittelyn oppilashuollossa, jos asia on esim. hänelle itselleen epämiellyttävä (esimer-

kiksi koulupinnaaminen). Olisi tärkeää, että lakia ei noudatettaisi liian pilkkua viilaten, eikä sen henkeä unohdettaisi, että esim. ennaltaehkäiseminen ei hankaloituisi lain myötä vastoin sen tarkoitusta. Lastensuojeluilmoitus on tällaisissa tilanteissa ainoa keino toimia, kun jotakin on tehtävä. Seija Anttilan mukaan ne tulevatkin todennäköisesti lisääntymään. Samoin uutisessa todetaan, että esim. ryhmäkokojen pienentäminen auttaisi ennaltaehkäisyssä, mutta kunnilla ei ole tähän varaa. Nämä kaksi ikään kuin lyövät korville toisiaan resurssien kutistuessa jatkuvasti. Myös moniin kuntiin rekrytointi on hankalaa. (Ylen uutinen, 28.8.2014.)

6.5 Yhteenveto

Kaiken kaikkiaan uusi oppilashuoltolaki tuo varsin monenlaisia muutoksia oppilashuollon kenttään. Oppilashuollon käytänteet se mullistaa pääasiassa muuttamalla oppilashuoltotyön painopistettä ennaltaehkäisevään, koko yhteisöä tukevaan oppilashuoltoon. Uusi toimintakulttuuri muuttaa koko totutun oppilashuollon mallin ja samalla vaatii kouluilta uuden toimintatavan sisään ajamista ja oppimista. Ennaltaehkäisevä ja yhteisöä rakentava oppilashuoltomalli saivat paljon tukea eri tahoilta, ja se nähdään yleisesti ottaen positiivisena muutoksena. Samoin pidettiin erityisen hyvänä ja tarpeellisena, että oppilashuoltoa työmuotona kehitetään. Kritiikkinä esiin nousi se, että yhteisöllistä ja ennaltaehkäisevää työtapaa oppilashuollossa ei ole määritelty kovinkaan tarkasti, vaan sen toteutuminen jää lakiesityksessä hieman epämääräiseksi. Työtavoiksi oli määritelty sellaisia työkaluja, jotka ovat jo käytössä kouluissa varsin laajasti. Jää siis nyt ainakin lain voimaantulon alkuvaiheessa pitkälti koulujen kantimiin, miten ennaltaehkäisevää, yhteisöllistä työtapaa lähdetään toteuttamaan, ja millainen hyöty siitä kouluille muodostuu. Muutos vaatii paljon koko kouluyhteisöiltä, ja edellyttää siihen sitoutumista.

Oppilashuoltotyön käytäntöihin liittyen sekä suunnitelma- että kirjaamistyöt lisääntyvät varsin merkittävästi. Uusi laki edellyttää oppilashuoltosuunnitelman laatimista sekä kunta- että koulutasolla. Suunnitelmista tulee käydä ilmi sekä työn

tavoitteet, tarpeet, käytettävissä olevat resurssit sekä työn arviointi- ja seuranta-menetelmät. Koulujen tulee myös lain mukaan aloittaa oppilashuollon kertomus, josta käy ilmi yksilöoppilaiden oppilashuollon perusteet ja toteutuneet oppilashuollon tukimuodot. Kirjaamis- ja suunnittelutyön runsas lisääntyminen saa kritiikkiä osakseen, sillä oppilashuoltotyön tiedetään kärsineen resurssipulasta jo pidempään, ja kirjaamistyön pelätään vievän työaika entisestään itse oppilaiden parissa tehtävästä työstä.

Samoin kritiikkiä saa osakseen kolmeen oppilashuoltoryhmä-malliin siirtyminen yhden sijasta. Tulevaisuudessa monialainen oppilashuoltoryhmä keskittyy yhteisölliseen, ennaltaehkäisevään työhön viikoittaisissa kokouksissaan. Oppilashuollon ohjausryhmä vastaa yhden tai useamman oppilashuollon linjauksista, työn toteutumisesta, arvioinnista ja seurannasta. Yksilöoppilaan asiat käsitellään taas tapauskohtaisesti koottavassa, yksilökohtaisessa oppilashuoltoryhmässä. Kritiikkiä malli saa myös sen aikaa vievän luonteen vuoksi sekä siksi, että pelätään koulujen kasvatustyön ja siihen liittyvän toimintakulttuurin kehittämistyön jäävän vähemmälle, kun kasvatustyön pohtimiselle ei ole enää varsinaista foorumia eri alojen ammattilaisten kesken. Painopiste saattaa myös kallistua liikaa sosiaalityön suuntaan ja sitä kautta vastuu siitä jää kunnille, jotka ovat jo varsin kuormitettuja vastuidensa vuoksi.

Oppilashuoltohenkilöstöön laki vaikuttaa myös monilla tavoin. Toiselle asteelle ja lukioihin lakimuutos tuo lisää kuraattoreja ja psykologeja. Perusasteelle ei varsinaisesti saada uutta työvoimaa, mutta vastaava kuraattori – mallia aletaan lain voimaantulon jälkeen toteuttaa. Tämän kautta halutaan linkittää koulujen oppilashuoltotyötä kunnalliseen sosiaalityöhön. Vastaava kuraattori – mallia kritisoidaan sen tarpeettomuuden vuoksi; sen koetaan vain lisäävän turhan byrokratiaportaan työhön ilman tuntuvaa hyötyä koulujen oppilashuoltoon. Lisäksi resurssi otetaan kuntien jo olemassa olevasta sosiaalityöstä, mikä on jo monissa kunnissa ylikuormitettua. Pahimmillaan muutos heikentää erityisesti kuntien lastensuojelutyön laatua. Kritiikkiä saa osakseen myös psykologien ja kuraattorien palkkaukseen laadittu rahoitussuunnitelma, joka koetaan riittämättömäksi. Kuntien talous koetaan siihen riittämättömäksi. Lisäksi haavekuvat siitä, että lasten-

suojeluilmoitusten määrä uuden lain myötä vähenisivät ja toisivat säästöjä, koetaan täysin epärealistiseksi. Lastensuojeluilmoitusten määrä saattaa jopa lisääntyä uuden lain myötä.

Oppilashuoltopalvelujen kohdalla laki painottaa varhaisen tuen tärkeyttä. Varhainen tuki toteutetaan pääasiassa tarjoamalla oppilashuollon palveluja määräajassa, mikä tarkoittaa kiireellisessä tapauksessa oppilashuollon vastaanottoa saman tai seuraavan arkipäivän aikana. Ei kiireellisessä tapauksessa aika olisi saatava viimeistään seitsemän arkipäivän sisällä yhteydenotosta. Tämä ei sinänsä uusi toimintatapa, mutta lailla halutaan taata palvelujen pikainen saanti. Toimintatapaa pidetään hyvänä, että oppilas saattaa saada pikaisen avun ongelmansa. Haasteena koetaan tässä kohden määräaikojen toteutuminen. Lakiesityksessä ei ole tähän toteuttamiskelpoista suunnitelmaa. Perusopetukseen ei ole luvassa lisää resursseja, ja oppilasmäärät ovat monissa kunnissa suuret oppilashuollon ammattilaisilla. Pelätään myös, että huomio kiinnittyy liikaa määräaikojen kontrollointiin kuin asioiden hoitamiseen käytännön kannalta mahdollisimman hyvin ja tehokkaasti. Samoin kritiikkiä annettiin uuden lain suhteen siitä, että mikäli kiireellinen apu on mahdollista saada koulussa, olisi tarjolla oltava myös kiireellisiä jatkopaikkoja niitä tarvittaessa. Tämä taas on mahdotonta monessa kunnassa järjestää, sillä lasten ja nuorten mielenterveyspalvelut ovat varsin ruuhkautuneita.

7 Luotettavuus

Luotettavuuden kriteerejä laadullisessa tutkimuksessa arvioidaan usean eri mittarin mukaan. Näitä mittareita ovat esim. uskottavuus ja vastaavuus. Tynjälä (teoksessa Tuomi ym. 2002) määrittelee uskottavuutta luotettavuutena, jonka osatekijöinä ovat totuusarvo, sovellettavuus, pysyvyys ja neutraalius. Tässä tutkimuksessa luotettavuutta voidaan tarkastella sen mukaan, onko työn tuloksilla totuusarvoa, kuinka tutkimuksessa saatua tietoa voidaan soveltaa käytäntöön, kuinka pysyviä tulokset ovat, ja olisivatko tutkimustulokset ja siitä esiin nostetut näkökannat ja oivallukset olleet samat, vaikka tutkija olisi ollut toinen. Tottuusarvoa, sovellettavuutta ja pysyvyyttä voidaan tarkastella tämän vuoksi vasta jonkin aikaa lain voimaan astumisen jälkeen, jotta sen todelliset seuraukset olisi mahdollista nähdä. Täydellinen neutraalius ei ole tutkimuksen teossa mahdollista, sillä jokainen meistä rekonstruoi tietoa yksilöllisen maailmankuvansa ja kokemustensa valossa. Neutraaliudella voidaan tarkoittaa pyrkimystä objektiivisuuteen tutkimuksen teossa ja omien intressien ja näkökantojen sivuun laittamista mahdollisimman objektiivisen teorian luomiseksi. Olen tässä tutkimuksessa pyrkinyt hylkäämään suuremmassa määrin oman opettajan (ja entisen ammatti-identiteetini sosionomina), mutta olen samalla tietoinen, että tuloksissa ja pohdintaosiossa näyttäytyy oman ammattini tuoma näkökulma jonkin verran. Luokanopettajana toimivana, myös sosionomikoulutuksen saaneena minulle on luontaista pitää sekä opettajien että oppilashuollon työntekijöiden puolia. Jotta työn laatu voi säilyä hyvänä, on näiden henkilöstöryhmien työntekeo inhimillisin olosuhtein turvattava.

Vastaavuutta taas Tynjälän mukaan mitataan sillä, vastaavatko tutkijan tuottamat rekonstruktiot tutkittavien todellisuudesta alkuperäisiä konstruktioita. Reliabiliteettia voidaan tarkastella esim. aineistonkeruun huolellisuuden, haastattelujen johdonmukaisuuden ja tutkimuksen kokonaisvaltaisen huolellisuuden kautta. (Ronkainen ym. 2011, 133.) Reliabiliteetin osalta tässä tutkimuksessa korostuu aineiston analyysin merkitys. Aineisto koottiin valmiista, eri tahojen laatimista asiakirjoista, joten reliabiliteetti on tässä kohden riippumaton tutkimuksen tekijästä. Aineistonkeruussa jouduin valikoimaan asiakirjojen joukosta sopivimmat.

Materiaalia olisi ollut jonkin verran lisää saatavilla, mm. lakiesityksen eri vaiheista. Pyrin valitsemaan tuoreimmat lausunnot eri tahoilta, mahdollisimman läheltä lakiesityksen julkaisemista. Lakiesityksen hyväksymisen jälkeen on laadittu sekä Kuntaliiton kysely kunnilta että Opetushallituksen uutta oppilashuoltolakia mukaileva oppilashuolto-osuus uudessa opetussuunnitelmassa. Lakimuutosta edeltävältä ajalta aineistooni kuuluvat sekä OAJ:n että Kuntaliiton laatimat vastineet lakiesitykselle. Aineiston laajuus vaatii pro gradu – kontekstissa rajausta sen laajuuden vuoksi. Lisäksi vanhojen asiakirjojen painoarvo olisi saattanut jäädä tuloksissa vähäiseksi, sillä lakia valmisteltaessa kuunneltiin monia tahoja, ja lakiesitystä muokattiin niiden pohjalta jatkuvasti. Valitessa ajankohtaisimmat aineistot oli mahdollista saada ajankohtainen ja lakiesityksen kannalta merkityksellinen vertailu aikaan eri aineistojen välillä.

Huolellisuus on seikka, jossa aina riittäisi parannettavaa, mutta aineiston analyysiä tehdessäni pyrin tekemään sen huolellisesti poimien aineistosta kaikki tutkimuksen kannalta merkitykselliset tekstit. Tämän kannalta tein varsin perusteellisen ja huolellisen työn. Toki aineiston laajuuden vuoksi koko aineistoa en voinut sanataarkasti syynätä, vaan poimin aineistosta tutkimuskysymyksiä käsittelevät asiat ensin yhteen, minkä jälkeen luokittelin ne eri alaotsikoiden alle. Tämän jälkeen yhdistin alakäsitteet yläkäsitteiksi, ja lopulta eri yläkäsitteet tutkimuskysymysten alle niiden kannalta mahdollisimman loogisella tavalla. Nämä väittämät on kirjattu huolellisesti tulososioon. Luotettavuus on hyvä, mikäli samasta aineistosta saataisiin kahdella kerralla mahdollisimman samankaltainen tulos. Tosin, tämä on epätodennäköistä, sillä jokainen ihminen tekee omien kokemustensa perusteella tietystä kohteesta oman tulkintansa. Kuitenkin voitaisiin ajatella, että kaksi arvioitsijaa voisi keskustelemalla päästä samaan konsensukseen eli yksimielisyyteen tulosten luokittelusta. (Hirsjärvi ja Hurme 2000, 186.)

Luotettavuuden kannalta saattaa olla ongelmallista se, että hallituksen esitys toimii tutkimuksessa sekä tutkimusaineistona että kirjallisena lähteenä. Syy tähän on se, että ei ole tällä hetkellä olemassa muuta lähdettä, johon laki olisi kirjattu niin perinpohjaisesti kuin hallituksen esitys. Tämän vuoksi aineistolla on ikään kuin tuplarooli tässä tutkimuksessa. Tässä mielessä muiden lähdeaineistojen,

erityisesti OAJ:n ja Kuntaliiton laatimien asiakirjojen arvo korostuu tässä tutkimuksessa.

Tutkimuksen luotettavuutta pohtiessa voi olla mielekästä myös laatia vaihtoehtoisia lisäkysymysten muotoja. (Hirsjärvi ja Hurme 2000, 186.) Lisäkysymyksiä voisivat tässä tutkimuksessa olla esimerkiksi pureutuminen salassapitoa koskeviin kysymyksiin tai lapsen tai nuoren asemaan oppilashuollossa uuden lain seurauksena tai esimerkiksi lisätä toisen asteen ja lukion näkökulma tutkimukseen.

8 Pohdintaa

Uusi oppilashuoltolaki kääntää väistämättä eri tahojen huomiota kouluissa tehtävään oppilashuoltotyöhön, mikä on varmasti oppilashuollon kannalta edullista. Myös lain myötä käytäntöjen yhtenäistyminen oppilashuollossa vahvistaa oppilashuollon asemaa ja tasoittaa kunta- ja koulukohtaisia eroja. Yhtenäinen laki ja toimintatavat mahdollistavat uudella tavalla myös työn arvioinnin ja seurannan, mitkä edesauttavat oppilashuollon kehittämistä jatkossa. Oppilashuoltotyötä joudutaan tarkastelemaan uuden lain vuoksi myös kriittisiltä näkökannoilta, ja työtä joudutaan väistämättä määrittelemään uudelleen. Oppilashuoltotyön painopisteen muutos kohti ennaltaehkäisevää, yhteisöllistä työtapaa sai laajasti kannatusta. Tämä kävi ilmi lakiesityksen tekoa edeltävissä kyselyissä, jossa kuultiin laajasta opetus-, sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia oppilashuoltoon liittyen. Ennaltaehkäisyn ja yhteisöllisyyden rakentaminen tulee varmasti tarpeeseen, ja onnistuessaan muutos saattaa tuoda erittäin hyviä tuloksia oppilashuoltoon ja koko kouluyhteisöjen hyvinvointiin rakentaen niistä terveempiä ja toimivampia kokonaisuuksia. Tämä kuitenkin edellyttää kouluilta todellista paneutumista ennaltaehkäisevän ja yhteisöllisen toimintatavan kehittämiseen, sillä valmiita malleja ei tähän suoranaisesti ole. Tulokset saavat olla tästä syystä hyvin vaihtelevia koulu- ja kuntakohtaisesti.

Kysymys, mikä herää tutkijalta liittyen painopistemuutokseen, on se, voidaanko oppilashuollon painopistettä muuttaa ennaltaehkäisevään suuntaan lisäämättä resursseja oppilashuoltoon. Mikäli oppilashuollon resurssit ovat olleet hyvinkin puutteelliset paikoitellen vain keskittyttäessä yksilölliseen oppilashuoltoon, voidaanko työtä laajentaa ennaltaehkäisevään työhön yksilöllisen oppilashuollon laadun kärsimättä? Tämä kysymys jää odottamaan vastaustaan lakiesityksen suuntaisten toimintatapojen alkaessa hiljalleen vallata alaa kouluissa ja oppilaitoksissa. Lukio ja toinen aste saavat konkreettisen lisäresurssin psykologien ja kuraattorien muodossa, joten näissä oppilaitoksissa oppilashuollon laadun kohentuminen on todennäköisempää kuin peruskouluissa, joissa työmäärä lisääntyy merkittävästi, mutta samoilla resursseilla joudutaan jatkamaan kuin ennenkin.

Erityisesti pohdin työmäärän lisääntymistä niiden alueiden kouluissa, joissa perheiden sosio-ekonominen asema on alhainen ja ongelmia on kasautunut runsaasti. Esimerkiksi oppilashuoltoryhmiä tulee olemaan näillä alueilla varmasti lukuisia eri oppilaiden asioiden parissa, kun oppilaiden asioita ei voida enää puida oppilashuoltoryhmän tavanomaisessa kokoontumisessa. Tämä vie oppilashuollon työntekijöiltä tulevaisuudessa enemmän aikaa. Myös ennaltaehkäisyn ajatus mielestäni kärsii tässä; aiemmin moniammatillisen oppilashuoltoryhmän kesken ongelmat saatettiin ottaa puheeksi, kun ne vielä olivat mitättömiä. On mahdollista, että henkilökunta ei käänny enää niin herkästi oppilashuollon työntekijöiden puoleen oppilaiden asioissa, vaan konsultaatio tehdään vasta, kun huoli on suurempi.

Myös kasvatuksen näkökulman pohtiminen saattaa jäädä lain myötä vähemmälle kouluissa. Kasvatus on yksi tärkeimmistä tekijöistä, millä oppilaiden hyvinvointiin voidaan vaikuttaa koulussa. Lisäksi koulun kasvatusvastuun katsotaan lisääntyneen viime vuosina merkittävästi, sillä vanhemmuuden ei katsota olevan niin vahvaa kuin ennen. Kasvatuksen kautta kouluun voidaan luoda sellainen tunneilma-
piiri, jossa oppilaat voivat kokea olevansa turvassa sekä hyväksytyjä omina itsenään. Tämän vuoksi kasvatuksella on merkittävä rooli suhteessa sekä yksilöiden että yhteisötason hyvinvointiin. Kasvatukseen liittyvien kysymysten pohtimiseen tarvitaan varmasti edelleen tilaa ja aikaa. Oppilashuolto ei ole opettajien työnohjausta, mutta samalla opettajien kasvatustyön tukeminen on väistämättä merkityksellinen tapa lisätä oppilaitosten hyvinvointia. Kasvatuksen haasteiden lisääntyessä tarvitaan myös entistä enemmän monialaista osaamista, jotta lapsia voitaisiin tukea tehokkaimmalla mahdollisella tavalla. Esim. Mikkelin alueen kouluissa on konsultoitu sairaalaopetusta, ja pyritty tuomaan sairaalakoulujen tietotaitoa tavallisiin kouluihin enemmän. (Ylen uutiset, 2014.) Tämän kaltaista konsultaatioapua kaivattaisiin varmasti monissa kouluissa ympäri Suomea. Ja eikö juuri käyttäytymisongelmien ole tutkimusten perusteella katsottu aiheuttavan sen, että merkittävä prosentti aloittavista opettajista vaihtaa alaa 1-2 vuoden jälkeen? Mikäli halutaan edelleen taata pätevä henkilökunta kouluihimme, olisi opettajille oltava tarjolla tukea käyttäytymiseen liittyvissä kysymyksissä.

Lapsen ja tämän huoltajien asema korostuu uudessa oppilashuoltolaista, ja tulevaisuudessa lapsen ja perheen toiveet tulee huomioida oppilashuoltotyössä tarkemmin. Yhteistyö tulee varmasti poikimaan osaltaan suurempaa sitoutumista yhteistyöhön koulun kanssa sekä oppilaan että huoltajien taholta, mikä sinänsä lisää oppilashuoltotyön tuloksellisuutta. Samalla taas haasteena ovat ne tilanteet, jolloin oppilashuoltoyhteistyöstä kieltäydytään. Koulun eväät puuttua oppilaan hyvinvointiin ovat tällöin varsin vähäiset, ja lastensuojeluilmoitus saattaa olla ainoa keino lapsen auttamiseen, mikä ei välttämättä ole näissä tilanteissa lapsen edun kannalta paras vaihtoehto. Samoin lakiesityksen mukainen oppilashuoltotyö vie väistämättä enemmän aikaa oppilashuollon työntekijöiltä. Määräaikojen toteuttaminen koetaan jo valmiiksi haasteelliseksi resurssien vuoksi. Haasteena ovat oppilashuollon työntekijöiden suuret oppilasmäärät (psykologeilla usein noin 1000 oppilasta vastuullaan) ja useampi eri työpiste. Määräaikojen toteutumisesta tulee miltei mahdotonta, jos psykologi on tietyssä koulussa vain 1-2 päivää viikossa. Ja kun tähän lisätään vielä uuden oppilashuoltolain edellyttämät useat oppilashuoltoryhmät ja kirjallisen työn määrän lisääntyminen, tuntuu työmäärän lisääntyminen aivan varmasti henkilöstön harteilla, kuten Turun alueella tehdyssä kyselyssäkin todetaan jo kaksi viikkoa lain voimaantulon jälkeen. Työn lisääntyneet haasteet eivät varmasti vaikuta positiivisesti myöskään kuntien rekrytointiongelmien oppilashuoltopalvelujen työntekijöiden kohdalla.

Hallituksen esitys lupaa paljon parannusta ja helpotusta oppilashuoltotyön käytänteisiin ajoittain varsin maailmoja syleilevään tyyliin. Esityksessä luvataan pitkällä tähtäimellä helpotusta niin lastensuojelutapausten vähentymiseen kuin myös opetushenkilöstön työn helpottumiseen pidemmällä tähtäimellä. Kuten Kuntaliitto kommentissaan toteaa, suoraa yhteyttä oppilashuollon tehokkuuden ja lastensuojelun tarpeen välillä ei ole, sillä oppilaille suunnatut palvelut eivät sulje piiriinsä muuta perhettä ja siellä mahdollisesti olevia päihde-, syrjäytyneisyys- tai mielenterveysongelmia, mitkä useimmiten ovat lastensuojelutarpeen syynä. Myöskään opetushenkilöstön työmäärä ei ole kiinni pelkästään oppilashuollon työmuodoista, vaan ennen kaikkea oppilashuollon tarpeesta sinänsä. Tosin uusi laki tuo mukanaan liudan uusia käytänteitä, ja on selvää, että uudet vastuut lisäävät oppilashuoltotyön määrää ainakin ensimmäisiksi vuosiksi.

Mielenkiintoista tuloksissa on myös se, miten Opetushallitus siteeraa tekstissään hallituksen esitystä. Uusi opetussuunnitelma luonnollisesti tiivistää uuden oppilashuoltolain periaatteet napakkaan muotoon, mikä epäilemättä auttaa opetuksen järjestäjiä tulkitsemaan uuden lain periaatteita. Mutta samalla Opetushallitus tyytyy vain siteeraamaan uutta oppilashuoltolakia. Opetushallitus ei määrittele tekstissään tarkemmin esim. ennaltaehkäisevää, yhteisöllistä oppilashuoltoa, eikä anna sen tarkempia sovellusideoita, kuinka uuden lain mukaista oppilashuoltoa kouluissa voitaisiin toteuttaa. Tulososiossa uuden opetussuunnitelman sisältö ei antanut oppilashuoltolain tarkasteluun oikeastaan mitään lisää. Olisin odottanut tämän olevan hieman toisin tutkijana.

Ehkä suurimpana kysymyksenä lakiuudistus jättää sen, osuuko lakiuudistus kuitenkin niiden nilkkaan, jotka oppilashuoltoa eniten tarvitsisivat, nimittäin tukea tarvitsevien oppilaiden. Työmäärän kasvaessa ja resurssien kutistuessa tästä syystä entisestään on syytä pohtia ja tarkastella, miten käy tosiasiasa yksilöllisen oppilashuollon ennaltaehkäisevän, yhteisöllisen oppilashuollon vallatessa alaa oppilashuoltoryhmätyöskentelyssä. Lakia valmisteltaessa kuultiin myös asiantuntijalausuntojen lisäksi 18–25 –vuotiaita nuoria ja heidän ajatuksiaan ja toivomuksiaan oppilashuoltoon liittyen, mikä on lain hengen mukaista sen korostessa oppilashuoltokysymyksissä lasten ja nuorten kuuntelemista. Nuorten mielialpiteissä korostui koulun tuen antajan rooli esim. opiskelumotivaatioon tai vaikeaan elämäntilanteeseen liittyen. Nuorten mielestä vaikeassa kotitilanteessa koulun tuki ei riitä, vaan lastensuojeluilmoitus on tehtävä. Nuorten mielestä palveluja voitaisiin parantaa esim. kouluavustajia ja muuta kouluhenkilökuntaa lisäämällä ja pienentämällä ryhmäkokoja. Ehkä tälle lausunnolle olisi voitu antaa vielä enemmän painoarvoa lakiesityksessä. Tuntuu, että nuoret ovat tässä osuneet naulan kantaan; parasta ennaltaehkäisyä olisi riittävä henkilökunta takaamaan riittävä aikuisen läsnäolo lapsen ja nuoren elämän eri tilanteissa turvaamaan ensin oppimista ja sen lisäksi haastavia elämäntilanteita. Mikäli aikuisia ei ole tarpeeksi, työn laatu kärsii väistämättä, oli työ teoriassa kuinka hyvin suunniteltu tahansa.

Lähteet

- Ahtola Annarilla. 2012. Proactive and Preventive Student Welfare Activities in Finnish Preschool and Elementary School: Handling Transition to Formal Schooling and a National Anti-Bullying Program as Examples. Turku: Turun yliopiston julkaisuja. Väitös.
- Alasuutari Pertti. 2007. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Ekebom U-M., Helin M. & Tulusto R. 2000. Satayksi kouluongelmaa. Opettajan käsikirja. Helsinki: Edita Oy.
- Finlex. 2013. Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskeluhuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki: Hallitus.
- Hirsjärvi S., Remes I. & Sajavaara P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Honkanen E. & Suomala A. 2009. Oppilashuollon käsikirja. Keuruu: Tammi.
- Huhtanen K. 2007. Kun huoli herää. Varhainen puuttuminen koulussa. Juva: PS-Kustannus.
- Hjörne E. & Säljö R. 2004. The pupil welfare team as a discourse community: accounting for school problems. *Linguistics and Education* 15 (2004). 321–338.
- Jauhiainen, Arto. 2001. Oppilashuollon kehityslinjoja Suomessa. Teoksessa Jahnukainen, Markku (toim.) Lasten erityishuolto ja –opetus Suomessa (s. 67-78). Juva: Painopaikka.
- Juntti P. 9.3.2012. Oppimisen ja koulunkäynnin kolmiportainen tuki. Seminaarimateriaalia Eriytyispedagogiikkaa käytännössä – oppijan tuki tavaksi Sool:n seminaarista. Päivi Juntin alustus. Helsinki.
- Jyväskylän kaupunki. 2013. Oppilashuollon palveluvalikko. Psykososiaalinen oppilashuolto. Verkko-osoite: <http://peda.net/veraja/jyvaskyla/oppilashuolto/asiakirjat/perusopetus/psykosos>.
- Kalkkinen Pia. 2008. Oppilashuollon rooli koulun arjessa. Opetushallitus: Dia-esitys. 2.9.2008.
- Kontio Mari. 2013. Jaetun ymmärryksen rakentuminen moniammatillisten oppilashuoltoryhmien kokouksissa. Tampere: Juvenes Print.
- Korkeakivi Riitta. 2014. Uusi oppilashuolto hakusessa. Opettaja-lehti 34/2014.
- Korkeakoski Esko. 2005. Koulutuksen perusturva, erityis- ja tukiopetus sekä oppilashuoltopalvelut. Teoksessa E. Korkeakoski (toim.). Koulutuksen perusturva ja oppimisen tuki perusopetuksessa (s. 11-13). Osaraportti 3: Syventävät artikkelit. Jyväskylä: Koulutuksen arviointineuvosto.
- Koskela Teija. 2009. Perusopetuksen oppilashuolto Lapissa opettajien käsityksen mukaan. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Kyngäs H. & Vanhanen L. 1999. Sisällön analyysi. *Hoitotiede* Vol. 11, no 1/-99.
- Lahtinen Marika. 2007. Oppilashuoltotyön oppaan kehittäminen Helsingin uudessa yhteiskoulussa. Ohjauksen kehittämishankkeita ja käytänteitä ISSN 1796-4717. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Laitinen Kristiina & Hallantie Merja. 2011. Huomisen hyvinvointia – kehys oppilashuollon kehittämiseksi. Opetushallitus: Edita.
- Mahkonen Sami. 2014. Uusi oppilashuoltolaki työvälineenä. Helsinki: Edita.
- Niemelä, E. 1998. Sopeutumattomien opetus. Jyväskylä: Eriytyispedagogiikan laitos.
- Naantalin kaupunki. 2013. Oppimisen, koulunkäynnin tuen ja oppilashuollon käsikirja esi- ja perusopetuksessa. Vaasa: Naantalin kaupunki.

- OAJ. 2013. Toteutuuko kolmiportainen tuki? Selvitys Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:n kyselystä oppimisen ja koulunkäynnin tukea koskevan lakimuutoksen vaikutuksista kasvatusta ja opetushenkilöstön työhön ja oppilaiden saamaan tukeen. Helsinki: OAJ.
- Opetushallitus. 2009. Koulukiusaamisen vastaisen toimintamallin laatiminen. Opetushallituksen verkkopalvelu edu.fi opetuksen ja oppimisen tueksi. Verkkosoite: http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/hyvinvointi_koulussa/oppilas_ja_opiskelijahuolto/erilaiset_ongelma-ja_kriisitilanteet/kiusaaminen_vakivalta_ja_hairinta/koulukiusaamisen_vastaisen_toimintamallin_laatiminen.
- Opetushallitus. 2014. Oppilashuoltopalveluiden saatavuus kohentunut. Opetushallituksen ja THL:n lehdistötiedote. 14.5.2014. Verkkosoite: Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2014. Oppimisen ja hyvinvoinnin tuki. Selvityksiä kolmiportaisen tuen toimeenpanosta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:2.
- Opetushallitus. 1992. Sosiaali- ja terveyshallitus. Oppaita 13. Oppilaan monet auttajat. Psykososiaalisen oppilashuollon yhteisvastuu ja kehittäminen. Helsinki: Vapokustannus.
- Oppilashuoltolain muutokset huoltajille 2014. Verkkosoite: http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=4&sqi=2&ved=0CCsQFjAD&url=http%3A%2F%2Fblog.edu.turku.fi%2Fops2016%2Ffiles%2F2013%2F08%2FOppilashuoltolain_muutokset_huoltajille_2014.pptx&ei=0iKHVLaDMoGwUP-LEg_AF&usq=AFQjCNFAfmH_AV7KIY4sWFhj1_QDp7SWA.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2014. Oppimisen ja hyvinvoinnin tuki. Selvityksiä kolmiportaisen tuen toimeenpanosta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:2.
- Opetusministeriö. 2002. Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto. Opetusministeriön työryhmien muistioita. 13:2002.
- Opetusministeriö. 2007. Erityisopetuksen strategia. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja merkintöjä 2007:47. Yliopistopaino.
- Pelkonen, Marjaana. 25.3.2014. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki. Diaesitys. Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavissa: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=10401704&name=DLFE-29805.pdf
- POPS. 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.
- POPS. 2016. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Luonnos, julkaistu 15.4.2014. Helsinki: Opetushallitus.
- Puustinen–Korhonen Aila, Lahtinen Marja ja Paahtama Soile. 2014. Oppilas- ja opiskeluhuoltoa koskevan lakiesityksen vaikutusten selvittäminen. Helsinki: Kuntaliitto.
- Rimpelä M., Fröjd S. & Peltonen H. (toim.) 2009. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen perusopetuksessa 2009. Koulutuksen seurantaraportit 2010:1. Sastamala: Opetushallitus.
- Ronkainen S., Pehkonen L., Lindblom-Ylänne S. & Paavilainen E. 2011. Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOYPro Oy.
- Sipari S. 2008. Kuntouttava arki lapsen tueksi. Kasvatuksen ja kuntoutuksen yhteistyön rakentuminen asiantuntijoiden keskusteluissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino Oy.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2014. Sote-uudistus. Sosiaali- ja terveysministeriön verkkosivut. Verkkosoite: http://www.stm.fi/vireilla/kehittamisohjelmat_ja_hankeet/palvelurakennemuutos
- Sundell T. 5.3.2014. Uusi laki vai uusi opiskeluhuolto? Ajatuksia yksilöllisen opiskeluhuollon toteuttamisesta jatkossa. Luentodiat. Seinäjoki: Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallinto.

- Tuomi J. & Sarajärvi A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Valtioneuvosto. 2012. Oikeuskansleri Jaakko Jonka: Yhdenvertainen oppilashuolto ei toteudu. Tiedote 2/2012. Oikeuskanslerinvirasto. 30.1.2012.
- Vantaan kaupunki. 2014. Koulun sosiaalityö. Opilas- ja opiskelijahuoltolain mukaiset kuraattoripalvelut Vantaalla. Vantaan kaupungin verkkosivut. Saatavilla:http://www.vantaa.fi/fi/sosiaali-_ja_terveyspalvelut/lasten_nuorten_ja_perheiden_palvelut/koulun_sosiaalityo#
- Vismanen E. 2011. Oppilashuolto Helsingissä. Odotukset, toiveet ja arjen todellisuus. Tutkimuksia 2011. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Ylen uutiset. 28.8.2014. Yle Turun kysely: Uusi oppilashuoltolaki ylityöllistää koulupsykologit ja kuraattorit. http://yle.fi/uutiset/yle_turun_kysely_uusi_oppilashuoltolaki_ylityollistaa_koulupsykologit_ja_kuraattorit/7434827.